

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

(ΠΜΣ) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ (2017-2019)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ένα γήπεδο μέσα στην πόλη. Μνήμες και Πραγματικότητα στη Νέα
Φιλαδέλφεια»

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

A.M.:0317M008

Αθήνα 2019

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΔΟΥΚΕΛΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΚΟΤΕΑ ΜΑΡΙΑΝΘΗ

ΧΟΥΜΕΡΙΑΝΟΣ ΜΑΝΟΛΗΣ

Copyright © Κωνσταντίνος Θεοδώρου, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	5
Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο 1: Ο δημόσιος χώρος	10
1.1 Η έννοια του δημόσιου χώρου	10
1.2 Κοινωνικός Δημόσιος Χώρος	11
1.3 Δημόσιος Χώρος και Εξουσία	12
1.4 Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου	16
1.5 Ο Δημόσιος Χώρος στη Νέα Φιλαδέλφεια	19
Κεφάλαιο 2 : Τα ευρωπαϊκά γήπεδα	21
2.1 Τα πρώτα ευρωπαϊκά γήπεδα – Η Πρώτη Γενιά	22
2.2 Η Δεύτερη Γενιά	23
2.3 Η Τρίτη Γενιά	24
2.4 Η Τέταρτη Γενιά	24
Κεφάλαιο 3: Τα γήπεδα ως εργαλεία του μάρκετινγκ και η πόλη	27
3.1 Η έννοια του μάρκετινγκ	27
3.2 Γήπεδα και μάρκετινγκ	27
3.3 Ο δήμος της Νέας Φιλαδέλφειας και η Αγιά – Σοφιά	29
3.4 Το οικονομικό πεδίο	30
3.5 Το αστικό περιβάλλον	31
3.6 Ο εξευγενισμός (gentrification)	34
Κεφάλαιο 4: Ο Δήμος της Νέας Φιλαδέλφειας	38
4.1 Η ιστορία της πόλης	38
4.2 Το Άλσος	40
4.3 Η ίδρυση της ΑΕΚ και οι φίλαθλοι της	42
4.3.1 Οι φίλαθλοι	44
4.3.2 Οι φίλαθλοι και οι οπαδοί της ΑΕΚ	46
Κεφάλαιο 5: Το γήπεδο της ΑΕΚ	49
5.1 Η παραχώρηση του οικοπέδου στην ΑΕΚ	50
5.2 Περίοδος (1928- 1936)	50
5.3 Περίοδος (1937- 1940)	51
5.4 Περίοδος (1945- 1950)	51

5.5 Περίοδος (1950- 1960)	52
5.6 Περίοδος (1960- 1970)	52
5.7 Περίοδος (1970- 1980)	53
5.8 Περίοδος (1980 – 1990) – Το γκρέμισμα του γηπέδου	54
5.9 Ο Τελευταίος Αγώνας	56
5.10 Η Αγία – Σοφιά	57
5.11 Ο Νόμος 4277/2014.....	59
Κεφάλαιο 6: Συνεντεύξεις- Ποιοτική έρευνα	61
Συμπεράσματα	67
Παράρτημα	69
Εικόνες από γήπεδα στην Ευρώπη	
Βιβλιογραφία	73

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους που με έφεραν σε επαφή με τους οπαδούς της ΑΕΚ, καθώς και τα ίδια αυτά τα παιδιά που προθυμοποιήθηκαν να συμβάλλουν στην έρευνά μου και μου παρέθεσαν χωρίς καμία καχυποψία όλες τις πληροφορίες που μου ήταν απαραίτητες ώστε να μπορέσω να ολοκληρώσω τη συγκεκριμένη εργασία. Χωρίς την πολύτιμη βοήθειά τους η παρούσα εργασία δεν θα ήταν δυνατό να ολοκληρωθεί.

Περίληψη

Τα σύγχρονα ποδοσφαιρικά γήπεδα έχουν σαφώς επηρεαστεί από το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον των τελευταίων δύο δεκαετιών. Το νέο μοντέλο οργάνωσης της παραγωγής, που τελικά επικράτησε, η μεγάλη ενίσχυση του κλάδου της ψυχαγωγίας στον ελεύθερο χρόνο, η ακόμη μεγαλύτερη άνθηση του τουρισμού και η παγίωση των νεοφιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών, προσέδωσαν στα σύγχρονα γήπεδα τη σημερινή φυσιογνωμία που διαθέτουν. Η νέα αυτή γενιά των ποδοσφαιρικών κυρίως γηπέδων συνδέεται άρρηκτα με το νέου τύπου μάρκετινγκ, το οποίο, έχει σημαντική επίδραση στην οικονομία και το αστικό περιβάλλον.

Στην παρούσα εργασία αναλύονται οι ιστορικές και κοινωνικές παράμετροι του υπό ανέγερση γηπέδου της ποδοσφαιρικής ομάδας της ΑΕΚ στην πόλη της Νέας Φιλαδέλφειας ως έναν κατεξοχήν χώρο μαζικής κοινωνικής λειτουργίας. Θα σκιαγραφήσουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η ιστορική μνήμη στον συγκεκριμένο χώρο υπό το πρίσμα της ποδοσφαιρικής ομάδας και του νέου της γηπέδου στην διαμόρφωση ενός προαστίου της Αθήνας και θα προσπαθήσουμε να δούμε εάν η δημιουργία αυτού του γηπέδου θα μπορέσει να συμπαρασύρει τις διάφορες εμπορικές, και όχι μόνο, δραστηριότητες στα όρια ενός αστικού συγκροτήματος.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να εξετάσουμε εάν η ανέγερση και λειτουργία του καινούριου γηπέδου της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια θα προσφέρει καλύτερη ποιότητα ζωής στους κατοίκους του συγκεκριμένου προαστίου της Αθήνας, καθώς και των γειτονικών δήμων, λαμβάνοντας υπόψη την ευρωπαϊκή ή και παγκόσμια πλέον πρακτική που δείχνει ότι τα καινούρια γήπεδα κατασκευάζονται έξω από τον ιστό μιας πόλης.

Λέξεις κλειδιά. Γήπεδο, πόλη, οπαδοί, αστικό περιβάλλον, ιστορική μνήμη, δημόσιος χώρος

Abstract

Modern football stadiums have clearly been affected by the globalized environment of the last two decades. The new model of production organization, which eventually prevailed, the great boost in the leisure industry, the even greater boom in tourism, and the consolidation of neoliberal economic policies, gave the modern stadiums their current image. Also, this new generation of football stadiums is inextricably linked to the new type of marketing, which has a significant impact on the economy and the urban environment.

The present thesis analyzes the construction site of the AEK football team in the city of New Philadelphia as a predominantly social-media space. We will outline the way historical memory works in this area in the light of the football team and its new stadium in the design of an Athens suburb, and we will try to see if the creation of this stadium can support the various commercial activities within the boundaries of an urban complex.

The purpose of this thesis is to examine whether the construction and operation of the new AEK stadium in New Philadelphia will provide a better quality of life for residents of this particular suburb of Athens, as well as neighboring municipalities, taking into account European and / or worldwide practice that shows that the new stadiums are built out of a city web.

Keywords. Stadium, city, fans, urban environment, historical memory, public space

Εισαγωγή

Γιατί σήμερα ο οπαδός της ΑΕΚ επιμένει να χτιστεί το καινούριο γήπεδο της ομάδας στη Νέα Φιλαδέλφεια; Γιατί η διοίκηση της ομάδας προτίμησε σαν λύση το χτίσιμο του γηπέδου εντός του αστικού ιστού και επομένως το γεγονός αυτό θα περιείχε και κάποιους περιορισμούς; Για ποιούς λόγους δεν προτιμήθηκε η ανέγερση του νέου γηπέδου της ΑΕΚ να γίνει σε μια περιοχή έξω από τον αστικό ιστό της Νέας Φιλαδέλφειας; Σε μια ρευστή κοινωνική κατάσταση και μετά από μια δεκαετή οικονομική κρίση στη χώρα στην οποία, οι "σταθερές" του παρελθόντος μοιάζουν πλέον παρωχημένες και αποδομούνται καθημερινά, η ομάδα ως έννοια όχι μόνο δεν αποδομείται, αλλά αντίθετα δείχνει πολύ ισχυρή και παραμένει μια βασική αξία για τους φιλάθλους της. Το ποδόσφαιρο, παρόλη την κρίση που διέρχεται, φαίνεται πως ακόμη συσπειρώνει ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, το οποίο δημιουργεί νέες παραστάσεις μέσα από την ομάδα, οι οποίες μπλέκονται με το ένδοξο παρελθόν της δημιουργώντας μια νέα κατάσταση, η οποία επηρεάζει εκτός από τους οπαδούς και την ίδια την καθημερινότητα της πόλης που έχει ως έδρα η ομάδα.

Αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας είναι το υπό ανέγερση γήπεδο της ομάδας της ΑΕΚ στη Νέα Φιλαδέλφεια. Μέσα από την κατασκευή του συγκεκριμένου γηπέδου, θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα γήπεδα, τα οποία είναι χώροι μαζικής κοινωνικής λειτουργίας, που στις μέρες μας πλέον συνοδεύονται από ποικίλες εμπορικές δραστηριότητες, μέσα στα όρια της αστικής πόλης, συνεχίζουν να διαμορφώνουν την ιστορική μνήμη και ταυτότητα. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, θα τεθεί το ερώτημα εάν είναι λειτουργικό σήμερα να κατασκευάζεται ένας χώρος αθλητικών δραστηριοτήτων μέσα στον ιστό μιας πόλης και να εξεταστεί επίσης η ευρωπαϊκή πρακτική σε τέτοιου είδους θέματα και ανάλογα εγχειρήματα. Ο στόχος της εργασίας αυτής είναι να εξετάσουμε, εάν και με ποιό τρόπο η ιστορική μνήμη που «κουβαλάει» μια σύγχρονη πια συνοικία της Αθήνας εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή και τους

ρυθμούς που ακολουθεί η πόλη, όταν μάλιστα σε αυτή την πόλη πλέον κατασκευάζεται ένα νέο γήπεδο το οποίο θα στεγάσει την ποδοσφαιρική ομάδα της περιοχής, την ΑΕΚ.

Αεροφωτογραφία της έκτασης του γηπέδου της ΑΕΚ στη Νέα Φιλαδέλφεια

Κεφάλαιο 1: Ο Δημόσιος Χώρος

1.1 Η έννοια του Δημόσιου Χώρου

Για τον δημόσιο χώρο, μέσα στα χρόνια ερευνών, έχουν δοθεί πάρα πολλοί ορισμοί και περιγραφές. Δημόσιοι χώροι είναι αυτοί που λίγο έως πολύ τους χρησιμοποιούμε όλοι οι άνθρωποι στην καθημερινότητά μας όπως οι δρόμοι, οι πλατείες, τα πεζοδρόμια, τα άλση κ.τ.λ. Αυτούς τους χώρους τους χρησιμοποιούμε με το που βρισκόμαστε έξω από τον δικό μας ιδιωτικό χώρο. Η καθημερινότητα όλων των ανθρώπων τους επιβάλλει ουσιαστικά, να περνάνε έναν πολύ σημαντικό μέρος του χρόνου τους σε πλατείες, δρόμους και πάρκα και σε όλους τους δημόσιους χώρους που έχει θεσπίσει η κάθε πόλη. Είναι πολλές φορές που όλοι έχουμε περάσει από έναν δημόσιο χώρο απλώς και μόνο για να μεταβούμε κάπου αλλού χωρίς να δίνουμε σημασία, ενώ υπάρχουν και πολλές φορές που επιλέγουμε να βρεθούμε σε έναν δημόσιο χώρο για κάποιους ιδιαίτερους λόγους. Συνάντηση με αγαπημένα πρόσωπα, χαλάρωση έπειτα από μια κουραστική μέρα, διασκέδαση μέσω μιας εκδήλωσης κ.ά. Υπάρχουν βέβαια και οι φορές που περνάμε χρόνο σε δημόσιους χώρους χωρίς να υπάρχει κάποια αιτία. Αυτό που λέμε όλοι καμιά φορά "σκοτώνω την ώρα μου". Μέσα από όλα αυτά γίνεται κατανοητό πως, ο δημόσιος χώρος είναι ο χώρος που περιβάλλει την ζωή μας σε όλες σχεδόν τις στιγμές μας, ο τρόπος που τον αντιλαμβάνεται ο καθένας από εμάς είναι διαφορετικός κάθε φορά. (Πέττας, 2018:19-20)

Αρχικά, ο δημόσιος χώρος βρίσκεται στον ένα από τους δύο πόλους μιας ευρύτερης αντίθεσης. Της αντίθεσης ανάμεσα στο δημόσιο και στο ιδιωτικό, στο μέσα και στο έξω. Αυτή η αντίθεση δεν περιορίζεται αποκλειστικά στον χώρο, αλλά συνδέεται με την δημόσια και ιδιωτική ζωή και σφαίρα γενικότερα. Η ιδιωτική σφαίρα περιλαμβάνει τους ανθρώπους τους οποίους γνωρίζουμε και συναναστρεφόμαστε, ένα ευρύτερο δίκτυο δηλαδή φίλων και συγγενών. Μέσα σε αυτό το δίκτυο εντάσσονται ή αφαιρούνται άνθρωποι και σχέσεις κατόπιν επιλογής. Το ιδιωτικό επιτρέπει στον καθένα από εμάς την απόλυτη δυνατότητα ελέγχου των παραμέτρων των σχέσεων που αναπτύσσονται εκεί. Μέσα στη σφαίρα του ιδιωτικού όλοι αισθανόμαστε ασφαλείς και προστατευμένοι και σε ισχυρή θέση. Σύμφωνα με τον Bourdieu, στην ιδιωτική σφαίρα μοιραζόμαστε όλοι ένα κοινό *habitus* στην βάση των κοινών προσωπικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών συγκλίσεων. (Πέττας, 2018:20-21)

Στον άλλο πόλο αυτής της αντίθεσης βρίσκεται το δημόσιο. Η δημόσια σφαίρα συνεπάγεται έκθεση σε αγνώστους και πολλές φορές σε μη συγκεκριμένο και ελέγξιμο πλήθος αγνώστων, για τους οποίους το άτομο δεν διαθέτει κάποια συγκεκριμένη γνώση. Στη δημόσια ζωή, ο καθένας από εμάς εντάσσεται όχι στην βάση των χαρακτηριστικών και των κριτηρίων που υπάρχουν στην ιδιωτική ζωή, αλλά, στη βάση της δημόσιας συμπεριφοράς σε σχέση με το περιεχόμενο των σχέσεων που δημιουργούνται στον δημόσιο χώρο. Επιπλέον, στην δημόσια σφαίρα υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο εμπλοκής σε πρωτόγνωρες και μη ελεγχόμενες καταστάσεις, όπως και η επαφή και η αλληλεπίδραση με ξένους, όχι μόνο με την έννοια του αγνώστου, αλλά με αυτή του διαφορετικού.

Πώς όμως παράγεται ο δημόσιος χώρος;

Ο δημόσιος χώρος όπως και κάθε χώρος είναι κοινωνικός και παράγεται μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις, επεμβαίνει στις κοινωνικές σχέσεις ενώ παράλληλα σχετίζεται άμεσα με ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες και μεταβολές. Το τί είδους πόλεις και δημόσιους χώρους επιθυμούμε κάθε φορά σχετίζεται άμεσα με το τι είδους κοινωνία θέλουμε. Ο δημόσιος χώρος καλύπτει κάποιες ανάγκες όπως την κοινωνική συναναστροφή και αλληλεπίδραση, το παιχνίδι, την πρόσβαση στην φύση, την πολιτική δράση καθώς και άλλα. Η κοινωνική ιεράρχηση αυτών των αναγκών δημιουργεί κάθε φορά διαφοροποιημένους κοινωνικούς χώρους προς όφελος της μιας ή της άλλης κοινωνικής ανάγκης και των κοινωνικών ομάδων που ωφελούνται από αυτές. (Πέττας, 2018:22-23). Έτσι για παράδειγμα μια σύγχρονη πόλη δεν ιεραρχεί με τον ίδιο τρόπο την ανάγκη πρόσβασης στην φύση σε σχέση με ένα χωρίο της επαρχίας. Στην σύγχρονη εποχή όμως και στην επικράτηση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, όπου επικρατεί η κυριαρχία της οικονομικής σφαίρας, οτιδήποτε δεν μπορεί να συνδεθεί με την ροή οικονομικού κεφαλαίου ή να συνδράμει στην οικονομική δραστηριότητα ουσιαστικά εξαφανίζεται.

1.2 Κοινωνικός Δημόσιος Χώρος

Ένας από τους πρώτους φιλόσοφους που ανέπτυξαν την θεωρία του κοινωνικού χώρου σε αντιπαράθεση με τον επινοημένο και φυσικό χώρο ήταν ο Henri Lefebvre. Στα έργα του *The production of space* (1974) και *The right to the city* (1968) ο χώρος είναι το προϊόν των κοινωνικών σχέσεων οι οποίες τον διαμορφώνουν, αλλά την ίδια στιγμή ο χώρος παρεμβάλλεται στην αναπαραγωγή των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων που δημιουργούνται κάθε φορά.

Έτσι ο χώρος είναι ένα σύνολο δυνατοτήτων και πιθανοτήτων ο οποίος αντανακλά σε συγκεκριμένες σχέσεις οικονομικής και κοινωνικής παραγωγής με όλες τις διαφοροποιήσεις και αντιθέσεις που εμπεριέχονται μέσα σε αυτές. Η θεωρία του στηρίζεται στην ενότητα του κοινωνικού φυσικού και φαντασιακού χώρου. Υπάρχουν τρεις διαδικασίες παραγωγής του χώρου, η εμπειρία, η αντίληψη και η φαντασία, οι οποίες δεν αναπτύσσονται αυτόνομα ούτε εναλλάσσονται η μια μετά την άλλη, αλλά αντίθετα συνυπάρχουν και συνδιαλέγονται όλες μαζί ώστε να συμβάλλουν στην παραγωγή του χώρου. Σε μια αστική περιοχή, που μας ενδιαφέρει στην συγκεκριμένη εργασία για παράδειγμα, παράγονται ταυτόχρονα, πρώτον χωρικές εκφράσεις ροών και οι καθημερινές τους διαδρομές και ρυθμοί, κυκλοφορία ανθρώπων και κεφαλαίων στην βάση υποδομών. Οποιαδήποτε γενικά συνθήκη βοηθάει στην κοινωνική και οικονομική παραγωγή. Δεύτερον, ο κυρίαρχος λόγος (discours) ο οποίος παράγεται μέσα από τα διάφορα πολεοδομικά σχέδια, master plans, είναι η δημιουργία ζωνών με την ανάδειξη προσέγκυσης επενδύσεων ως κύριου στόχου, όπως τις έχει οριοθετήσει το κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση και τρίτον, οι καθημερινές πρακτικές των χρηστών του χώρου είτε ατομικές είτε συλλογικές, οι συνδέσεις τους με την μνήμη, τα νοήματα και τους συμβολισμούς που μεταφέρει ο χώρος, καθώς και οι τρόποι με τους οποίους αυτοί επηρεάζουν την δράση των χρηστών κάθε φορά. Η διαλεκτική όλων των παραπάνω είναι αυτή που σε τελική ανάλυση παράγει τον κοινωνικό χώρο. Έτσι, σε έναν κεντρικό δημόσιο χώρο μιας πόλης, οι ροές του χρήματος και του κεφαλαίου εδαφικοποιούνται μέσω του εμπορίου, της διαφήμισης, των πολεοδομικών σχεδίων και μέσω των συνδέσεων τους με την μνήμη, ατομική ή συλλογική, παράγουν κοινωνικές σχέσεις και ρυθμούς και διαμορφώνουν τελικά τον κοινωνικό χώρο. (Πέττας, 2018: 26-27)

1.3 Δημόσιος Χώρος και Εξουσία

Ο αστικός χώρος είναι ένα εργαλείο κυριαρχίας, μια "μεσολάβηση, ένα μέσο στα χέρια κάποιου ατομικό ή συλλογικό, δηλαδή μιας εξουσίας μιας κυρίαρχης τάξης, ή μιας ομάδας". Στο πλαίσιο αυτό, η διαμόρφωση και η λειτουργία του αποτελούν τμήμα μιας διευρυμένης στρατηγικής άσκησης της εξουσίας (Lefebvre, 2007:214) Έτσι κατά τον ίδιο, ο αστικός χώρος αποτελεί πεδίο ταξικής σύγκρουσης. Από τη μια μεριά για την αστική τάξη αποτελεί τόσο πεδίο κερδοσκοπίας, όσο και το όργανο υποταγής και διαχωρισμού της εργατικής τάξης. Από την άλλη μεριά για την εργατική τάξη ο αστικός χώρος αποτελεί το πεδίο επαναστατικής

υποκειμενοποίησης και αυτονόμησης (Lefebvre, 2007). Επομένως, η προσέγγιση των σχέσεων εξουσίας στον δημόσιο χώρο πρέπει να επικεντρωθεί στη δράση των υποκειμένων του κράτους και των κυρίαρχων τάξεων από την μια, και συλλογικών αντιπαρατιθέμενων στις δράσεις των κυρίαρχων από την άλλη. Στο άρθρο του Kurt Iveson, με τίτλο *Putting the public back into the public space* στο περιοδικό *Urban policy and Research*, υπάρχουν τέσσερα μοντέλα δημόσιων χώρων: ο τελετουργικός, ο κοινοτικός, ο ελεύθερος και ο πολύ-δημόσιος. Στους δύο πρώτους, εξέχουσα θέση έχει το κράτος, καθώς πρόκειται για μεγάλης κλίμακας δημόσιους χώρους σε κεντρική θέση, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι σχεδόν πάντα με ιστορικά γεγονότα τα οποία έχουν δημιουργήσει ισχυρούς συμβολισμούς και φαντασιακές προεκτάσεις. Για αυτούς τους λόγους χρησιμοποιούνται ως τόποι διάφορων εορτασμών αλλά και ως τόποι πραγματοποίησης κεντρικών γεγονότων διαμαρτυρίας. Οι κοινοτικοί χώροι θέτουν ως λειτουργική και σχεδιαστική προτεραιότητα την παρουσία της τοπικής κοινότητας και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Οι χώροι αυτοί μπορούν να είναι λειτουργικοί όταν οι χρήστες του χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια κι αυτό ενέχει τον κίνδυνο αποκλεισμού ατόμων και ομάδων με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Οι ελεύθεροι δημόσιοι χώροι, έχουν ως προτεραιότητα την εξάλειψη των αποκλεισμών και λειτουργούν περισσότερο ως φόρουμ κοινωνικού διαλόγου και κοινωνικής και πολιτικής αλληλεπίδρασης όμως το πλαίσιο τίθεται από συγκεκριμένες ομάδες ή άτομα τα οποία διαμορφώνουν ένα περιβάλλον ευνοϊκό για συγκεκριμένους τύπους απόψεων, συμπεριφορών και κουλτούρας. Οι πολύ-δημόσιοι χώροι βασίζονται στη συνύπαρξη διαφορετικών κοινών και διαφορετικών ομάδων, συνύπαρξη όμως η οποία δεν οδηγεί στην ομογενοποίηση αλλά στην αναγνώριση της διαφορετικότητας. Μετά από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι η ανάπτυξη των σχέσεων εξουσίας στον δημόσιο χώρο είναι μια διαδικασία περίπλοκη και πολυεπίπεδη, καθώς οφείλει να λαμβάνει υπόψη της τις ευρύτερες στρατηγικές, τη δράση των συλλογικών υποκειμένων και μηχανισμών, τις κοινωνικές συνθήκες του χώρου, επικράτειες που προκύπτουν από συγκεκριμένες συναθροίσεις και τελικά, τη λειτουργία του δημόσιου χώρου ως τόπο έκφρασης και απόδοσης σχέσεων εξουσίας. (Iveson K. (1998) *“Putting the public back into public space”*, Urban Policy and Research, 16(1), 21-33)

Οι κοινωνικές συνθήκες αλληλεπιδρούν με τον αστικό χώρο, καθώς οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί συνδέονται με τους μετασχηματισμούς που συμβαίνουν στο αστικό περιβάλλον. Έτσι, οι μετασχηματισμοί που συμβαίνουν σε μια πόλη δεν είναι ένα παθητικό

αποτέλεσμα των κοινωνικών μετασχηματισμών και μέσα από αυτή την διαδικασία μπορούμε να διακρίνουμε δύο τύπους κοινωνικών σχέσεων με επίδραση στην διαμόρφωση της πόλης: σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, και σχέσεις που διαμορφώνονται στη βάση ενός συνόλου θεσμών, σημασιών και νόμων (Lefebvre, 2007). Αυτό το σύνολο θεσμών και νόμων δημιουργεί τον χωρικό και στην συνέχεια τον κοινωνικό διαχωρισμό. Οι αναφορές του Michel Foucault για τον χώρο είναι πασίγνωστες και αφορούσαν κυρίως μικρότερες χωρικές ενότητες και πιο συγκεκριμένα κτίρια όπως οι φυλακές, τα ψυχιατρεία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Οι μέθοδοι επιτήρησης, επιβολής πειθαρχίας και κανονικοποίησης, τις οποίες αναλύει στο έργο του μπορούν να βρουν εφαρμογή και σε χωρικές ενότητες μεγαλύτερης κλίμακας. Σύμφωνα με τον Γάλλο διανοητή, η πειθαρχική επιβολή μπορεί να επιτευχθεί με την κατανομή των ατόμων στο χώρο και αμέσως μετά με τον διαχωρισμό τους και εδραιώνεται με τεχνικές σύμφωνα με τις οποίες τα άτομα χωροθετούνται. (Foucault, 2011:203-209) Εκτός της τεχνικής της περίφραξης, που προϋποθέτει την διαφοροποίηση ενός χώρου και την περιχαράκωσή του, σημαντική θεωρείται η τεχνική της οργάνωσης ενός αναλυτικού χώρου. Σε αυτή την περίπτωση, η χωρική κατανομή στοχεύει στην εξατομίκευση. Στον χωρικό διαχωρισμό αναφέρεται και ο Lefebvre αναδεικνύοντας την οικονομική του διάσταση (Lefebvre, 1974:165) αναφέροντας ότι στις μοντέρνες πόλεις ο διαχωρισμός εντοπίζεται στην δημιουργία ζωνών κι αυτές οι ζώνες συνεπάγονται με χωρικά στεγανά και απομόνωση. Στην μεταμοντέρνα πόλη η οποία αποτελεί την εξέλιξη της πόλης των ζωνών, ο διαχωρισμός εδραιώνεται με την δημιουργία των θυλάκων. Οι κύριες λειτουργίες των αστικών θυλάκων περιλαμβάνουν κέντρα συσσώρευσης ισχύος (διοικητικές και χρηματοοικονομικές λειτουργίες), κέντρα κατανάλωσης και περιοχές κατοικίας. Κάθε περιοχή ρυθμίζεται με στόχο την ικανοποιητική υπαγωγή της στο κοινωνικό καθεστώς και στους ρυθμούς της κοινωνικής αναπαραγωγής του καθεστώτος αυτού. Οι ρυθμίσεις σε κάθε θύλακα, με την μορφή πρωτοκόλλων χρήσης, αποσκοπούν στην επιβεβαίωση της κανονικότητας αλλά και την αποφυγή της διατάραξής της. Ο διαχωρισμός επιτυγχάνεται μέσω αποσπασματικών επεμβάσεων στους αστικούς ρυθμούς λειτουργίας και στους κανόνες που κυριαρχούν σε κάθε θύλακα ξεχωριστά (Lefebvre, 2007). Ο διαχωρισμός εντοπίζεται στον αποκλεισμό από την χρήση. Η χρήση προϋποθέτει ταύτιση, η οποία εντοπίζεται στα πρωτόκολλα λειτουργίας που είδαμε παραπάνω, και αποτυπώνεται στη δημόσια έκφραση μιας συλλογικής ταυτότητας. Μία παράμετρος του διαχωρισμού είναι η ταξινόμηση, η οποία στηρίζεται στην παραγωγή ταυτοτήτων και στις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των

ταυτοτήτων μεταξύ τους. Έτσι τα άτομα διαχωρίζονται ανάλογα με το κοινωνικό προφίλ το οποίο υιοθετούν. Στο καπιταλιστικό σύστημα η πολυφωνία στοχεύει στον πλασματικό διαχωρισμό που προκύπτει από τις καταναλωτικές συνήθειες, τις επιταγές και τα ρεύματα της μόδας, σε αντίθεση με τον διαχωρισμό που προκύπτει από την αντιπαράθεση των διαφορετικών πολιτισμικών προτύπων.

Το κοινωνικό φαινόμενο του διαχωρισμού εκφράζεται χωρικά στο σύνολο του αστικού περιβάλλοντος και βέβαια στον δημόσιο χώρο. Οι διαχωριστικοί μηχανισμοί παρουσιάζουν συγκλίσεις και αποκλίσεις, και τα αποτελέσματά τους συνδέονται ενισχύοντας κάθε φορά τον διαχωρισμό. Οι πιο σημαντικοί διαχωριστικοί μηχανισμοί που επιδρούν στον δημόσιο χώρο είναι: α) η καταστολή και η επιτήρηση, β) ο αποκλεισμός, γ) ο διαχωρισμός με κριτήριο την καταναλωτική ισχύ και αποκλεισμός μέσω επιλογής συγκεκριμένων επιτρεπόμενων χρήσεων και δραστηριοτήτων και δ) η συνειδητή περιχαράκωση (Πέττας, 2018: 83-88)

Η επίκληση της ασφάλειας ως προτεραιότητας για τη λειτουργία του δημόσιου χώρου μπορεί να εντείνει τα φαινόμενα του διαχωρισμού. Το ιδεολογικό δίπολο ελευθερία-έλεγχος καθίσταται το πλέον σημαντικό στον δημόσιο χώρο. Ο έλεγχος και η επιτήρηση αποτελούν τη βασική πρακτική για την τήρηση της ορθής δημόσιας συμπεριφοράς, όταν μάλιστα κάνουν την εμφάνισή τους στο χώρο άτομα ή ομάδες με παρεκκλίνουσα ή παραβατική συμπεριφορά. Με την παρακολούθηση στοχοποιούνται συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, με εμφανισιακά κυρίως κριτήρια, οι οποίες θεωρούνται ως πιθανές να προβούν σε παραβατικές πράξεις. Η στοχοποίηση και ο αποκλεισμός των ομάδων αυτών καταλήγει σε ομογενοποίηση του δημόσιου χώρου. (Πέττας, 2018:84-85)

Ο αποκλεισμός από τον δημόσιο χώρο, μπορεί να αφορά τον αποκλεισμό της φυσικής παρουσίας κάποιας ομάδας πολιτών ή τον αποκλεισμό τους από τις διαδικασίες διαμόρφωσης και διαχείρισης του. Σε ότι αφορά τις διαδικασίες διαμόρφωσης και διαχείρισης του χώρου υπάρχουν ερευνητές που υποστηρίζουν πως οι νέες μορφές αστικής διακυβέρνησης, θεωρούν σημαντικό, πριν από κρίσιμες αστικές παρεμβάσεις να υπάρχει δημόσιος διάλογος. Γι' αυτούς όμως ο δημόσιος διάλογος περιλαμβάνει συγκεκριμένες ομάδες συνομιλητών αποκλείοντας κάποιους άλλους, δημιουργώντας ουσιαστικά μια ψευδαίσθηση διαλόγου και συνδιαμόρφωσης. Αυτοί που μπορούν κι έχουν αντίθετη άποψη για τον δημόσιο χώρο απομονώνονται και τελικά αποκλείονται. Ο σχεδιασμός αυτός ουσιαστικά, σκοπεύει στην απομάκρυνση κάθε πολιτικής

δράσης στον δημόσιο χώρο καθώς είναι βασισμένος στην ασφάλεια και στην ψυχαγωγία και επιτυγχάνεται μέσω του ελέγχου και της επιβολής συγκεκριμένων ορίων. Η κατάληξη αυτής της διαδικασίας είναι η δημιουργία δημόσιων χώρων κοινωνικά νεκρών και προορισμένων αποκλειστικά για την κατανάλωση των ατόμων-πελατών. (Πέττας, 2018:85-87)

Στον διαχωρισμό με κριτήριο την καταναλωτική ισχύ και αποκλεισμού μέσω της επιλογής συγκεκριμένων επιτρεπόμενων χρήσεων και δραστηριοτήτων, έχουμε να κάνουμε με τόπους με έντονη την επιχειρηματική δραστηριότητα. Η μη συμμετοχή σε αυτές τις δραστηριότητες καθιστά κάποιον ύποπτο παραβατικότητας (Πεττάς, 2018:87). Σε αυτές τις περιπτώσεις φυσική ή ψυχολογική βία ασκείται από ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας και το προσωπικό τους. Αυτή η δημιουργία χώρων με μη διακριτό τον χωρισμό σε δημόσιο και ιδιωτικό χώρο οδηγεί σε ακραίες μορφές ελέγχου, σε αποσύνδεση του κοινόχρηστου δημόσιου χώρου από την κοινωνική πραγματικότητα και τελικά στον κοινωνικό αποκλεισμό. Έτσι οι δημόσιοι χώροι γίνονται χώροι αυστηρά ελεγχόμενοι, σχεδιασμένοι με μοναδικό σκοπό την κατανάλωση και το κέρδος και με μειωμένη ανάπτυξη κοινωνικών αλληλεπιδράσεων.

Στην συνειδητή περιχαράκωση, έχουμε έναν χώρο με ισχυρή ταυτότητα, ο οποίος όμως, εμπεριέχει σε κάποιο βαθμό τον αποκλεισμό. Ο χώρος αυτός προϋποθέτει την εσωτερική ομοιογένεια, έχει συγκεκριμένα σύνορα και ο χαρακτήρας του ταυτίζεται με την πολιτισμική ταυτότητα των χρηστών του. Βασικό χαρακτηριστικό της συνειδητής περιχαράκωσης είναι η θετική πρόσληψη της κοινωνικής πραγματικότητας ενός χώρου. Η πρόσληψη αυτή στηρίζεται στα επιδιωκόμενα χαρακτηριστικά του χώρου αλλά και των χρηστών του καθιστώντας τον αυτόματα ομοιογενή, δημιουργώντας όμως παράλληλα μέσα στον ίδιο χώρο και τον αποκλεισμό. Χώροι όπως τα σχολεία, οι εκκλησίες, τα εμπορικά κέντρα και τα γήπεδα έχουν αυστηρά καθορισμένα σύνορα-όρια, ισχυρή εσωτερική ομοιογένεια και αποκλεισμούς ατόμων και ομάδων που δεν μοιράζονται τις ίδιες αφηγήσεις και συμπεριφορές με τους εντός αυτής της περιοχής κυρίαρχους. (Πέττας, 2018: 87-88)

1.4 Κοινωνιολογία του Ελεύθερου χρόνου

Η έννοια του κοινωνικού χρόνου και κυρίως του ελεύθερου χρόνου κατέχει σήμερα κεντρική θέση στη μελέτη των κοινωνικών δραστηριοτήτων. Οι σύγχρονοι κοινωνιολόγοι επεξεργάζονται

μια ευρύτερη προβληματική για τη δυναμική των κοινωνικών χρόνων στην εποχή μας προσανατολίζοντας την μελέτη τους στον ελεύθερο χρόνο.

Γενικά στη βιβλιογραφία δεν υπάρχει μέχρι σήμερα συμφωνία για έναν ενιαίο ορισμό της έννοιας του ελεύθερου χρόνου, αλλά υπάρχει ένας αρκετά μεγάλος αριθμός ορισμών ο οποίος επιχειρεί να εξηγήσει το εύρος της έννοιας αυτής αλλά και την πολυσημία του φαινομένου του ελεύθερου χρόνου. Πολλές φορές οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις εξαρτώνται άμεσα από τη στόχευση που επιδιώκει ο εκάστοτε μελετητής. Μια από αυτές τις προσεγγίσεις αναφέρεται στη χρησιμότητα του ελεύθερου χρόνου ως σημαντικού αγαθού των ελεύθερων ανθρώπων στις σύγχρονες κοινωνίες. (Κωνσταντίνος, 2015:49)

Έτσι έχουν διαμορφωθεί οι καλούμενοι αρνητικοί ορισμοί του ελεύθερου χρόνου, οι οποίοι αντιλαμβάνονται ως ελεύθερο χρόνο ό, τι απομένει μετά την εργασία και αφού αφαιρεθεί ο ύπνος, το φαγητό, ο χρόνος διαδρομών κ.λπ. Υπάρχουν και οι λεγόμενοι θετικοί ορισμοί του ελεύθερου χρόνου, οι οποίοι προσπαθούν να ανταποκριθούν στις διάφορες εξελίξεις, καθορίζοντας το περιεχόμενο του ελεύθερου χρόνου ως αυτόνομο κοινωνικό σύστημα δράσης και προσανατολισμού πέραν της στενής προοπτικής του χρόνου.

Συνοπτικά για τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου ισχύει ότι η έννοια του μέχρι σήμερα δεν στάθηκε δυνατό να οριστεί μονοσήμαντα. Το αντικείμενο της έρευνας του ελεύθερου χρόνου, είναι ιδιαίτερα διαφορετικό καθώς η μορφή και το επίπεδό του παρουσιάζουν ετερογενή διαμόρφωση.

Με τη βιομηχανική επανάσταση, ο χρόνος των εμπόρων αντικαθιστά το χρόνο της εκκλησίας και των καμπαριών, επιβεβαιώνοντας τη μετάβαση από την παραδοσιακή αγροτική οικονομία στον εμπορικό καπιταλισμό (Κορωνάιου, 1996). Την εποχή αυτή σε όλες τις χώρες της Ευρώπης που επιχειρούν την εκβιομηχάνιση, ο χρόνος καθημερινής εργασίας εξαντλεί τα ανθρώπινα όρια αντοχής. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι διεκδικήσεις των εργαζομένων προσανατολίζονται στην κατάκτηση μεγαλύτερων περιόδων ελεύθερου χρόνου, όπως το Σαββατοκύριακο, οι διακοπές και η συνταξιοδότηση. Στην πορεία ο ελεύθερος χρόνος μεταβλήθηκε από τον κυρίως χρόνο της ανάπαυσης και της κατανάλωσης των δεκαετιών του '50 έως του '70 σε χρόνο προσαρμοσμένο σε βίωμα και απόλαυση καθώς, τη δεκαετία του '70 εγκαταλείφθηκε η άποψη που επικρατούσε μέχρι τότε, πως η ατομική συμπεριφορά παίζει καθοριστικό ρόλο για τον

ελεύθερο χρόνο και ο ελεύθερος χρόνος έγινε αντιληπτός ως ένα σύνολο παροχής κινήτρων, ενδιαφερόντων, συμπεριφοράς και βιωμάτων.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 οι κοινωνιολόγοι του ελεύθερου χρόνου μελετάνε τη δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στους διάφορους κοινωνικούς χρόνους, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του '90, ο ελεύθερος χρόνος προσδιορίζεται ως ένα γενικότερο φαινόμενο, το οποίο περιλαμβάνει εξίσου την εργασία και τον ελεύθερο χρόνο. (Ζαρωτής, 2008)

Ως συμπέρασμα της θεωρητικής μελέτης της ιστορικής εξέλιξης του ελεύθερου χρόνου από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή, μπορούμε επίσης να δεχτούμε τη διαπίστωση ότι, αυτός αλληλεπηρεάζεται και με την κοινωνική διαστρωμάτωση. Η διαφορετική κουλτούρα που έχουν τα κοινωνικά στρώματα, τόσο ως προς τον χρόνο που απομένει αμετά την εργασία και τις ατομικές υποχρεώσεις, όσο και για τον χρόνο της απραξίας λόγω της ανεργίας, μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε πως οι ασχολίες της ανώτερης τάξης με δραστηριότητες όπως ο αθλητισμός, τα παιχνίδια και οι τέχνες αποσκοπούν κατά ένα μεγάλο μέρος στον εντυπωσιασμό της κατώτερης τάξης, η οποία στον ελεύθερο χρόνο της ασχολείται κυρίως με πρακτικές, τεχνικές και χειρωνακτικές ασχολίες.

Σήμερα, εκτός από τις παραπάνω παραμέτρους, οφείλουμε να παρατηρήσουμε πως ο σύγχρονος τρόπος ζωής, η ανάπτυξη της πληροφορικής και η μετατροπή του τρόπου λειτουργίας των παραδοσιακών εργασιών αναγκάζουν τον άνθρωπο να εξαρτάται όλο και περισσότερο από τη "μηχανή". Η προγραμματισμένη λειτουργία της καθιστά απαγορευτική την ανθρώπινη λογική, ο άνθρωπος χάνει την ελευθερία της σκέψης και της δημιουργικότητας και το γεγονός αυτό τον αναγκάζει να επιζητά χρόνους σε ένα άλλο πεδίο, όπου μπορεί να αισθάνεται "ελεύθερος". (Κωνσταντίνος, 2015: 54)

Ένα τέτοιο πεδίο, όπου ο άνθρωπος αισθάνεται ελεύθερος, ξέγνοιαστος και αποσυνδεδεμένος από την τεχνολογία είναι ο αθλητισμός, τόσο ως μέσο πραγματοποίησης αθλητικών δραστηριοτήτων, όσο και ως ενασχόληση με τις αθλητικές επιδόσεις ομάδων σε διάφορες αθλητικές οργανώσεις. Μέσα στο γήπεδο αθλητές και φίλαθλοι, ανεξαρτήτως καταγωγής, κοινωνικής διαστρωμάτωσης, φύλου και ηλικίας, αισθάνονται ελεύθεροι, απαλλαγμένοι από οποιαδήποτε παραγωγική ή επίμοχθη εργασία και έχοντας τη δυνατότητα να εκφραστούν, χωρίς να υπακούουν σε συγκεκριμένους κοινωνικούς τύπους και επιταγές.

Επομένως, η αποτύπωση της σημασίας του δημόσιου χώρου ως προς τη χρήση του από το κοινωνικό σύνολο για την πραγματοποίηση μιας σειράς δραστηριοτήτων κατά τον ελεύθερο χρόνο του, μας επιτρέπει να υπογραμμίσουμε πως είναι απαραίτητο από την πλευρά της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας να εφαρμόζουν προγράμματα και δράσεις που θα απευθύνονται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, στους τομείς άσκησης/ άθλησης, πολιτισμού και αναψυχής σε ποιοτικά αναβαθμισμένους χώρους, κατάλληλα σχεδιασμένους, ειδικά όταν βρίσκονται μέσα στον αστικό ιστό, ώστε να ικανοποιείται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

1.5 Ο Δημόσιος χώρος στη Νέα Φιλαδέλφεια

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας διαθέτει και ιδιωτικούς χώρους όπως κατοικίες αλλά και δημόσιους χώρους. Δημόσιος κοινωνικός χώρος είναι το άλσος της περιοχής οι δρόμοι που τους διασχίζουν οι κάτοικοι καθημερινά κτλ. Τί γίνεται όμως με το γήπεδο της ΑΕΚ; Μπορεί το γήπεδο της ομάδας να θεωρηθεί δημόσιος κοινωνικός χώρος; Ποιοί φαντάζουν να είναι οι κίνδυνοι για το δημοτικό άλσος και ποιά η επιβάρυνση της περιοχής από την λειτουργία του νέου γηπέδου;

Σχεδόν όλοι οι δημόσιοι χώροι θα επηρεαστούν από την ύπαρξη του νέου γηπέδου της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια. Είναι τέτοιο το μέγεθος του σταδίου που ουσιαστικά χαρακτηρίζει όλη την περιοχή. Είδαμε και προηγουμένως ότι η πόλη και η ομάδα, επομένως και το γήπεδο της ομάδας είναι αλληλένδετες έννοιες και πολύ συχνά δεν μπορούμε να τις ξεχωρίσουμε. Οι δρόμοι και οι επιχειρήσεις της περιοχής τις μέρες των ποδοσφαιρικών αγώνων θα είναι γεμάτες από κόσμο. Ας μην ξεχνάμε σε αυτό το σημείο την προσμονή του κόσμου για την λειτουργία του γηπέδου. Αυτό σε μια πρώτη φάση είναι βέβαιο ότι θα βοηθήσει τους επιχειρηματίες της περιοχής και πολύ περισσότερο αυτούς που διαθέτουν επιχειρήσεις πολύ κοντά στο νέο γήπεδο. Στους κοινόχρηστους δρόμους όμως από την άλλη θα δημιουργηθούν εξαιτίας αυτής της κίνησης αρκετά προβλήματα από τη μη ύπαρξη θέσεων στάθμευσης για τους κατοίκους της περιοχής. Το δημοτικό άλσος της περιοχής, το οποίο και γειτνιάζει με το γήπεδο τις μέρες των αγώνων θα είναι απροσπέλαστο για τους κατοίκους ή αυτούς που επιθυμούν να κάνουν εκεί τον περίπατό τους. Ο χώρος ουσιαστικά θα είναι γεμάτος από φιλάθλους της ΑΕΚ, οι οποίοι θα περιμένουν την ώρα του αγώνα για να προσέλθουν μέσα στο στάδιο. Ενώ πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος μέρος του άλσους να χρησιμοποιηθεί μελλοντικά για δημιουργία περισσότερων εμπορικών χρήσεων προς όφελος της υγιούς ή της αποδοτικότερης οικονομικής λειτουργίας του

γήπεδου. Όλα αυτά τα δεδομένα δημιουργούν έναν ενιαίο κοινωνικό χώρο κυρίαρχο που δημιουργείται πέριξ του γηπέδου και οι πολυάριθμοι φίλαθλοι της ομάδας είναι αυτοί που επιβάλλουν τον κοινωνικό διαχωρισμό. Αποκτούν ομοιογένεια μεταξύ τους και παράλληλα εξοστρακίζουν-αποκλείουν οτιδήποτε και οποιονδήποτε δεν έχει σχέση με την ομάδα και το γήπεδο. Μπορεί όμως το νέο γήπεδο να θεωρηθεί δημόσιος κοινωνικός χώρος; Όλα τα γήπεδα μπορούν να θεωρηθούν χώροι μαζικής κοινωνικής λειτουργίας. Το ποδόσφαιρο είναι ο βασιλιάς των σπορ και ως εκ τούτου απασχολεί την καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων ανά τον κόσμο. Από την στιγμή που απασχολεί τόσο κόσμο και στα γήπεδα που γίνονται ποδοσφαιρικοί αγώνες υπάρχουν θεατές τότε αυτόματα το γήπεδο γίνεται δημόσιος κοινωνικός χώρος. Δημιουργεί ομοιογένεια μεταξύ των οπαδών της ομάδας και παράλληλα αποκλείει τους αντίπαλους. Οι αντίπαλοι είναι πολλοί και διαφορετικοί. Είναι οι αντίπαλοι μιας άλλης ομάδας ή κάτοικοι της περιοχής που αντιδρούν στην δημιουργία και την λειτουργία του γηπέδου. Ακόμη περισσότερο όταν ισχύουν όλοι οι διαχωριστικοί μηχανισμοί που περιγράψαμε προηγουμένως. Επομένως παρόλο που το νέο γήπεδο, που διέπεται από τους κανόνες του εμπράγματος δικαίου και της ιδιοκτησίας του ιδιώτη, θα μπορούσε να θεωρηθεί ιδιωτικός χώρος, και πρέπει να ειπωθεί ως χώρος κοινωνικής λειτουργίας και μάλιστα μαζικής, ο οποίος, παράγει ακριβώς τα ίδια αποτελέσματα ομοιογένειας και αποκλεισμού που έχουν παρατηρήσει οι κοινωνικοί ερευνητές εξετάζοντας τους δημοσίους κοινωνικούς χώρους.

Κεφάλαιο 2: Τα Ευρωπαϊκά γήπεδα

Ο πασίγνωστος Γάλλος φιλόσοφος και συγγραφέας Αλμπέρ Καμύ, είχε πει πως «Όλα όσα γνωρίζω περί ηθικής και πειθαρχίας τα έχω μάθει από το ποδόσφαιρο», ή ακόμη και σύμφωνα με τον Grant Jarvie (2012), «...είναι αδύνατον να καταλάβει κανείς πλήρως την σύγχρονη κοινωνία και κουλτούρα χωρίς την γνώση του πεδίου του αθλητισμού». Καταλαβαίνει κανείς μετά από αυτές τις δηλώσεις ότι ο αθλητισμός γενικότερα, αλλά πιο ειδικά το ποδόσφαιρο, είναι σύμφυτο με αυτό που αποκαλούμε δυτική νεωτερικότητα. Έτσι ακριβώς και το 'θέατρο' ή η σκηνή που συμβαίνει ένα αθλητικό ή ποδοσφαιρικό γεγονός δηλαδή το γήπεδο είναι κι αυτό στοιχείο της δυτικής νεωτερικότητας. Τα ποδοσφαιρικά στάδια, βρίσκονται μέσα στην πορεία των χρόνων σε μια διαδικασία εξέλιξης, από τα πρώτα υποτυπώδη γήπεδα, τα οποία, κατασκευάστηκαν με πενιχρά μέσα στα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι και σήμερα που πλέον κάνουμε λόγο για σύγχρονα πολυτελή και πολύ-λειτουργικά γήπεδα. Η δημιουργία των γηπέδων έχει άμεση σχέση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν ανά ιστορική περίοδο.. Παρόλα αυτά, η εξέλιξή τους φαίνεται πιο ξεκάθαρα τα τελευταία 30 χρόνια όπου βιώνουμε κυρίως στον ανεπτυγμένο δυτικό κόσμο μια παγκοσμιοποιημένη οικονομική κυριαρχία και πραγματικότητα. Αυτή η πραγματικότητα σε συνδυασμό με τις ολοένα και πιο αυξημένες ανάγκες των πολιτών για άνεση και ασφάλεια έχουν αποτελέσει το κλειδί για την εγκατάλειψη της ιδέας δημιουργίας μοντέρνων γηπέδων και την εμφάνιση ενός νέου τύπου γηπέδου το οποίο είναι τεχνολογικά προηγμένο με εκτεταμένους εμπορικούς χώρους το οποίο και αναφέρεται ως τέταρτης γεννιάς. Αύτη η διαδικασία δημιουργείται από πολλούς και διαφορετικούς φορείς, οι οποίοι ξεκινάνε από τις κρατικές- κυβερνητικές αρχές, εμπλέκουν στην διαδικασία αυτή επιστημονικό δυναμικό, όπως αρχιτέκτονες και πολιτικούς μηχανικούς, οι οποίοι δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην αρχιτεκτονική ποιότητα και τον καινοτόμο σχεδιασμό των σταδίων μέχρι και τους αθλητικούς παράγοντες που μέλημα τους είναι η άνεση και η ασφάλεια του προσφερόμενου θεάματος μαζί βέβαια με την οικονομική βιωσιμότητα των γηπέδων προκειμένου να εξασφαλιστούν τα κέρδη από την λειτουργία των γηπέδων. Πρόκειται ουσιαστικά, για μια αλυσίδα φορέων και γεγονότων που οδηγούν πλέον στην κατασκευή, ολοένα και πιο προηγμένων από τεχνολογικής άποψης γηπέδων.

Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που στην Ευρωπαϊκή ήπειρο τις τελευταίες δύο κυρίως δεκαετίες, παρατηρούμε μια αλματώδη αύξηση στη δημιουργία υπερσύγχρονων γηπέδων. Οι

παράγοντες που είδαμε στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου, είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία 100 περίπου νέων γηπέδων και τον προγραμματισμό κατασκευής περίπου 20 γηπέδων στα αμέσως επόμενα χρόνια. Ο ρυθμός αυτός της κατασκευής νέων γηπέδων είναι τεράστιος και δείχνει την τάση που υπάρχει και στους ποδοσφαιρικούς συλλόγους αλλά και στον φίλαθλο κόσμο για την απόκτηση σύγχρονων και εντυπωσιακών γηπέδων που θα προσφέρουν μεγαλύτερη άνεση και δυνατότερο ανταγωνισμό στα επόμενα χρόνια.

2.1 Τα πρώτα Ευρωπαϊκά Γήπεδα - Η Πρώτη Γενιά

Το ποδόσφαιρο, αποτελεί κοινή παραδοχή σε όλο τον κόσμο, είναι βρετανική ανακάλυψη. Έτσι και τα πρώτα γήπεδα κάνουν την εμφάνισή τους στα τέλη του 19ου αιώνα στην Βρετανία και λίγο αργότερα χρονικά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Αυτά τα πρώτα γήπεδα ήταν ουσιαστικά ο ‘καθρέφτης’ των κοινωνικοοικονομικών αλλά και πολιτικών αρχών της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής, όπως και της εξέλιξης που είχαν τα παιχνίδια όπως το ποδόσφαιρο.

Τα συγκεκριμένα ποδοσφαιρικά γήπεδα της εποχής κατασκευάστηκαν ως επί το πλείστον, στις βόρειες και δυτικές πόλεις της Αγγλίας όπως για παράδειγμα στο Μάντσεστερ, στο Λίβερπουλ, στο Νιούκαστλ και στο Σέφιλντ. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των πόλεων ήταν ότι είχαν μια μακρά και ισχυρή βιομηχανική παράδοση, άμεσα συνδεδεμένη με τη συγκέντρωση ανθρώπινου δυναμικού. Η διαδικασία κατασκευής των γηπέδων της εποχής ήταν συνδεδεμένη με τις νέες συνθήκες παραγωγής, την κατασκευή εργοστασίων που είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω βιομηχανοποίηση και αστικοποίηση αυτών των περιοχών. Οι αρχιτέκτονες κατασκεύαζαν τα γήπεδα με τον ίδιο τρόπο που κατασκεύαζαν και τα εργοστάσια με βασικά χαρακτηριστικά το χαμηλό κόστος κατασκευής, τη λειτουργικότητα της κατασκευής και τη φιλοξενία μεγάλου αριθμού θεατών που είχε ως στόχο την παραγωγή και μεγιστοποίηση του κέρδους. Τα κριτήρια ασφάλειας, ανέσεων, πρόσβασης και υγιεινής για τους ποδοσφαιριστές, το τεχνικό προσωπικό, διαιτητές και θεατές ήταν τα απολύτως στοιχειώδη, αφού για εκείνη την εποχή ο στόχος ήταν η μεγιστοποίηση της δυνατότητας φιλοξενίας των θεατών για την μεγιστοποίηση του κέρδους και ασφαλώς όχι η καλαισθησία των γηπέδων. Η βελτίωση των υποδομών και η αλματώδης ανάπτυξη του δικτύου των σιδηροδρόμων γύρω στο 1860 συνέβαλε κατά πολύ στην εξάπλωση του φαινομένου κατασκευής γηπέδων σε όλη την Βρετανία.

Το παράδειγμα της Βρετανίας, το ακολούθησαν μετέπειτα και άλλες ευρωπαϊκές χώρες καθώς η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση προχωρούσε με μεγάλα βήματα και σε αυτές. Το γεγονός αυτό βοήθησε και στην εξάπλωση του ποδοσφαίρου επομένως και στην κατασκευή των πρώτων γηπέδων. Χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία και η Γερμανία, ακολούθησαν πιστά το μοντέλο κατασκευής γηπέδων των βρετανών προσθέτοντας και κάποια νέα στοιχεία σε κάθε χώρα ξεχωριστά που ταίριαζε με την κουλτούρα της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου γηπέδου ήταν το γήπεδο της Μπαρτσελόνα, το οποίο, ονομάστηκε Γήπεδο της βιομηχανίας.

2.2 Η Δεύτερη Γενιά

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε μετατρέψει μεγάλο μέρος της Ευρώπης σε ερείπια. Πολλά από τα γήπεδα που είχαν κατασκευαστεί την περασμένη περίοδο είχαν καταστραφεί ολοκληρωτικά και όσα κατάφεραν να γλιτώσουν, τα είχε ξεπεράσει η βιομηχανική και η τεχνολογική πρόοδος. Βασικό χαρακτηριστικό του νέου τύπου γηπέδων ήταν, η κατεδάφιση των παλιών ξύλινων εξεδρών και η χρησιμοποίηση στην κατασκευή καινούριων, του ενισχυμένου σκυροδέματος και του ατσαλιού. Το γεγονός αυτό, αύξησε κατά πολύ την χωρητικότητα των σταδίων και προσέφερε μεγαλύτερη ασφάλεια στο κοινό αλλά και στους ποδοσφαιριστές. Αυτή η μετάβαση από τις ξύλινες εξέδρες στις τσιμεντένιες αποτέλεσε ουσιώδη αλλαγή προτύπου στην κατασκευή των γηπέδων. Από εκείνη την στιγμή η χρήση τσιμέντου και ατσαλιού θα κυριαρχούσε σε όλες τις κατασκευές γηπέδων μέχρι και σήμερα. Η κατασκευαστική αυτή εξέλιξη, θα έδινε στους αρχιτέκτονες την δυνατότητα να δημιουργήσουν στάδια με πολύ μεγαλύτερη χωρητικότητα, μεγαλύτερη ασφάλεια και πιο πολλές ανέσεις σε σχέση με την προγενέστερη χρονικά φάση. Το καινούριο χαρακτηριστικό που εισέρχεται εκείνη την εποχή στα γήπεδα είναι η ύπαρξη κάποιων πρώτων πρακτικών εμπορευματοποίησης που περιελάμβανε την πώληση εισιτηρίων και την προσφορά κάποιων στοιχειωδών μορφών υπηρεσιών φιλοξενίας τις ημέρες που διοργανώνονταν ποδοσφαιρικοί αγώνες. Η αύξηση των εσόδων, μέσα από αυτή τη διαδικασία έγινε κεντρικό ζήτημα για τις ομάδες καθώς αυτές προσπαθούσαν συνεχώς να αυξήσουν την χωρητικότητα των σταδίων τους. Το γεγονός αυτό βέβαια δεν είχε άμεση επίδραση, είτε οικονομική, είτε χωρική για τις πόλεις και τους κατοίκους των πόλεων που διέθεταν εκείνη την εποχή γήπεδο στην περιοχή τους.

2.3 Η Τρίτη Γενιά

Τα νέα ποδοσφαιρικά γήπεδα αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους αμέσως μετά την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και πιο συγκεκριμένα από τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Είναι η εποχή που σε όλη την Ευρώπη ανακατασκευάζονται ή χτίζονται καινούρια στάδια. Ο βασικότερος λόγος για αυτό ήταν η ολοένα και μεγαλύτερη προσέλευση θεατών στους ποδοσφαιρικούς αγώνες καθώς πλέον το ποδόσφαιρο ως άθλημα είχε μετατραπεί σε φορέα ψυχαγωγίας όλων των κοινωνικών τάξεων πλέον. Ο κόσμος πια άφηνε πίσω του τα χρόνια του πολέμου και της δυστυχίας και ατένιζε το μέλλον με μεγαλύτερη αισιοδοξία.

Τα γήπεδα της τρίτης γενιάς, όπως ονομάστηκαν, προσέθεσαν κάποιες τεχνολογικές καινοτομίες στον σχεδιασμό και στην λειτουργία τους, όπως η ζωντανή μετάδοση των αγώνων από το ραδιόφωνο και λίγο αργότερα χρονικά από την τηλεόραση, την επέκταση των κερκίδων ώστε να αυξηθεί η χωρητικότητά τους, η βελτίωση των συνθηκών ασφάλειας και υγιεινής καθώς και των υπηρεσιών φιλοξενίας. Αυτές οι καινοτομίες ήταν ζωτικής σημασίας να πραγματοποιηθούν, διότι με την ζωντανή ραδιοφωνική και τηλεοπτική κάλυψη των ποδοσφαιρικών αγώνων, το άθλημα αύξησε κατακόρυφα την φήμη του και κατά συνέπεια αυξήθηκαν κατά πολύ και οι θεατές- πελάτες. Τα έσοδα βέβαια από τα τηλεοπτικά δικαιώματα και από την ύπαρξη εισιτηρίων αρχίζουν να εξασφαλίζουν μεγάλα έσοδα για τις ομάδες, όχι όμως και για τις πόλεις που φιλοξενούν στην επικράτεια τους τα νέα γήπεδα.

2.4 Η Τέταρτη Γενιά

Φτάνουμε στη δεκαετία του 1970, όπου πλέον νέες προκλήσεις παρουσιάζονται στην ευρωπαϊκή ήπειρο και στους κατοίκους της. Η καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής προχωρά σε νέα στάδια, καθώς αρχίζει να εμφανίζεται το μοντέλο της παγκοσμιοποίησης, να αυξάνεται ο οικονομικός ανταγωνισμός με τις χώρες της Ασίας και ολοένα και μεγαλύτερα τμήματα της παραγωγής να ιδιωτικοποιούνται. Γίνεται πλέον φανερό ότι το μοντέλο που είχε ακολουθηθεί τις προηγούμενες δεκαετίες δεν μπορούσε πλέον να προσφέρει κάτι παραπάνω. Έτσι, η οργάνωση της παραγωγής οδηγήθηκε στο λεγόμενο μεταμοντέρνο μοντέλο. Με τον συγκεκριμένο όρο αναφερόμαστε στις ριζικές αλλαγές που επήλθαν στον τομέα της κατανάλωσης, της ψυχαγωγίας,

της αισθητικής και γενικότερα στην αλλαγή του τρόπου ζωής των κατοίκων των δυτικών κοινωνιών.

Οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές αυτές μαζί με το διαρκές αίτημα για μεγαλύτερη ασφάλεια οδήγησαν στην εμφάνιση και του γηπέδου τέταρτης γενιάς ή μεταμοντέρνου γηπέδου το οποίο υπάρχει και εξελίσσεται ακόμη και σήμερα. Όπως οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές επιδρούσαν καταλυτικά στις προηγούμενες γενιές των γηπέδων, ακριβώς το ίδιο συνέβη και στα μεταμοντέρνα γήπεδα. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να προσθέσουμε και έναν ακόμη σπουδαίο λόγο για τη δημιουργία της τέταρτης γενιάς γηπέδων. Το μέγεθος των τραγωδιών που σημειώθηκαν μέσα στα στάδια με απολογισμό εκατοντάδες νεκρούς θεατές συνδέθηκαν με τον κακό σχεδιασμό, την ελλιπή φύλαξη και διαχείριση του πλήθους και φυσικά την αύξηση των βίαιων περιστατικών ανάμεσα σε οπαδούς με το φαινόμενο του χουλιγκανισμού που ακόμη και σήμερα ανθεί σε πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Λόγω αυτών των περιστατικών οι ποδοσφαιρικές αρχές και ομοσπονδίες σε συνεργασία με τις κρατικές αρχές έλαβαν σημαντικές αποφάσεις, επιβάλλοντας αυστηρότατα κριτήρια ασφάλειας για τους χώρους εκτός αλλά κυρίως εντός των γηπέδων.

Έτσι στην δεκαετία του 1990, οι διοικήσεις των ποδοσφαιρικών ομάδων, πιεζόμενες από τα αυστηρά κριτήρια ασφάλειας αλλά και από την ραγδαία πτώση της προσέλευσης των φιλάθλων στα γήπεδα, άλλαξαν ριζικά τον τρόπο προσέγγισης του ίδιου του αθλήματος με σκοπό όπως πάντα, να μεγιστοποιήσουν τα οικονομικά οφέλη τους. Η αντιμετώπιση του ποδοσφαίρου από την περίοδο εκείνη και εντεύθεν θα γινόταν από μια ολοκληρωμένη σκοπιά ως "προϊόν" πλέον, το οποίο θα περιλαμβάνει το γήπεδο, τους ποδοσφαιριστές, την ομάδα, την ιστορία αυτής και απευθύνεται στους οπαδούς του συλλόγου, οι οποίοι είναι παράλληλα και οι πελάτες. Με αυτό το σκεπτικό οι σύλλογοι θα μπορούσαν πλέον να εκτοξεύσουν τα κέρδη τους. Για να μπορεί να συμβεί αυτό βασική προϋπόθεση ήταν η κατασκευή νέων γηπέδων σύγχρονων και πολυλειτουργικών, τα οποία θα ξέφευγαν από τα γήπεδα προηγούμενων γενεών που ουσιαστικά αξιοποιούνταν αποκλειστικά και μόνο κατά την διάρκεια των ημερών ενός ποδοσφαιρικού αγώνα.

Πλέον τα μεταμοντέρνα γήπεδα είναι πολυλειτουργικά και προορισμένα να αποτελέσουν μεγάλα κέντρα κατανάλωσης, ψυχαγωγίας, προσέλκυσης τουριστών, διαθέτοντας εμπορικές χρήσεις οι οποίες απευθύνονται σε επισκέπτες-πελάτες καθ' όλη την διάρκεια μιας εβδομάδας και όχι μόνο

κατά την διάρκεια μιας ποδοσφαιρικής συνάντησης. Οι περιοχές τώρα που είναι χτισμένα τα νέα στάδια προσελκύουν νέες επιχειρήσεις οι οποίες με την σειρά τους προσφέρουν καινούριες θέσεις εργασίας, προσφέρουν ποικίλες υπηρεσίες στους επισκέπτες και συνδέονται με τον τομέα του εμπορίου και της ψυχαγωγίας-ελεύθερου χρόνου αλλάζοντας ριζικά την όψη τους. Τα νέα μεταμοντέρνα γήπεδα σχεδιάζονται και κατασκευάζονται από διεθνούς φήμης αρχιτέκτονες και παρουσιάζουν πολλές αρχιτεκτονικές καινοτομίες με προφανή στόχο να καταστούν πολιτιστικά εμβλήματα των πόλεων, σύμβολα επιτυχίας, καταξίωσης και οικονομικής ευμάρειας.

Τα τελευταία χρόνια ο σχεδιασμός και η κατασκευή τέτοιων σταδίων έχουν γίνει πιο σημαντικά από ποτέ. Αυτό αποδεικνύεται από τις συζητήσεις που γίνονται όταν πρόκειται να κατασκευαστεί ένα νέο στάδιο και το έντονο ενδιαφέρον που αυτό προκαλεί. Στάδια όπως το Wembley, το Emirates, το Amsterdam Arena, το Stade de France και το Alliance Arena στο Μόναχο, βρίσκονται στην κορυφή του ενδιαφέροντος λόγω της μεγάλης επίδρασης που έχουν σε τομείς όπως η οικονομία, το αστικό περιβάλλον και ο τουρισμός στις πόλεις που είναι κατασκευασμένα. Είναι πλέον κοινή παραδοχή ότι η κατασκευή των γηπέδων έχει πάψει να αφορά αμιγώς το ποδόσφαιρο και συνδέεται ολοένα και περισσότερο με τα οικονομικά οφέλη των ομάδων και των πόλεων που τις φιλοξενούν.

Τέλος, η δημιουργία αυτών των γηπέδων, τα οποία όπως είπαμε, διαθέτουν υψηλή αρχιτεκτονική ποιότητα, συνδέονται με την προώθηση τύπων\ πόλεων (place\city marketing) και ο λόγος είναι ότι αυτά τείνουν να γίνουν σύμβολα για την κάθε πόλη που διαθέτει ένα τέτοιο γήπεδο και πολύ συχνά χρησιμοποιούνται ως πόλος έλξης επισκεπτών και τουριστών. Έτσι, τις περισσότερες φορές πολλά από τα γήπεδα που κατασκευάζονται εντάσσονται σε ευρύτερα σχέδια αναπλάσεως πόλεων οι οποίες προωθούν τις υποδομές ψυχαγωγίας και τουρισμού.

Κεφάλαιο 3: Τα γήπεδα ως εργαλεία του μάρκετινγκ και η πόλη

3.1 Η έννοια του μάρκετινγκ

Αν θα θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό για την λέξη marketing τα προηγούμενα χρόνια, αυτός θα μπορούσε να συμπυκνωθεί σε δύο λέξεις. Οι λέξεις διαφήμιση και πώληση. Πλέον όμως στις μέρες μας ο όρος έχει εμπλουτιστεί κατά πολύ. Σήμερα marketing είναι όλες οι διαδικασίες οι οποίες δημιουργούν αξίες στους εκάστοτε πελάτες. Ο βασικός στόχος, λοιπόν, είναι ο καταναλωτής και οι συνήθειες που αυτός έχει (Harrison-Hill και Chalip, 2005: 302) Το marketing, για να θεωρηθεί επιτυχημένο απαιτεί, από τη μια πλευρά, ακριβή προσδιορισμό των αναγκών και των επιθυμιών των στόχων, που είναι οι πελάτες-καταναλωτές, και από την άλλη πλευρά την αποτελεσματικότερη και σε μέγιστο βαθμό ικανοποίηση των αναγκών και επιθυμιών αυτών. Το marketing περιλαμβάνει ως τεχνική 5 διαδικασίες γνωστές και ως τα 5p, τα οποία είναι τα ακόλουθα: προϊόν (product), τόπος (place), προώθηση (promotion), τιμή (price), και το προσωπικό (personnel) (Kotler κ.α, 2002).

3.2 Γήπεδα και Marketing

Όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο τα γήπεδα, ειδικά τα πιο σύγχρονα, αποτελούν ένα εργαλείο του marketing, που σαν στόχο έχει την μεγιστοποίηση του κέρδους μέσω της προώθησης και προβολής της ομάδας και κατ' επέκταση μιας πόλης ή μιας ολόκληρης περιοχής. Πλέον αφού η παγκοσμιοποιημένη οικονομία και κοινωνία έχει επικρατήσει στις περισσότερες γωνιές της γης, κυριαρχεί η άποψη ότι οι αρχές της κάθε πόλης πρέπει να παίζουν προωθητικό ρόλο και να είναι όσο πιο πολύ γίνεται ενεργές, εάν επιθυμούν να ακολουθήσουν τον εντεινόμενο ανταγωνισμό που κυριαρχεί ανάμεσα στις πόλεις παγκοσμίως. Έτσι, στο κάδρο της επιχειρούμενης αναμόρφωσης της εικόνας των πόλεων τα γήπεδα 4ης γενιάς μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο (Thornley, 2002).

Κάποιες φορές τα γήπεδα γίνονται πόλος έλξης για τους επισκέπτες λόγω των χαρακτηριστικών τους, όπως για παράδειγμα ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός τους ή ακόμη περισσότερο η φιλοξενία μέσα σε αυτά μιας πολύ φημισμένης ποδοσφαιρικής ομάδας. Πόλεις με σπουδαίο βιομηχανικό παρελθόν όπως το Μάντσεστερ, το Λίβερπουλ και το Μπόλτον, επένδυσαν στην κατασκευή σύγχρονων γηπέδων έχοντας ως βασικό στόχο την οικονομική τους ανάπτυξη και την αστική τους ανάπλασή (Thornley, 2002). Οι κρατικές αρχές παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή

των γηπέδων αυτών, στο πλαίσιο της επιχειρηματικής προσέγγισης των πόλεων και της αυτονομίας τους στον σχεδιασμό και την χάραξη της οικονομικής και αναπτυξιακής πολιτικής τους. Οι στρατηγικές που προωθούν τα ίδια τα στάδια ως εργαλεία ανάπτυξης υποστηρίζουν ότι είναι μέρος των απαραίτητων υποδομών που έχουν ανάγκη οι πόλεις για να διευρύνουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες σε νέους και κερδοφόρους τομείς να αλλάξουν ριζικά την εικόνα τους και ως αποτέλεσμα όλων αυτών να είναι η οικονομική διάχυση σε ολόκληρη την δραστηριότητα της πόλης (Thornley, 2002: 813-814). Τα σύγχρονα γήπεδα κατασκευάζονται με στόχο να λειτουργήσουν και ως πόλος έλξης τουριστών. Γίνονται εργαλεία του αθλητικού τουρισμού. Με τον όρο αυτόν περιγράφουμε το ταξίδι αναψυχής που φέρνει το άτομο εκτός του τόπου κατοικίας του και της κοινότητάς του για να μπορέσει να συμμετάσχει σε αθλητικές δραστηριότητες, να παρακολουθήσει από κοντά μεγάλα αθλητικά γεγονότα και ή ακόμη και να πάρει μέρος και τέλος να επισκεφθεί αξιοθέατα που σχετίζονται με αυτά (Harrison- Hill και Chalip, 2005). Οι βασικοί στόχοι του αθλητικού τουρισμού είναι η προσέλκυση νέων πελατών μέσα από τις παροχές προϊόντων ανώτερης αξίας και ακολούθως η διατήρηση αυτών των πελατών κρατώντας την ικανοποίησή τους με τον βέλτιστο τρόπο. Επομένως η πρόκληση είναι να δημιουργηθούν τέτοιες εμπειρίες σε αξιοθέατα που να μπορούν να ικανοποιούν με τον καλύτερο τρόπο τις ανάγκες τις επιθυμίες και τα «θέλω» των επισκεπτών. Πολύ συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να μην αρκεί η δυνατότητα επίσκεψης σε ένα εντυπωσιακό γήπεδο, αλλά πρέπει η εμπειρία που θα βιώσει ο επισκέπτης-πελάτης να είναι μεγάλη σε διάρκεια και ασφαλώς πολύ έντονη. Μια πιο μεγάλη και ουσιαστικότερη εμπειρία θα ήταν για παράδειγμα, για τους φιλάθλους-οπαδούς μιας ποδοσφαιρικής ομάδας να έχουν την δυνατότητα να ξεναγηθούν σε χώρους που δεν μπορούν να βρεθούν κατά την διάρκεια ενός αγώνα της αγαπημένης τους ομάδας, όπως είναι τα αποδυτήρια που αλλάζουν τα ποδοσφαιρικά τους ινδάλματα ή ακόμη και ο ίδιος ο αγωνιστικός χώρος. Τέτοιες δραστηριότητες κάνουν πολύ πιο έντονη την εμπειρία που ζουν οι τουρίστες, αυξάνοντας την ικανοποίησή τους κατά την διάρκεια της επίσκεψής τους σε ένα γήπεδο (Harrison-Hill και Chalip 2005).

Έτσι τα σύγχρονα γήπεδα πλέον αντιμετωπίζονται ως προϊόντα μέσα στα πλαίσια του αθλητικού marketing και της σημερινής παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και κοινωνίας. Όσοι επενδύουν χρήματα σε αυτή την δραστηριότητα προφανώς, προσβλέπουν στο να τους δώσουν προστιθέμενη αξία, ώστε να καταστούν περισσότερο ελκυστικοί προορισμοί. Η προστιθέμενη αξία αντλείται από την εμπειρία συμμετοχής και σύνδεσης των επισκεπτών-πελατών στις όποιες

δραστηριότητες ενός γηπέδου (O'Sullivan και Spangler, 1998), στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν σωματικά, συναισθηματικά ή πνευματικά. Πραγματικά υποστηρίζεται πλέον από πάρα πολλούς ότι, η συμμετοχή των επισκεπτών, που τους μετατρέπει από απλούς και παθητικούς παρατηρητές σε ενεργούς συμμετέχοντες μπορεί να βελτιώσει κατά πολύ την εμπειρία τους και να την καταστήσει πολύ πιο αυθεντική (Harrison-Hill και Chalip, 2005).

3.3 Ο Δήμος της Νέας Φιλαδέλφειας και η Αγιά- Σοφιά

Σε προηγούμενο κεφάλαιο έχουμε δει συνοπτικά κάποια χαρακτηριστικά του δήμου της Νέας Φιλαδέλφειας κι έχουμε καταγράψει κάποια ιστορικά στοιχεία σε σχέση με το παλαιό γήπεδο της ΑΕΚ και κάποια τεχνικά στοιχεία για το καινούριο γήπεδο, το οποίο τώρα κατασκευάζεται και έχει ονομαστεί Αγιά Σοφιά. Ο δήμος Νέας Φιλαδέλφειας- Νέας Χαλκηδόνας αριθμεί σήμερα γύρω στους 35.000 κατοίκους. Είναι μια μεσοαστική περιοχή και ασφαλώς οι ρίζες της και οι αναφορές της μας οδηγούν στα χρόνια μετά την Μικρασιατική καταστροφή και τον ξεριζωμό χιλιάδων προσφύγων από τον τόπο τους και την εγκατάστασή τους πλέον στον ελλαδικό χώρο. Μέσω αυτών των προσφύγων δημιουργήθηκαν αρκετά αθλητικά σωματεία και ίσως το μεγαλύτερο από αυτά και το πιο γνωστό να είναι το σωματείο της ΑΕΚ. Επομένως, η περιοχή με την ομάδα της ΑΕΚ έχουν δημιουργήσει μέσα στην πορεία των χρόνων άρρηκτους δεσμούς, οι οποίοι, ακόμη κι αν η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας έχει χάσει εν πολλοίς το προσφυγικό της στοιχείο λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης, όλα αυτά τα χρόνια στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής παραμένουν όχι απλά πολύ δυνατοί, αλλά ουσιαστικά όταν κάποιος αναφέρεται στη Νέα Φιλαδέλφεια συγκαταλέγει στην περιγραφή του και τον οργανισμό που λέγεται ΑΕΚ, ενώ παράλληλα κάποιος που μιλάει για την ομάδα της ΑΕΚ συγκαταλέγει και την περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας ως κάτι το αναπόσπαστο. Πρόκειται για μια κοινή ταυτότητα και μια κοινή μοίρα που συνδέει την περιοχή και την ομάδα που φαίνεται ότι τίποτα δεν είναι δυνατόν να τις διαχωρίσει. Αμέσως μετά θα προσπαθήσουμε να δείξουμε την επίδραση που θα έχει η Αγιά Σοφιά στην ευρύτερη περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας στο οικονομικό πεδίο, στο αστικό περιβάλλον και στην κοινωνική γεωγραφία της περιοχής. Στόχος μας είναι να ερευνήσουμε εάν η δυνατή μνήμη που απορρέει από την ύπαρξη της ομάδας και την κατασκευή του γηπέδου μέσα στον αστικό ιστό της Νέας Φιλαδέλφειας είναι ικανή να ξεπεράσει όλες τις αντιξοότητες που μπορούν να υπάρξουν από την κατασκευή του συγκεκριμένου γηπέδου.

3.4 Το Οικονομικό Πεδίο

Η κατασκευή του νέου γηπέδου της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια, είναι σίγουρο πως θα παράξει ορισμένα οικονομικά αποτελέσματα. Στην περιοχή υπήρχαν και υπάρχουν πολλές εμπορικές επιχειρήσεις που περιμένουν με ανυπομονησία την λειτουργία του νέου γηπέδου διότι θεωρούν πως θα αυξήσουν τα κέρδη τους από την μαζική εισροή φιλάθλων στο γήπεδο τις μέρες κατά τις οποίες η ομάδα της ΑΕΚ θα δίνει αγώνες στη Νέα Φιλαδέλφεια. Προσβλέπουν σε μια νέα οικονομική ανάκαμψη της περιοχής σημειώνοντας παράλληλα ότι η Νέα Φιλαδέλφεια ήταν μια ζωντανή πόλη όταν υπήρχε το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ στο συγκεκριμένο σημείο. Έχουμε να κάνουμε κατά ένα τρόπο με την αναδιανομή της οικονομικής δραστηριότητας και στη συνέχεια του εισοδήματος, από μια περιοχή της πόλης σε μια άλλη. Αναμένεται τόνωση της οικονομίας μιας κεντρικής περιοχής, η οποία φιλοξενεί στην επικράτειά της ένα στάδιο και η μεταφορά της οικονομικής δραστηριότητας από πλουσιότερα προάστια προς το συγκεκριμένο σημείο που μπορεί να θεωρηθεί ακόμη και υποβαθμισμένο. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι, εξαιτίας της συναισθηματικής σχέσης των φιλάθλων της ΑΕΚ με την ομάδα τους και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η μνήμη σε αυτούς, δεν μιλάμε μόνο για την μεταφορά οικονομικής δραστηριότητας από τα πιο πλούσια προάστια προς την Νέα Φιλαδέλφεια, αλλά με το σύνολο των Αεκτζήδων από όλες τις περιοχές της Αττικής ή και της Ελλάδος προς την περιοχή και το καινούριο της γήπεδο. Όμως με την κατασκευή της Αγιά Σοφιάς δεν αυξάνεται η οικονομική δραστηριότητα συνολικά στην πόλη, αλλά οι καταναλωτικές δαπάνες που θα συνδεθούν με τις αθλητικές δραστηριότητες και τη ψυχαγωγία θα ανακατανεμηθούν και θα μεταφερθούν σχεδόν στο σύνολο τους γύρω από το γήπεδο. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις στη Νέα Φιλαδέλφεια αλλά και στις γύρω περιοχές δεν θα μπορέσουν να αποκομίσουν ιδιαίτερα οικονομικά οφέλη από την κατασκευή του γηπέδου στην περιοχή. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να παραθέσω τις δηλώσεις του δημάρχου της Νέας Φιλαδέλφειας, Γιάννη Βούρου, σχετικά με το ζήτημα της ανέγερσης του νέου γηπέδου της ΑΕΚ στην περιοχή. Στην ερώτηση για τη σημασία που θα έχει η Αγιά Σοφία για την πόλη δήλωσε ότι: «Υπάρχει το αθλητικό κομμάτι που είναι αυτονόητο. Επίσης προάγεται μια οικονομική ανάπτυξη της πόλης. Υπάρχουν μελέτες, που δεν θέλω να αποκαλύψω ακόμη, για τα κέρδη που θα υπάρχουν στα καταστήματα της περιοχής σε κάθε παιχνίδι της ομάδας. Να πω με την ευκαιρία ότι σε συνεννόηση με την ΑΕΚ και την εταιρεία κατασκευής, έχουμε διασφαλίσει ότι το 80% των θέσεων εργασίας του γηπέδου να καλυφθούν από δημότες. Η εικόνα της Νέας Φιλαδέλφειας θα έχει αλλάξει ως προς την καθαριότητα, την

ασφάλεια και τον φωτισμό σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Το πολιτιστικό κομμάτι επίσης. Το μουσείο θα έχει κάθε μέρα επισκέψεις από σχολεία, συλλόγους και άλλους φορείς. Και πάνω από όλα είναι η ιστορική μνήμη και ο συμβολισμός της ΑΕΚ για τη Νέα Φιλαδέλφεια. Το γήπεδο πρέπει να γίνει ο ακρογωνιαίος λίθος για να χτιστεί το brand name της Νέας Φιλαδέλφειας».

(<https://neoskosmos.com/el/217584/vouros-to-gipedo-tis-aek-proagei-tin-oikonomiki-anaptyksi-tis-polis/>)

Από την άλλη πλευρά βέβαια, υπάρχουν και αυτοί που αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό και κριτική διάθεση το συγκεκριμένο ζήτημα. Υποστηρίζουν ότι οικονομικά μπορεί για μια χρονική περίοδο το γήπεδο να συνεισφέρει οικονομικά στην ζωή της Νέας Φιλαδέλφειας αλλά κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι αυτή η οικονομική δραστηριότητα θα συνεχιστεί εάν δεν ξεκαθαριστούν επακριβώς ποιές θα είναι οι εμπορικές χρήσεις του νέου γηπέδου και ότι πολλά από αυτά που έχουν ειπωθεί σχετικά με την ανάπτυξη της περιοχής μεγεθύνονται ώστε να αμβλυνθούν οι αντιδράσεις.

3.5 Το Αστικό Περιβάλλον

Οι επιδράσεις που έχουν τα σύγχρονα γήπεδα στο αστικό περιβάλλον είναι σημαντικές και ποικίλες. Τα νέα γήπεδα συνδέονται άμεσα με σχέδια αναπλάσεων υποβαθμισμένων περιοχών και αποτελούν την προμετωπίδα αυτών των σχεδίων. Η κατασκευή νέων και σύγχρονων γηπέδων με τις αναπλάσεις αντιμετωπίζεται από τις κρατικές αρχές ως την ιδανικότερη ευκαιρία να αναζωογονηθούν περιοχές που έχουν πληγεί από έντονα οικονομικά και αστικά προβλήματα. Στις περιοχές αυτές, τα παλαιότερα και μη αξιοποιήσιμα πλέον κτίρια γκρεμίζονται και στην θέση τους χτίζονται από νέα υψηλής ποιότητας και προδιαγραφών, νέες οικιστικές περιοχές και δημιουργούνται εγκαταστάσεις που σχετίζονται με τον πολιτισμό, τον αθλητισμό και την ψυχαγωγία. Ακόμη βελτιώνονται οι υποδομές των μεταφορών, κοινωνικής πρόνοιας και στο σύνολό τους οι δημόσιοι χώροι, αλλάζοντας την όψη της περιοχής κάνοντάς την πιο ελκυστική απ' ό,τι στο παρελθόν. Η αλλαγή ταυτότητας των πόλεων αποτελεί ζωτικό στόχο των αναπλάσεων, καθώς αυτές προσπαθούν να αποβάλλουν το παρελθόν τους και να το αντικαταστήσουν με ένα σύγχρονο παρόν που θα χαρακτηρίζεται από μίξη των χρήσεων, τεράστιους εμπορικούς χώρους και μεγάλη έμφαση στους τομείς και υπηρεσίες της ψυχαγωγίας. Τα σύγχρονα γήπεδα με την εμβληματική αρχιτεκτονική τους, αποτελούν αστικά σύμβολα, προβάλλουν τις πόλεις και συμβάλλουν στην εκπλήρωση των στόχων τους.

Τα παραδείγματα σύγχρονων γηπέδων που συνδέονται άμεσα με τις αστικές αναπλάσεις είναι πολλά στον ευρωπαϊκό χώρο. Το Amsterdam Arena, στην περιοχή στην περιοχή Bijlmermeer, έξω από το Amsterdam, το Allianz Arena έξω από το Μόναχο, το Stade de France στα περίχωρα του Παρισιού καθώς και το Etihad Stadium της ποδοσφαιρικής ομάδας Manchester City στην ανατολική περιοχή του Manchester. Όλα αυτά τα ποδοσφαιρικά γήπεδα κατασκευάστηκαν με τη λογική της αστικής ανάπλασης και της αναδιαμόρφωσης των περιοχών που χτίστηκαν. Σε αυτό το σημείο θα δούμε τι ακριβώς συνέβη στην περίπτωση του σταδίου της Manchester City και πως αναπλάστηκε η συγκεκριμένη περιοχή και θα το συγκρίνουμε με το γήπεδο που κατασκευάζεται στη Νέα Φιλαδέλφεια. Θα δούμε αν ακολουθήθηκε ο ίδιος τρόπος κατασκευής και θα εισάγουμε την έννοια του «εξευγενισμού» (gentrification) της περιοχής μέσω της αστικής ανάπλασης που επιχειρήθηκε και στις δύο αυτές περιοχές.

Το 2003 εγκαινιάστηκε το στάδιο Etihad ως έδρα της ποδοσφαιρικής ομάδας της Manchester City. Πήρε το όνομά του λόγω της επίσημης χορηγίας που έκανε στην ομάδα η Etihad Airways, πρακτική που ακολουθούν ολοένα και περισσότερες ομάδες όταν πρόκειται να ανακατασκευάσουν ή να κατασκευάσουν το νέο τους γήπεδο. Πρόκειται ουσιαστικά για νέες επιθετικές κινήσεις marketing στον χώρο του αθλητισμού, που στόχο έχουν, όπως είδαμε και παραπάνω, την αύξηση των εσόδων και την προβολή και προώθηση της εκάστοτε ομάδας. Το γήπεδο βρίσκεται στο ανατολικό Manchester, είναι χωρητικότητας 47.805 θέσεων και αποτελεί το πέμπτο στάδιο σε χωρητικότητα στην premier league, την πρώτη επαγγελματική κατηγορία του Αγγλίας και το δωδέκατο μεγαλύτερο σε όλο το Ηνωμένο Βασίλειο. Κατασκευάστηκε από την κατασκευαστική εταιρεία Lain Constructions και κόστισε συνολικά 112 εκατομμύρια λίρες. Αμέσως μετά την κατασκευή του γηπέδου η διοίκηση της Manchester City, πήρε την απόφαση για την υλοποίηση ενός επενδυτικού σχεδίου αξίας σχεδόν ενός δισεκατομμυρίου λιρών για την ανάπλαση της περιοχής γύρω από το νέο στάδιο της ομάδας. Το σχέδιο αυτό θα περιλαμβάνει τη δημιουργία χώρων αθλητισμού και ψυχαγωγίας παγκόσμιας εμβέλειας, μέσα σε 800 στρέμματα γης στην ανατολική πλευρά του Manchester. Πιο συγκεκριμένα, θα υπάρξει με νέες εργασίες αύξηση της χωρητικότητας του γηπέδου κατά 12.000 θέσεις, θα κατασκευαστεί το Carrington Training Centre, ένα υπερσύγχρονο προπονητικό κέντρο για τις ανάγκες της ποδοσφαιρικής ομάδας, ενώ παράλληλα προβλέπει τη δημιουργία πολλών εμπορικών καταστημάτων, εστιατορίων και ένα πολυτελές ξενοδοχείο. Το σχέδιο αυτό έχει λάβει την έγκριση για να υλοποιηθεί από τη δημοτική αρχή και έχει τη μεγάλη στήριξή τους, καθώς μέσω αυτού του

σχεδίου μαζί με το ήδη υπάρχον γήπεδο, φιλοδοξούν να καταστήσουν την πάλαι ποτέ υποβαθμισμένη ανατολική πλευρά του Manchester σημαντικό τουριστικό προορισμό παγκόσμιου ενδιαφέροντος, δημιουργώντας παράλληλα πολλές θέσεις εργασίας με ικανοποιητικούς μισθούς για τους εργαζόμενους και πολλαπλά οικονομικά οφέλη στην ευρύτερη περιοχή.

Από την άλλη πλευρά το γήπεδο της ΑΕΚ, στο οποίο έχουμε δει κάποια τεχνικά του χαρακτηριστικά και ακόμη και σήμερα κατασκευάζεται, η λογική με το γήπεδο της Manchester City μπορεί να είναι η ίδια αλλά έχει και κάποιες ουσιώδεις διαφορές. Καταρχάς το γήπεδο της ΑΕΚ χτίζεται μέσα στον αστικό ιστό, στην καρδιά της Νέας Φιλαδέλφειας, στο ίδιο ακριβώς σημείο που κατά το παρελθόν ήταν χτισμένο και το παλιό γήπεδο της ομάδας. Δεν έχει προβλεφθεί κάποιος προπονητικός χώρος για την ομάδα, διότι η ΑΕΚ διαθέτει προπονητικό κέντρο στους Θρακομακεδόνες. Τα εμπορικά καταστήματα και οι εμπορικές χρήσεις του γηπέδου έχουν προβλεφθεί να είναι οι ελάχιστες και πιο συγκεκριμένα ένα μουσείου προσφυγικής κληρονομιάς, ένα κουρείο, ένα χαμάμ, ένα εστιατόριο και ένα καφενείο-καφετέρια. Η περιοχή, έτσι κι αλλιώς, έχει τα δικά της μαγαζιά για να μπορεί να εξυπηρετεί τον κόσμο καθώς πρόκειται για ένα γήπεδο μέσα στην πόλη. Τέλος, θα υπάρξει μια ανάπλαση του δημοτικού άλσους της Νέας Φιλαδέλφειας, το οποίο γειτνιάζει με το νέο γήπεδο με το φύτεμα νέων και πολλών φυτών και δέντρων. Πρόκειται δηλαδή περισσότερο για μια αστική ανάπλαση μέσα στο κέντρο της πόλης με μια διαφορετική τελείως σκοπιά και λογική. Η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας θα ξαναζωντανέψει οικονομικά λόγω της ύπαρξης του νέου γηπέδου με ήπιες εμπορικές χρήσεις πέριξ του σταδίου. Στην ουσία στην συγκεκριμένη περίπτωση, δεν μιλάμε για μια ανάπλαση η οποία θα καταστήσει την περιοχή τουριστικό προορισμό παγκόσμιου βεληνεκού, αλλά για μια ανάπλαση που πρωτίστως θα αφορά τους πολυάριθμους φιλάθλους της ομάδας της ΑΕΚ, που θα δουν το όνειρό τους να γίνεται πραγματικότητα. Πρόκειται περισσότερο για μια συναισθηματική ανάπλαση καθώς η ομάδα με το νέο της γήπεδο θα ξανασυνδεθεί με την προσφυγική της ρίζα και το ένδοξο παρελθόν της, προσβλέποντας σε μελλοντικές μέρες καλύτερες και ακόμη πιο ένδοξες για την ομάδα και κατ' επέκταση για την ίδια την περιοχή.

3.6 Ο Εξευγενισμός (Gentrification)

Ο εξευγενισμός ως έννοια στην πολεοδομία είναι ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο. Το χαρακτηρίζει η αγορά και η ανακαίνιση κατοικιών και καταστημάτων σε περιοχές των πόλεων που είναι ή θεωρούνται υποβαθμισμένες και ανάλογα με τα έργα που συντελούνται και την πάροδο του χρόνου, οδηγούν, στην πλήρη αναβάθμιση των περιοχών και εν συνεχεία στην αύξηση της αξίας των ακινήτων και των ενοικίων. Είναι, ουσιαστικά, το αποτέλεσμα μεγάλου ενδιαφέροντος σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Αναφέρεται σε μετατοπίσεις σε μια περιοχή, τις περισσότερες φορές αστική, ως προς τον τρόπο ζωής, την αύξηση του ποσοστού κατοίκων ανώτερης κοινωνικής και οικονομικής τάξης και επιχειρήσεων, τον εκτοπισμό των προηγούμενων κατοίκων κατώτερων κοινωνικά τάξεων από την περιοχή και την αύξηση των τιμών των προϊόντων που μέσα σε αυτές είναι βέβαια και οι κτηματομεσιτικές (Μαλούτας, 2018). Το εύρος του ερευνητικού πεδίου επεκτείνεται συγκεντρώνοντας πολλές και ποικίλες διαδικασίες, υπό τον όρο του εξευγενισμού, και ιδιαίτερη έμφαση γίνεται στις μεσοαστικές στρατηγικές του «επιλεκτικού ανήκειν», οι οποίες συνδέονται με την αναζήτηση ταυτότητας μέσω του τόπου κατοικίας (Savage, 2005- Μαλούτας, 2018) Η διαδικασία του εξευγενισμού ξεκινάει σχεδόν πάντα από τη δυνητική κερδοφορία του κατασκευαστικού κεφαλαίου και αμέσως μετά από του μεσιτικού. Αυτοί διαμορφώνουν τις τιμές των κατασκευών και δημιουργούν τις προϋποθέσεις εκείνες για την αύξηση ζήτησης κατοικίας και λειτουργίας νέων επιχειρήσεων σε αναζωογονημένες περιοχές οι οποίες είναι συνήθως κοντά στο κέντρο της μητρόπολης Η ζήτηση αυτή προέρχεται συνήθως από νέους και νέες εξευγενιστές οι οποίοι και ανήκουν σε μεσαίες και ανώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες. Επιζητούν κατοικία ή εργασία κοντά στο κέντρο της πόλης και ο τρόπος ζωής και καριέρας τους πλέον δεν έχει την παραμικρή σχέση με τον τρόπο ζωής των παλαιότερων, ο οποίος εναρμονιζόταν με τον τρόπο ζωής στα προάστια. Στη διαδικασία του εξευγενισμού παρατηρείται μια αλληλουχία στην διαδοχή των εξευγενιστών, με την είσοδο αρχικά ομάδων με πλούσιο πολιτιστικό κεφάλαιο (καλλιτέχνες και μποέμ) με χαμηλά εισοδήματα, οι οποίες αυξάνουν την ελκυστικότητα και την αίσθηση ενός συγκεκριμένου αστικού τοπίου μέσω της τέχνης τους. Η παρουσία τους στην περιοχή δίνει έναν άλλο τόνο και ουσιαστικά αλλάζει την παλιά υποβαθμισμένη περιοχή και την βάζει στον χάρτη των υπόλοιπων ενδιαφερομένων, με αποτέλεσμα να την αναβαθμίζει στην αγοραπωλησία ακινήτων. Στη συνέχεια αυτής της διαδικασίας εξαλείφεται η εγκληματικότητα και με τη σειρά τους εμφανίζονται νέοι επαγγελματίες και επιχειρηματίες, με πιο συμβατικές

επιλογές και με μεγαλύτερο οικονομικό κεφάλαιο σε σχέση με τους καλλιτέχνες και την μποέμ κοινότητα, οι οποίοι, επισφραγίζουν την κοινωνική αλλαγή στην περιοχή (Μαλούτας 2018: 226-227). Ο εξευγενισμός βέβαια, δεν προκύπτει σε όλες τις υποβαθμισμένες περιοχές και συνοικίες, αλλά σε αυτές που εμφανίζουν ελκυστικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα, μικρή απόσταση από κάποιο αξιοθέατο, ύπαρξη πρασίνου, καλή θέα και ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική που σε γενικές γραμμές αποτελούν έναν εναλλακτικό τόπο και τρόπο κατοικίας και εργασίας. Στην μητρόπολη της Αθήνας παραδείγματα εξευγενισμού είναι οι συνοικίες στο Γκάζι, στου Ψυρρή, στην Πλάκα, στο Μεταξουργείο στο Βοτανικό και στα Άνω Πετράλωνα (Μαλούτας, 2018).

Το ερώτημα που μπαίνει επομένως είναι κατά πόσον οι παρατηρούμενες μεταβολές που είδαμε προηγουμένως στα γήπεδα της Manchester City και της AEK για παράδειγμα μπορούν να τεκμηριωθούν ως διαδικασίες εξευγενισμού με βάση τα δεδομένα που περιγράψαμε και αναφέρονται στην μεταβολή του κοινωνικού τους προφίλ. Πιο συγκεκριμένα αν εξαιτίας της ύπαρξης των γηπέδων αυτών παρατηρείται σημαντική αύξηση των κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων, που κινητοποιούν πρώτες τις διαδικασίες εξευγενισμού σε μια περιοχή, όπως είδαμε πριν καλλιτέχνες και μποέμ κινήματα, αρχιτέκτονες, τους οποίους στη συνέχεια τους ακολουθούν υψηλού επιπέδου επαγγελματίες και καινούριοι κάτοικοι μιας ανώτερης κοινωνικοοικονομικής τάξης. Σημαντικό επίσης ερώτημα είναι εάν παρατηρείται στις δύο αυτές περιοχές, μείωση των κατώτερων κοινωνικο-επαγγελματικών ομάδων το οποίο είναι το φυσικό επακόλουθο του εκτοπισμού τους από την συγκεκριμένη περιοχή που επιφέρει ο εξευγενισμός(Μαλούτας 2018: 232-233). Στο Etihad Stadium, έχουμε να κάνουμε ακριβώς με την έννοια και την πρακτική του εξευγενισμού. Έχουμε μια υποβαθμισμένη περιοχή έξω από την πόλη του Manchester αλλά ωστόσο και αρκετά κοντά, στην οποία, όντας υποβαθμισμένη τα προηγούμενα χρόνια, κατασκευάζεται ένα μεγάλο γήπεδο της φημισμένης και πλούσιας ποδοσφαιρικής ομάδας της Manchester City. Γύρω από το γήπεδο χτίζονται κτίσματα με εμπορικές χρήσεις που στοχεύουν στην προσέλκυση νέων εργαζομένων αλλά και ιδιοκτησιών μιας ανώτερης κοινωνικής και οικονομικής τάξης, και μέσω όλων αυτών προσελκύονται νέοι τουρίστες που εξαιτίας του γηπέδου δαπανούν χρόνο και χρήμα για την ψυχαγωγία τους. Η γενικότερη ανάπλαση της περιοχής μέσω του εξευγενισμού της, συνδέεται με την μετακίνηση μεσαίων αλλά κυρίως υψηλών κοινωνικών στρωμάτων σε αυτή, όπου πριν την διαδικασία αυτή το κυρίαρχο στρώμα που επικρατούσε ήταν το εργατικό και γενικότερα στρώματα με χαμηλά

εισοδήματα. Αμέσως μετά τη διαδικασία της αστικής ανάπλασης στην περιοχή βελτιώθηκαν η εικόνα της και οι υποδομές της, οι αξίες των ακινήτων πολλαπλασιάστηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις, με αποτέλεσμα τον σταδιακό εκτοπισμό των τάξεων με χαμηλά εισοδήματα, οι οποίοι πλέον δεν ήταν δυνατό να ανταπεξέλθουν στις αυξημένες τιμές των ακινήτων. Το τελικό αποτέλεσμα για την περιοχή γύρω από το Etihad Stadium είναι, μια ιδιαίτερα ελκυστική περιοχή για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, αλλά και για τις νέες επιχειρήσεις οι οποίες ασχολούνται με τη βιομηχανία της ψυχαγωγίας του εμπορίου και του τουρισμού, εξωθώντας παράλληλα και τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα έξω από την περιοχή.

Αντιθέτως στην κατασκευή του γηπέδου της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια, δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά πως ακολουθήθηκε το μοντέλο της ανάπλασης της περιοχής με όχημα τον εξευγενισμό. Σε αυτή την περίπτωση έχουμε να κάνουμε με την κατασκευή ενός γηπέδου καταρχάς σε μια τοποθεσία που και στο παρελθόν υπήρχε γήπεδο, χωρίς ουσιαστικά να έχει υπάρξει καμία επιπλέον παρέμβαση στους γύρω χώρους. Δεν έχει τουλάχιστον ακόμη παρατηρηθεί το φαινόμενο εισροής στην περιοχή ομάδων που έχουν σαν σκοπό τις νέες επενδύσεις, ούτε παρατηρείται το φαινόμενο του εκτοπισμού των παλαιότερων κατοίκων της περιοχής. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι δίπλα στην περιοχή που κατασκευάζεται το γήπεδο βρίσκεται ο προσφυγικός συνοικισμός της Νέας Φιλαδέλφειας, ο οποίος έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος. Ουσιαστικά το μόνο έργο το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί με όρους ανάπλασης της περιοχής είναι η υπογειοποίηση των οδών Φωκών και Αγίου Κωνσταντίνου και η δημιουργία από πάνω πεζοδρόμου, που θα διευκολύνει αφενός την πρόσβαση στο νέο γήπεδο και αφετέρου θα αποκλιμακώνει την κυκλοφοριακή συμφόρηση των αυτοκινήτων τις μέρες που θα υπάρχει κάποιος ποδοσφαιρικός αγώνας. Επιπλέον, γύρω από το γήπεδο υπάρχουν υφιστάμενες επιχειρήσεις οι οποίες και λειτουργούν, ενώ για το ίδιο το γήπεδο έχουν προβλεφθεί οι ελάχιστες εμπορικές χρήσεις.. Επομένως, στην περίπτωση της Νέας Φιλαδέλφειας προς το παρόν ακολουθείται η ανάπλαση της περιοχής χωρίς όμως την επιβλαβή, ρεβανσιστική και σε πολλές περιπτώσεις επιθετική διαδικασία του εξευγενισμού. Διαδικασία η οποία είδαμε πως σχεδιάστηκε για να παραδώσει ολόκληρες περιοχές από τις κατώτερες τάξεις που διέμεναν και εργαζόντουσαν εκεί στις μεσαίες και υψηλότερες αλλάζοντας όπως είδαμε ριζικά την όψη τους. Ο εξευγενισμός τελικά ενισχύει τον χωρικό και κοινωνικό διαχωρισμό αντί να τον αμβλύνει καθώς τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα ή ακόμη και διάφορες μειονότητες αναγκάζονται σε εκτοπισμό από τις περιοχές που εξευγενίζονται (Μαλούτας, 2018) Παρόλα

αυτά, η συζήτηση για την επίδραση που έχει η κατασκευή γηπέδων και των αστικών αναπλάσεων σε κάθε μια περιοχή είναι ακόμη ανοιχτή χωρίς να έχει προδιαγραφεί το τελικό της αποτέλεσμα.

Κεφάλαιο 4: Ο Δήμος της Νέας Φιλαδέλφειας

Η Νέα Φιλαδέλφεια, ανήκει χωρικά μέσα στα όρια του νομού Αττικής και βρίσκεται στα βόρεια προάστια. Γειτονικοί δήμοι είναι βορειότερα ο δήμος Μεταμόρφωσης, βορειοδυτικά οι Αχαρνές, ανατολικά η Νέα Ιωνία και δυτικά συναντάμε τους Αγίους Αναργύρους. Η πόλη έχει έκταση 2,2 τετραγωνικών χιλιομέτρων, υψόμετρο 120 μέτρα και ο πληθυσμός της σύμφωνα με τις επίσημες στατιστικές της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) ως εξής: 6.337 άτομα με την απογραφή του 1928, 15.564 το 1961, 19.639 το 1971, 25.320 το 1981 24.234 το 2001 και 25.734 το 2011. Σήμερα ο αριθμός των κατοίκων της Φιλαδέλφειας είναι γύρω στους 35.000 κατοίκους, καθώς το 2010 σύμφωνα με τις επιταγές του σχεδίου Καλλικράτης της τότε κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, οι δήμοι της Νέας Φιλαδέλφειας και της Νέας Χαλκηδόνας, ενώθηκαν σε μια ενιαία αυτοδιοικητική οντότητα, η οποία φέρει το όνομα δήμος Νέας Φιλαδέλφειας-Χαλκηδόνας. Σήμερα ο δήμος της Νέας Φιλαδέλφειας-Χαλκηδόνας έχει το δικό της νεκροταφείο, 6 εκκλησίες, 23 σχολικές μονάδες (νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία, γυμνάσια, λύκεια και 3 παιδικούς σταθμούς), καθώς επίσης και διάφορες αθλητικές εγκαταστάσεις (κλειστό γυμναστήριο, γήπεδα ποδοσφαίρου, μπάσκετ και τένις). (Ερτσος, 2015: 179-180)

4.1 Η Ιστορία της πόλης

Αεροφωτογραφία της Νέας Φιλαδέλφειας από το έτος 1937

Το 1927 κατοικήθηκε για πρώτη φορά ο προσφυγικός συνοικισμός της Νέας Φιλαδέλφειας ανατολικά και δυτικά του καρόδρομου, ο οποίος οδηγούσε στα βασιλικά ανάκτορα του Τατοΐου και ανάμεσα στους ποταμούς Ποδονίφτη, Κηφισό και Γιαμπουρλά. Η συγκεκριμένη περιοχή μέχρι το 1927 λεγόταν Ποδονίφτης, από το ομώνυμο ρέμα που την διαρρέει. Εκείνη ακριβώς την περίοδο εγκαταστάθηκαν εκεί Μικρασιάτες πρόσφυγες, από τα προσφυγικά της περιοχής των Αμπελοκήπων (μετά από μια μεγάλη πυρκαγιά η οποία και κατέστρεψε τις παράγκες όπου διέμεναν τότε), σε καινούρια διαμερίσματα της εποχής, τα οποία χτίστηκαν εκεί και μετέπειτα τους παραχωρήθηκαν. Το χτίσιμο του συνοικισμού ξεκίνησε ουσιαστικά το 1923, βάσει σχεδίου αγγλικής κωμόπολης και ολοκληρώθηκε το 1926. (Ερτσος, 2015:180)

Τα σπίτια ήταν με κεραμοσκεπές και το καθένα είχε από ένα μικρό κήπο. Τα πρώτα χρόνια δεν υπήρχε ρεύμα, ύδρευση, αποχέτευση, σχολεία, δρόμοι, πλατείες, ούτε και συγκοινωνία. Ο συγκεκριμένος συνοικισμός χτίστηκε από το τότε επονομαζόμενο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας σε απαλλοτριωμένη έκταση, η οποία άνηκε στον Πανάγιο Τάφο, επονομαζόμενη Δονοράδες. Μέχρι την εγκατάσταση των προσφύγων η περιοχή ήταν καταπράσινη με αμπελώνες και ελαιώνες, πολλές μικρές αγροικίες κι ένα μικρό χωριό 120 κατοίκων γύρω στο 1920. Στην περιοχή του Κόκκινου Μύλου, που σήμερα βρίσκεται το νεκροταφείο της περιοχής, υπήρχαν πολλοί νερόμυλοι που τροφοδοτούνταν με νερό από το ποτάμι του Κηφισού. Στην απογραφή του 1928 εμφανίζεται ως χωριό του δήμου Αθηναίων, ενώ από το 1931 η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας συνδέθηκε με την Αθήνα με γραμμή λεωφορείου. Το 1932 πήρε το όνομα Νέα Φιλαδέλφεια, όνομα που δόθηκε στην περιοχή από τον δικηγόρο, βουλευτή και υπουργό Π. Διαμαντόπουλο, ο οποίος ήταν εξέχων μέλος της ελληνικής κοινότητας από την Φιλαδέλφεια της Μικράς Ασίας. Την ίδια χρονιά, επίσης, εγκρίθηκε το ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης μετά από την υπογραφή σχετικού Προεδρικού Διατάγματος. Μέχρι το 1934 η Νέα Φιλαδέλφεια υπαγόταν διοικητικά στον δήμο της Αθήνας, οπότε αναγνωρίζεται ως κοινότητα και από το 1947 αναγνωρίζεται ως δήμος. Την δεκαετία του 1950, χτίστηκαν οι εργατικές πολυκατοικίες, κάποιες από αυτές υπάρχουν ακόμη και σήμερα κι έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέες, καθώς και αρκετά σπίτια γύρω από τον συνοικισμό, τα οποία ενσωματώθηκαν, και δημιούργησαν το νέο ρυμοτομικό σχέδιο της Νέας Φιλαδέλφειας, ενώ το 1972 προσαρτήθηκαν στον δήμο κομμάτια του δήμου Μεταμόρφωσης, που περιλαμβάνουν και τις εργατικές κατοικίες δίπλα στην εθνική οδό που υπάρχουν ακόμη και σήμερα. (Ερτσος, 2015: 180)

4.2 Το Άλσος

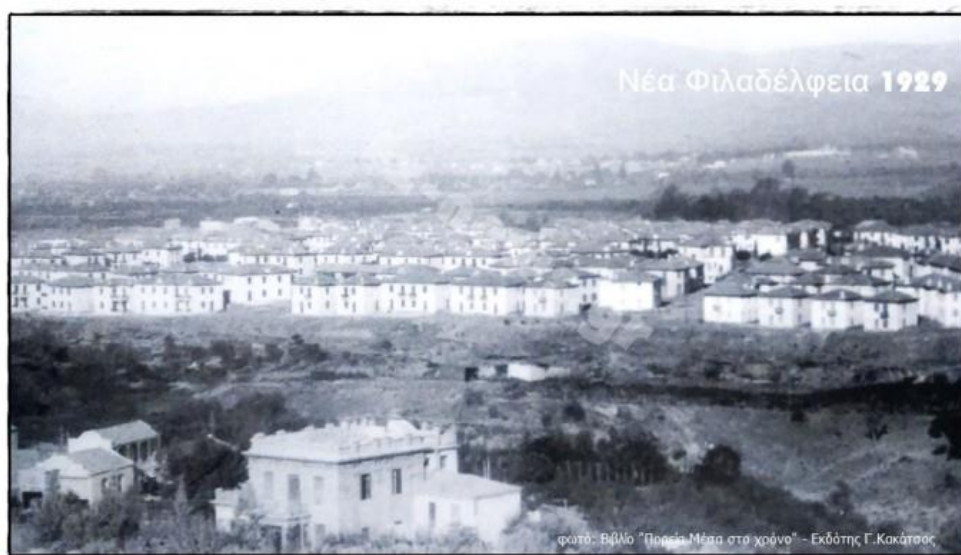

Το Άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας

Το άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας, το οποίο διατηρεί μια δεσπόζουσα θέση στην πόλη ακόμη και σήμερα, πέρασε από διάφορα στάδια μέχρι να πάρει την μορφή την οποία έχει μέχρι και τώρα. Διαθέτει μεγάλη ποικιλία δέντρων και φυτών και καλύπτει έκταση 480 στρεμμάτων. Το 1914 έγινε η πρώτη επίσημη δενδροφύτευση στον τότε γυμνό από βλάστηση λόφο. Το πρώτο πεύκο φύτεψε η βασίλισσα Σοφία. Αργότερα στο τέλος του 1939 πραγματοποιήθηκε νέα δενδροφύτευση (αναδάσωση) από τον τότε βασιλιά της χώρας Γεώργιο Β'. Στην διάρκεια του πολέμου και της κατοχής το άλσος καταστράφηκε, όταν οι κάτοικοι, της περιοχής κυρίως, κάλυπταν τις ανάγκες της θέρμανσής τους με ξύλα από τα δέντρα του άλσους. Μετά τη λήξη του πολέμου στο άλσος πραγματοποιήθηκε νέα αναδάσωση από την τότε βασίλισσα Φρειδερίκη. Οι τελευταίες μεγάλες δενδροφυτεύσεις πραγματοποιήθηκαν τις χρονιές 1994-1995, ενώ σε μικρότερη κλίμακα συνεχίζονται και γίνονται μέχρι και σήμερα. Το 1956 εγκρίθηκε η κατασκευή της λίμνης μέσα στο άλσος, η οποία και ολοκληρώθηκε το 1966 και το 1959 εγκρίθηκε η μελέτη για την περίφραξη του άλσους. Το 1959 θεμελιώθηκε ο δημοτικός κινηματογράφος, ο οποίος ακόμη και σήμερα βρίσκεται και λειτουργεί στην κεντρική είσοδο του άλσους. Το 1976, με αρκετές τροποποιήσεις του ρυμοτομικού σχεδίου, έγινε στον χώρο που είχε κατασκευαστεί η λίμνη το τουριστικό περίπτερο του άλσους, ενώ το 1956 εγκαταστάθηκε μέσα στον χώρο και ο μετεωρολογικός σταθμός. Ένα χρόνο πιο πριν και πιο συγκεκριμένα το

1955, άρχισε η συγκέντρωση ζώων και πτηνών και λειτούργησε υποτυπωδώς ο ζωολογικός κήπος. Το 1986 πραγματοποιούνται τα εγκαίνια του ζωολογικού κήπου σε έκταση 25 στρεμμάτων. Οι εγκαταστάσεις θεωρήθηκαν σύγχρονες και μοντέρνες για την εποχή τους, και πληρούσαν όλες τις προδιαγραφές ασφάλειας των επισκεπτών και την αξιοπρεπή διαβίωση των ζώων. Παράλληλα κατασκευάστηκε πλήρες δίκτυο αποχέτευσης ακαθάρτων, δίκτυο ομβρίων και ύδρευσης καθώς και δίκτυο ηλεκτροφωτισμού. Από το 1995 κι μετά ο χώρος του ζωολογικού κήπου άρχισε να φθίνει ώσπου τελικά με την μεταφορά των τελευταίων άγριων ζώων διέκοψε την λειτουργία του το 1997. (Ερτσος, 2015: 180-181)

Προσφυγικός συνοικισμός

Όψη του προσφυγικού συνοικισμού της Ν. Φιλαδέλφειας το 1929

Ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει στον προσφυγικό συνοικισμό της Νέας Φιλαδέλφειας καθώς είναι το πρώτο πολεοδομικό κύτταρο, το οποίο κατοικήθηκε από τους πρόσφυγες που ήρθαν στην περιοχή το 1931. Η έκταση που καταλαμβάνει είναι 300 στρέμματα και περιλαμβάνει 165 οικοδομικά τετράγωνα. Ο υφιστάμενος οικισμός αποτελεί εξαίρεση ανάμεσα σε άλλους παραδοσιακούς οικισμούς. Με πολεοδόμηση και κατασκευή από δημόσιες υπηρεσίες αποκατάσταση προσφύγων από την Μικρά Ασία, ρυμοτομημένος με χαρακτηριστικές

ελλειψοειδείς χαράξεις, αναπτύχθηκε στο πνεύμα των ευρωπαϊκών κηπουπόλεων, με σχεδιασμένες κατασκευές σε πλαίσια λιτότητας που συνδυάζουν στοιχεία του μοντέρνου κινήματος της εποχής του (επαναληπτικότητα) με μορφολογικά στοιχεία (στέγες, φουρούσια) εκλεκτικισμού και λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Ο προσφυγικός συνοικισμός στη διάρκεια των χρόνων

Σήμερα ο συνοικισμός αυτός έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος, διέπεται από ειδικό διάταγμα που περιλαμβάνει τους χώρους δόμησης, χρήσεων γής και συγκεκριμένα υλικά κατασκευής ή ανακατασκευής των κτιρίων. Ο ιστορικός συνοικισμός αυτός εφαπτόταν με το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ, και σήμερα εφάπτεται με το υπό κατασκευή σύγχρονο γήπεδο της ΑΕΚ, το επονομαζόμενο και Αγία Σοφιά. (Ερτσος, 2015: 181-182)

4.3 Η ίδρυση της ΑΕΚ και οι φίλαθλοι της

Η Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως (Α.Ε.Κ.) είναι ένας ελληνικός αθλητικός σύλλογος με έδρα την Αθήνα και έμβλημα το δικέφαλο αετό, έμβλημα της δυναστείας των Παλαιολόγων και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Χρώματα της ΑΕΚ είναι το κίτρινο και το μαύρο, επίσης εμπνευσμένα από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, για να θυμίζουν στους μεταγενέστερους την ένδοξη παρακαταθήκη των Ελλήνων της Πόλης.

Η ιστορία της ΑΕΚ ξεκινάει πολύ πριν το 1924 στην Κωνσταντινούπολη, η οποία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} συγκέντρωνε πληθυσμιακά μεγάλη κοινότητα Ελλήνων, όπως

και άλλες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σαν τη Θεσσαλονίκη και τη Σμύρνη. Παράλληλα με το τομείς όπως το εμπόριο, η ναυτιλία, η βιοτεχνία, ο πολιτισμός και η μουσική, οι οποίοι βρίσκονταν σε πλήρη άνθιση, αναπτύχθηκε ιδιαίτερα και ο αθλητισμός, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αθλητικοί σύλλογοι με πρωτεύον άθλημα το στίβο. Το ποδόσφαιρο μπήκε στη ζωή των Ελλήνων εξαιτίας των άγγλων ναυτικών, που προσέγγιζαν το λιμάνι της Κωνσταντινούπολης. Το ποδόσφαιρο αγαπήθηκε ιδιαίτερα από τους Έλληνες της Πόλης με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι πρώτοι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι.

Η Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινούπολης ιδρύθηκε το 1924 στην Αθήνα. Η ιδρυτική συνέλευση έλαβε χώρα στις 30 Μαΐου 1924. Η απόφαση είχε παρθεί τον Απρίλιο του 1924 στο μαγαζί αθλητικών ειδών των Αιμίλιου Ιωνά και Κωνσταντίνου Δημόπουλου, που βρίσκονταν τότε στη στοά Λούξ της οδού Βερανζέρου 24. (Η

Τα ιδρυτικά μέλη του νεοσύστατου σωματείου ήταν πάνω από 40, ανάμεσα στους οποίους οι : Αιμίλιος Ιωνάς, Μενέλαος Ιωνάς, Κώστας Δημόπουλος, Μενέλαος Καροτσιέρης, Τιμολέων Ταγάρης, Κώστας Σπανούδης (πρώτος πρόεδρος της ΑΕΚ), Μίλτος Ιερεμιάδης, Στέφανος Κεχαγιάς, Νικηφόρος Ελεόπουλος, Παντελής Καραγιάννης, Φωκίων Δημητριάδης, Ευστράτιος Καραδενιζλής, Κωνσταντίνος Κωνσταντάρας, Αλέξανδρος Μακρίδης, Κώστας Ζαρίφης, Γιάννης Χρυσαφίδης, Κώστας Χρυσόπουλος, Βασίλης Φρυδάς, Φίλιππος Φλωρίδης, Αλέξανδρος Στρογγυλός, Λευτέρης Παξιμαδάς, Χρίστος Αλεξανδρίδης. Η επιλογή ως προς το όνομα δεν έγινε τυχαία, αφού ο σύλλογος ιδρύθηκε από Έλληνες με καταγωγή από την Κωνσταντινούπολη. (<https://www.aekfc.gr/hp/i-istoria-mas-42825.htm?lang=el&path=-234507649&tab=0&place=0>)

Τα χρώματα της ΑΕΚ είναι το κίτρινο και το μαύρο. Το κίτρινο δηλώνει την ελπίδα μετά τον ξεριζωμό των χιλιάδων προσφύγων το 1922, αλλά έχει ρίζες στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ενώ το μαύρο υποδηλώνει τον πόνο της γενιάς εκείνης, που αναγκάστηκε να μεταφερθεί στα αστικά κέντρα της Ελλάδας.

Το έμβλημα του συλλόγου είναι ο δικέφαλος αετός, σύμβολο που επίσης συνδέεται με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τη Δυναστεία των Παλαιολόγων, ο οποίος κρατά ξίφος και σφαίρα ή δύο ξίφη. (Σπανούδη, 1931:63)

4.3.1 Οι Φίλαθλοι

Οι οπαδοί και οι φίλαθλοι μιας ομάδας δημιουργούν κοινότητες μεταξύ τους. Οι κοινότητες αυτές αποτελούν συστατικό στοιχείο του σύγχρονου ποδοσφαιρικού θεάματος και μέρος της συμβολικής του τελετουργίας. Οι ομάδες οπαδών λειτουργούν σχεδόν πάντα ως κοινότητες σε δράση. Οι φίλαθλοι και οι οπαδοί συμμετέχουν στα παιχνίδια ενεργά με ιαχές, τραγούδια, συνθήματα και ρυθμικά χειροκροτήματα και αποτελούν οργανικό μέρος της τελετουργίας του παιχνιδιού, διαμορφώνουν ποδοσφαιρικά στέκια (clubs) και ψυχαγωγικούς χώρους στην πόλη. Οργανώνουν εκδρομές σε εκτός έδρας αναμετρήσεις των ομάδων τους και συμμετέχουν σε οπαδικές εκδηλώσεις και τελετουργικές πρακτικές, που επιβεβαιώνουν και ενισχύουν το αξιακό τους σύστημα. Γύρω από τα σύμβολα και τις αξίες της ομάδας επενδύονται νοήματα, που σφυρηλατούν την ιδέα μιας "φαντασιακής κοινότητας". (Άντερσον, 1997). Η συγκρότηση και η διαπραγμάτευση της ταυτότητας της κάθε οπαδικής κοινότητας γίνεται μέσα σε ένα ορισμένο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Οι οπαδοί και οι φίλαθλοι αναφέρουν πάρα πολύ συχνά γεγονότα από το παρελθόν της ομάδας, ώστε να μπορούν να διαμορφώνουν ένα σύστημα κοσμοθεωριών και αντιλήψεων που γίνεται μέρος της ιστορικής της παράδοσης. Πρόκειται για ένα πλέγμα συμβόλων, βιωματικών καταστάσεων, εμπειριών, πρακτικών ανταγωνισμού, αφηγήσεων και "τοτεμικών" ιστορικών αναφορών για τα κατορθώματα της ομάδας, για ποδοσφαιρικούς ήρωες, τα οποία τελικά ενισχύουν την αίσθηση της συλλογικής συνείδησης και της διάκρισής της από άλλες ανταγωνιστικές "φαντασιακές κοινότητες". (Nash 2000:468).

Αυτές οι ποδοσφαιρικές κοινότητες οπαδών και φιλάθλων εμφανίζονται στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες στις προηγμένες ποδοσφαιρικά χώρες (Αγγλία, Ολλανδία) και αποτελούν διακριτές πολιτισμικές νησίδες στο ολοένα και μεγαλύτερο πολυσυλλεκτικό περιβάλλον των σύγχρονων πόλεων. Το γεγονός αυτό επιτρέπει τη συγκινησιακή διέγερση και ένταση, την πολύ συχνή εναλλαγή συναισθημάτων, τη συλλογική έξαψη και, αρκετά συχνά, την εμπλοκή σε περιστατικά βίας. Οι κοινότητες αυτές παρέχουν τα μέσα για την ένταξη και την αναγνώριση του ατόμου μέσα σε μια συλλογικότητα, ενώ παράλληλα λειτουργούν ως πεδία δράσης, στα οποία επιτελούνται συλλογικές αξίες και διαμορφώνονται ταυτότητες και πρότυπα συμπεριφοράς. (Kerr, 1994: 47).

Οι πρώτες ποδοσφαιρικές λέσχες οπαδών βασιζόνταν σε πυκνούς διαπροσωπικούς δεσμούς και σχέσεις των μελών που συνέβαλλαν στη συγκρότηση μορφών οργανικής αλληλεγγύης και

συλλογικής συνείδησης με επίκεντρο την ομάδα, την πόλη, ή , στις περιπτώσεις των μητροπόλεων, ιδιαίτερες αστικές ζώνες. (Giulianotti, 1999:14-5)

Οι κοινότητες οπαδών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση του αισθήματος του συνανήκειν και στη συγκρότηση μιας κοινής ταυτότητας σε ιδιαίτερες γεωγραφικές περιοχές στη διάρκεια της βιομηχανικής εποχής και της αστικοποίησης, και ακόμα και σήμερα οι σύνδεσμοι οπαδών χρησιμοποιούν σύμβολα, τραγούδια και τοπωνύμια, που σφυρηλατούν την αξία της τοπικότητας. (Brown, 2008: 349).

Ο οπαδισμός και οι οπαδικές ταυτότητες στη σημερινή κοινωνία διαμορφώνονται σε ένα ρευστό κοινωνικό περιβάλλον που διαμεσολαβείται από τα ΜΜΕ, τις νέες μορφές τεχνολογίας, την εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου και τη μετατροπή του σε παγκόσμιο θέαμα, που συνοδεύει τον "ελεύθερο" χρόνο εκατομμύρια φίλων του αθλήματος σε όλον τον κόσμο.

Το πολιτισμικό περιεχόμενο του οπαδισμού πλέον έχει αλλάξει σε σχέση με το παρελθόν, με την εμφάνιση νέων ταυτοτήτων οπαδών, οι οποίοι υιοθετούν καταναλωτικά πρότυπα και τη λογική του θεάματος στις ποδοσφαιρικές τους προτιμήσεις, δημιουργώντας έναν νέο τύπο οπαδού-καταναλωτή, οποίος έχει μια ρευστή και μεταβαλλόμενη σχέση ταυτοποίησης με περισσότερες από μια ομάδες σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Παρόλα αυτά, οι μεταβολές αυτές δεν έχουν αλλάξει ριζικά τον τρόπο που βλέπει το ποδόσφαιρο μεγάλο μέρος των οπαδών.

Ιδιαίτερα οι παραδοσιακά πιο ένθερμοι οπαδοί, που τείνουν να έχουν μακρόχρονη προσωπική δέσμευση και συναισθηματική επένδυση στην ομάδα, συμμετέχουν ενεργά στις δραστηριότητες της οπαδικής κοινότητας και δίνουν ιδιαίτερη σημασία στον τόπο της ομάδας, η οποία αποτελεί μια τοτεμική αναπαράσταση ενός ιδιαίτερου γεωγραφικού τόπου, όπως μιας πόλης, μιας αστικής ζώνης ή μιας ολόκληρης περιφέρειας. (Giulianotti, 2002:31)

Από την εποχή της ίδρυσης των ποδοσφαιρικών συλλόγων, η ένταξη και η συμμετοχή των ατόμων με την ιδιότητα του φιλάθλου στις ποικίλες δραστηριότητές τους συνοδεύεται από τη συγκρότηση και την ιεράρχηση συγκεκριμένων ταυτοποιητικών στοιχείων, όταν πρόκειται για φιλάθλους της ίδιας ομάδας, ή διακριτικών γνωρισμάτων, όταν πρόκειται για φιλάθλους αντίπαλης ομάδας, δημιουργώντας τον διαφορετικό Άλλον. Αυτό το γεγονός προσδιορίζει εν πολλοίς τους όρους συγκρότησης της οπαδικής ταυτότητας και αντιπαλότητας. Τα παραπάνω

στοιχεία είναι απαραίτητα για την ένταξη των ατόμων στον κόσμο της ομάδας και καθίστανται ακόμα πιο επιτακτικά για τη συμμετοχή στις εκδηλώσεις της.

Είναι ακριβώς αυτή η σημασία, που αποδίδεται στους παραπάνω όρους, όπου, ένας οπαδός ενός αθλητικού συλλόγου είναι σε θέση να διαπραγματεύεται τη θέση του στον ευρύτερο οπαδικό χώρο, να έχει λόγο για ότι συμβαίνει στο εσωτερικό της ομάδας του, και σχεδόν πάντα να συμφωνεί ή να διαφωνεί με τις επιλογές των διοικητικών σχημάτων της ή με τις απόψεις και τις πρακτικές των οπαδών της ομάδας του ή των αντιπάλων της. (Armstrong, 1999).

Το πιο βασικό παραδοσιακό ταυτοποιητικό στοιχείο, που διευκολύνει την ένταξη των ατόμων στο γίνεσθαι ενός συλλόγου, και το οποίο επανασημασιοδοτείται διαρκώς είναι η τοπικότητα, ως νέα μορφή της παραδοσιακής εντοπιότητας στη σύγχρονη πόλη. Το αίσθημα της τοπικότητας ενισχύεται από το ένδοξο παρελθόν της ιστορίας της ομάδας, έτσι όπως αυτή δημιουργείται και αναπλάθεται από τους συλλόγους, την τοπική κοινωνία και τους ίδιους τους οπαδούς.

Μέσα στα χρόνια οι σημασίες της τοπικότητας ανατροφοδοτούνται από νέες ιστορικές εμπειρίες, που έχουν μια κοινή συνιστώσα: αφορούν τη σύνδεση του τόπου, όπου εδρεύει η ομάδα, με την ιστορική πορεία της, είτε αυτή αντιμετωπίζεται από τους υποστηρικτές της ως θετική, είτε ως αρνητική. Η πιο σημαντική παράμετρος στη συγκρότηση ενός παιδίου αντιπαλότητας (το πιο προνομιακό πεδίο για την αναπαραγωγή οπαδικών ταυτοτήτων) είναι ο τόπος που φέρεται να αντιπροσωπεύει η " δική μας" ομάδα. (π.χ. Αθήνα, Ν. Φιλαδέλφεια, Ν. Σμύρνη, Πειραιάς). Σε αντίθεση με την ομάδα των "άλλων", των αντιπάλων.

Μέσω της οικειοποίησης της περιοχής οι φίλαθλοι και οι οπαδοί της ομάδας συνθέτουν και ανασυνθέτουν ένα σύστημα αξιών, το οποίο παράγει την περηφάνεια που εκλύουν η υπεράσπισή της και η πίστη προς αυτήν. Έτσι, η αντιπαλότητα που διαμορφώνεται εδράζεται σε μια δυαδική προβολή της αξίας, που προσδίδει η καταγωγή από έναν τόπο, μια διαδικασία που συνοδεύεται από την απαξίωση του τόπου του αντιπάλου και της ομάδας του. (Μπρομπερτζέ, 2007: 70-76)

4.3.2 Οι Φίλαθλοι και οι Οπαδοί της ΑΕΚ

Οι φίλαθλοι της ΑΕΚ έχουν ως βάση την περιοχή της Ν. Φιλαδέλφειας και η αναφορά-ρίζα τους τους οδηγεί στην Κωνσταντινούπολη. Παρά το γεγονός πως σήμερα ένα μεγάλο μέρος των φιλάθλων της ομάδας απέχει χρονικά και ουσιαστικά από το προσφυγικό ρεύμα και τα χαρακτηριστικά του, ωστόσο η ειδοποιός διαφορά τους με τους οπαδούς άλλων ομάδων, είναι

ακριβώς η διαρκής αναφορά και σύνδεση, συναισθηματική και ιστορική, με το ένδοξο παρελθόν της βυζαντινής αυτοκρατορίας και στη συνέχεια με την καταστροφή και τον ξεριζωμό του ελληνισμού της Μ. Ασίας. Το στοιχείο αυτό είναι το ταυτοτικό στοιχείο που ενώνει όλους τους φιλάθλους της ΑΕΚ, απ' όπου και αν αυτοί προέρχονται.

Παρόλο που, στον ελλαδικό χώρο πλέον υπάρχουν και άλλες ομάδες, οι οποίες έχουν αναφορά στον ελληνισμό της Μ. Ασίας (Πανιώνιος, Απόλλων Σμύρνης, ΠΑΟΚ, Απόλλων Καλαμαριάς) και θα περίμενε κανείς ότι οι φιλάθλοι αυτοί θα ήταν συμπορευτές με τους οπαδούς της ΑΕΚ, λόγω της κοινής καταγωγής και ρίζας, η συλλογική οπαδική ταυτότητα και επικράτηση εντός ή εκτός του αγωνιστικού χώρου, οδηγεί σε πολύ μεγάλη αντιπαράθεση τα σωματεία αυτά.

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ των οπαδών του Πανιωνίου και της ΑΕΚ. Για τους φιλάθλους του Πανιωνίου η διοίκηση της ΑΕΚ την εποχή εκείνη, προερχόμενη από μια ανώτερη αστική τάξη της Κωνσταντινούπολης, που με τον επαναπατρισμό της στην Ελλάδα, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, διέθετε τους κατάλληλους ανθρώπους στις κατάλληλες θέσεις στην ελληνική κοινωνία, ώστε ο σύλλογος της ΑΕΚ να αποτελέσει έναν από τους μεγαλύτερους αθλητικούς συλλόγους στη χώρα. Επομένως, τ μεγαλύτερο επίτευγμα της ΑΕΚ, σύμφωνα πάντα με τους φιλάθλους του Πανιωνίου, δεν ήταν οι αθλητικές της επιδόσεις αλλά οι υπόγειες διασυνδέσεις της με το πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο των Αθηνών. Το γεγονός αυτό οδηγεί ακόμα και σήμερα τους οπαδούς του στο συμπέρασμα πως η ομάδα τους ήταν, είναι και θα παραμείνει σε πιο μειονεκτική θέση σε σχέση με την ΑΕΚ.

Οφείλουμε να παραδεχτούμε, πως η ΑΕΚ δεν είναι μόνο μια ομάδα που έχει αναφορά στη Ν. Φιλαδέλφεια, αλλά πρωτίστως ανταποκρίνεται σε ένα ευρύ κοινό, που περιλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της Αθήνας αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας. Συνέπεια αυτής της ευρείας δημοφιλίας της ομάδας της ΑΕΚ, ο διαφορετικός Άλλος δεν είναι μόνο τα αθλητικά σωματεία, που προέρχονται από την ευρύτερη περιοχή της Μ. Ασίας αλλά και τα υπόλοιπα εξίσου σημαντικά αθλητικά σωματεία, που εδρεύουν στην ίδια πόλη με την ΑΕΚ, όπως ο Παναθηναϊκός και ο Ολυμπιακός. Ο τόπος, λοιπόν, παίζει τον καθοριστικότερο ρόλο για την επιλογή της ομάδας, που κάποιος μπορεί να υποστηρίξει. Είναι αυτό που τον καθορίζει, τον διαμορφώνει και σε τελική ανάλυση τον διαφοροποιεί από τον απέναντι, τον αντίπαλο. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα, ότι οι αντίπαλοι οπαδοί αποκαλούν τους φιλάθλους της ΑΕΚ ως "χανούμια" ή "

χανουμάκια", στοιχείο που παραπέμπει απευθείας στην ανατολικότητα της ομάδας. Έτσι και αλλιώς, ο όρος αυτός είναι ιστορικά συνδεδεμένος με τον υποτιμητικό ρόλο που διαδραμάτισαν τα συγκεκριμένα στοιχεία (χανούμια) στην αυλή του εκάστοτε αυτοκράτορα ή αργότερα, με την πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, του εκάστοτε πασά. Έτσι, το στοιχείο περηφάνιας για τον φίλαθλο της ΑΕΚ γίνεται στοιχείο χλευασμού για τον αντίπαλο οπαδό.

Συνοψίζοντας, για τους ΑΕΚτζήδες οι διεργασίες απόκτησης ταυτότητας ως φιλάθλων συμβαδίζουν σε μεγάλο βαθμό με την απόδοση γνωρισμάτων στους αντιπάλους. Για παράδειγμα, οι φίλαθλοι του Παναθηναϊκού χαρακτηρίζονται ως "βάζελοι" και οι φίλαθλοι του Ολυμπιακού ως "γαύροι". Η ιστορική διαδρομή των τριών αυτών συλλόγων και η συνύπαρξή τους στην Αθήνα, σε διαφορετικές συγκυρίες κάθε φορά, συνθέτουν το πλαίσιο εκόλαψης αυτών των διεργασιών. Είτε πρόκειται για τον, ανώτερης κοινωνικής τάξης, φίλαθλο του Παναθηναϊκού, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με τον πρόσφυγα ΑΕΚτζή ή ακόμη και με τον κατώτερης κοινωνικής υποστάθμης φίλαθλο του Ολυμπιακού, οι διεργασίες διαμόρφωσης των παραπάνω ταυτοτήτων δεν ακολουθούν ευθύγραμμες νοητικές ορίζουσες. Η συγκυρία, η κοινωνική και γεωγραφική κινητικότητα στο χώρο της πόλης και οι αλλαγές στο ποδόσφαιρο υπεισέρχονται στην τοπική αντιπαλότητα και τελικά συνδιαμορφώνουν το πλαίσιο συγκρότησης ταυτοτήτων.

Κεφάλαιο 5: Το Γήπεδο της ΑΕΚ

Το στάδιο "Νίκος Γκούμας"

Το 1928 το Υπουργείο Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως παραχωρεί στην Κεντρική Επιτροπή Στεγάσεως Προσφύγων (Κ.Ε.Σ.Π.) έναν χώρο στο άκρο του άλσους της Νέας Φιλαδέλφειας. Η επιτροπή χαρακτηρίζει τον χώρο ως χώρο γυμναστηρίου. Σε αυτή την απόφαση κεντρικό ρόλο παίζει ο Ι. Χρυσάφης, ο οποίος είναι μέλος στο Δ.Σ της ΑΕΚ και μέλος στην (Κ.Ε.Σ.Π.). Την ίδια ακριβώς εποχή, χτίζεται παράλληλα και ο προσφυγικός συνοικισμός στην περιοχή, με την επίβλεψη του υπουργείου, το οποίο έχει μοιράσει τα έργα σε πολλούς εργολάβους της περιοχής. Η περιοχή θύμιζε ένα απέραντο εργοτάξιο με σκορπισμένα σε πολλά σημεία υλικά οικοδομών όπως πέτρες, ασβέστη κεραμίδια, ξυλεία, τσιμέντα και τούβλα. Από τις μαρτυρίες που έχουμε για την εποχή που συνέβαιναν αυτά, οι πρώτες εργασίες στο στάδιο γίνονταν με εθελοντική προσφορά και με υλικά των διάφορων εργολάβων που τα χαρίζουν ενώ ουσιαστικά έχουμε την μεταφορά των υλικών και το χτίσιμο του γηπέδου την νύχτα και κρυφά. (Ερτσος, 2015: 29)

5.1 Η Παραχώρηση του Οικοπέδου στην ΑΕΚ

Το 1931, η ΑΕΚ κάνει αίτηση στο Υπουργείο Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως ώστε να παραχωρηθεί η έκταση στον αθλητικό σύλλογο. Η κεντρική επιτροπή στεγάσεως προσφύγων συμφωνεί για την παραχώρηση του οικοπέδου στην ΑΕΚ. Η απόφαση που παίρνει έχει αριθμό πρωτοκόλλου 665/31 και η παραχώρηση γίνεται με την προϋπόθεση να γίνει γυμναστήριο και αθλητικές εγκαταστάσεις, ενώ συγχρόνως αποχαρκτηρίζεται η «αναδασωτέα έκταση». Το παραχωρητήριο αυτό μεταγράφεται πολύ αργότερα στο Υποθηκοφυλακείο Αθηνών στις 31 Μαΐου του 1947 στον τόμο 1326 με αύξοντα αριθμό 386. Η απόφαση αυτή, της παραχώρησης ενός οικοπέδου για αθλητικές δραστηριότητες σε έναν αθλητικό σύλλογο, είναι ίσως η μοναδική στα ελληνικά χρονικά. Είναι γνωστό ότι οι υπόλοιποι αθλητικοί σύλλογοι της Αθήνας, όπως ο Παναθηναϊκός και ο Ολυμπιακός δεν διαθέτουν τίτλους ιδιοκτησίας για τα γήπεδα για τα οποία στεγάζουν τις δραστηριότητές τους με αποτέλεσμα ακόμη και σήμερα να επικρατεί σύγχυση σε πολλούς σχετικά με το ερώτημα τι ανήκει σε ποιόν και για πόσο χρονικό διάστημα. Επομένως η ΑΕΚ, είναι ο μοναδικός αθλητικός σύλλογος, ο οποίος, διαθέτει ιδιόκτητη έκταση και γήπεδο μέσα σε αυτή. (Ερτσος, 2015: 29)

Στην συνέχεια της εργασίας θα δούμε τις χρονικές περιόδους της κατασκευής του γηπέδου της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια μέχρι και σήμερα που πλέον είναι υπό ανέγερση το νέο υπερσύγχρονο γήπεδο της ομάδας, γεγονός που έχει πλημμυρίσει με αισιοδοξία και ανυπομονησία τους πολυάριθμους οπαδούς και φιλάθλους της ΑΕΚ, ενώ παράλληλα προβληματίζει κάποιους άλλους για την επιλογή να χτιστεί το γήπεδο μέσα στον αστικό ιστό της Νέας Φιλαδέλφειας.

5.2 Περίοδος (1928-1936)

Λόγω της πρόσφατης μικρασιατικής καταστροφής και των δυσμενών συνθηκών που επικρατούν στη χώρα, καθιστούν πολύ περιορισμένες τις οικονομικές δυνατότητες του συλλόγου και αυτό σήμαινε ότι τα πρώτα έργα που αρχίζουν να διαμορφώνουν έστω και υποτυπωδώς τον χώρο, γίνονται με πολύ αργό ρυθμό και σε μικρή κλίμακα. Η ισοπέδωση του χώρου, η περίφραξή του αγωνιστικού χώρου με χαμηλό ξύλινο φράκτη, όπως και η πρόχειρη περίφραξη του οικοπέδου είναι τα πρώτα έργα που γίνονται μέσα στο 1936. Στη συνέχεια, ένας μικρός οικίσκος δωρίζεται

από το Υπουργείο Παιδείας και στήνεται στην ανατολική πλευρά του σταδίου. Ο οικίσκος αυτός φιλοξενεί τα πρώτα αποδυτήρια των αθλητών. Τα πρώτα αυτά αθλητικά έργα γίνονται με τη χρηματοδότηση των μελών της ΑΕΚ, καθώς και με εθελοντική εργασία των αθλητών και των φιλάθλων του συλλόγου. Έτσι το γήπεδο αρχίζει να παίρνει την πρώτη του μορφή. (Ερτσος, 2015: 30)

5.3 Περίοδος (1937-1940)

Μέσα στο 1937 το Υπουργείο Διοικητικής Πρωτεύουσας, όπως ονομαζόταν τότε, συντάσσει μια μελέτη και δημοπρατεί εργολαβία με την οποία διαμορφώνεται ο αγωνιστικός χώρος του γηπέδου, ο περιμετρικός στίβος και η σιδερένια περίφραξη του αγωνιστικού χώρου. Οι μικρές πέτρες που περίσσευαν από το χτίσιμο των προσφυγικών σπιτιών χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για την κατασκευή του αγωνιστικού χώρου και του περιμετρικού στίβου. Όλα αυτά τα έργα πραγματοποιούνται μέσα στην διάρκεια δύο χρόνων δηλαδή μέχρι και το 1939. Το 1940 ξεσπάει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και η κατοχή, οπότε το στάδιο επιτάσσεται από τις Ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις και ουσιαστικά διακόπτεται κάθε αθλητική ή οικοδομική δραστηριότητα. (Ερτσος, 2015: 30)

5.4 Περίοδος (1945-1950)

Βελτιωτικά έργα στο στάδιο

Μετά το τέλος του πολέμου και την απελευθέρωση της χώρας, στο στάδιο της ΑΕΚ αρχίζουν να γίνονται μια σειρά από μικρά και μεγάλα έργα. Στην βόρεια πλευρά του γηπέδου και στην ανατολική κατασκευάζεται μαντρότοιχος στα όρια της ιδιοκτησίας, ενώ παράλληλα, κατασκευάζεται και η εξέδρα στο ανατολικό τμήμα του γηπέδου, η οποία έχει μήκος 70 μέτρων και ύψους 6 βαθμίδων. Αυτή η εξέδρα θα φιλοξενήσει και τους πρώτους καθήμενους φιλάθλους κατά την διάρκεια των αγώνων που έδινε η ομάδα της ΑΕΚ μέσα στο γήπεδό της. Παράλληλα απέναντι από το σημείο που βρίσκεται σήμερα η εκκλησία της Αγίας Τριάδας, απέναντι από τον χώρο του γηπέδου, δημιουργήθηκε ένα μικρότερο βοηθητικό γήπεδο το οποίο λειτουργούσε ως φυτώριο νέων ταλέντων που στο μέλλον θα μπορούσαν να στελεχώσουν την αντρική ομάδα. (Ερτσος, 2015: 30-31)

5.5 Περίοδος (1950-1960)

Η περίοδος μεταξύ 1950-60, θεωρείται η γόνιμη περίοδος κατά την οποία το στάδιο της ΑΕΚ παίρνει την οριστική του μορφή μέχρι και το γκρέμισμα του το 2003. Κατά τη δεκαετία αυτή συμπληρώνεται η ανατολική εξέδρα, ενώ κατασκευάζεται το πρώτο γήπεδο μπάσκετ ακριβώς κάτω από την εξέδρα των επισήμων. Τα ήδη υπάρχοντα αποδυτήρια συμπληρώνονται και βελτιώνονται, ενώ εγκαθίσταται και ο πρώτος ηλεκτρικός υποσταθμός της ΔΕΗ, ο οποίος καλύπτει τις ανάγκες φωτισμού του γηπέδου. (Ερτσος, 2015: 31-32)

5.6 Περίοδος (1960-1970)

Η δεκαετία 1960-70 βρίσκει στο τιμόνι της διοικητικής ηγεσίας της ΑΕΚ τον εφοπλιστή Νίκο Γκούμα, ο οποίος αρχίζει να υλοποιεί το όραμά του και παράλληλα το όραμα χιλιάδων φιλάθλων της ομάδας για ένα σύγχρονο στάδιο. Εκείνη την περίοδο η ΑΕΚ, ούσα μια από τις μεγαλύτερες ομάδες της Ελλάδας και έχοντας στο ενεργητικό της ήδη πέντε πρωταθλήματα και επτά Κύπελλα Ελλάδος, είχε τη δυνατότητα να συμμετάσχει σε ευρωπαϊκές διοργανώσεις. Η συμμετοχή αυτή απαιτούσε βελτιώσεις στο υπάρχον γήπεδο, οι οποίες θα κάλυπταν τις ανάγκες της ομάδας και των οπαδών της και θα μετέτρεπε το γήπεδο της ΑΕΚ σε ένα γήπεδο, που θα

πλησίαζε τα πρότυπα των σταδίων του εξωτερικού. Λόγω αυτού του οράματος, το γήπεδο της ΑΕΚ τα επόμενα χρόνια θα έπαιρνε και το όνομα του. Κατά την διάρκεια της θητείας του στην προεδρία της ομάδας, κατασκευάζονται τμηματικά εξέδρες στο ανατολικό, δυτικό και βόρειο κομμάτι του σταδίου. Αναπτύχθηκαν δύο διαζώματα με έναν ενδιάμεσο διάδρομο μεταξύ τους. Είναι η εποχή που το στάδιο της ΑΕΚ παίρνει την πρώτη θέση σε χωρητικότητα και σε εμφάνιση μεταξύ όλων των σταδίων της εποχής στην Ελλάδα. Μια χωρητικότητα που έφτανε στους 25.000 καθήμενους θεατές, οι οποίοι μαζί με τους 3.000 όρθιους θεατές που τοποθετούνταν περιμετρικά του αγωνιστικού χώρου, έφτανε τον συνολικό αριθμό των 28.000 θεατών. Παράλληλα για να πλησιάσει το στάδιο ακόμη πιο κοντά στα ευρωπαϊκά πρότυπα τοποθετήθηκε χλοοτάπητας, γεγονός που σήμαινε ότι το στάδιο θα μπορούσε από εκείνη τη χρονική στιγμή και πέρα να φιλοξενήσει και ευρωπαϊκούς αγώνες. (Ερτσος, 2015: 32-33)

5.7 Περίοδος (1970-1980)

Κατασκευή της σκεπαστής εξέδρας

Είναι η εποχή κατά την οποία πρόεδρος της ομάδας είναι ο Λουκάς Μπάρλος. Ο πρόεδρος, ο οποίος φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια μεγάλη ομάδα με το μεγαλύτερο γήπεδο στην χώρα. Τα έργα που συντελέστηκαν κατά την διάρκεια της θητείας του, είναι ουσιαστικά, και τα τελευταία μεγάλα που διαμόρφωσαν το στάδιο της ΑΕΚ πριν αυτό να γκρεμιστεί. Διαμορφώνονται και επεκτείνονται τα αποδυτήρια των ομάδων, αναβαθμίζονται οι ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις, ενώ παράλληλα διαμορφώνονται αρκετοί βοηθητικοί χώροι, όπως ο χώρος των προπονητών, ένα μικρό ιστορικό μουσείο όπου εκθέτονταν τα τρόπαια που είχε κατακτήσει ο σύλλογος, αίθουσα

γυμναστικής κ.ά. Συγχρόνως με τα προηγούμενα έργα, επιχειρήθηκε η αναβάθμιση αρκετών τμημάτων των κερκίδων του σταδίου με προηγμένα υλικά τα οποία προσέφεραν μεγαλύτερη ασφάλεια για τους θεατές των ποδοσφαιρικών αγώνων. Η ναυαρχίδα των έργων κατά τη δεκαετία αυτή όμως είναι, η δημιουργία της σκεπαστής εξέδρας. Είναι η πρώτη διώροφη εξέδρα που δημιουργείται στην Ελλάδα και η πρώτη εξέδρα όρθιων φιλάθλων. Ένα έργο πρωτοποριακό για την εποχή του, το οποίο λόγω το ότι επέτρεπε να υπάρχουν στο κάτω μέρος της όρθιοι φίλαθλοι, ενώ στο επάνω της καθήμενοι λειτούργησε ως πόλος έλξης στο στάδιο και δημιούργησε πολλές γενιές νέων φιλάθλων της ομάδας, οι οποίοι, είχαν ως σημείο αναφοράς την σκεπαστή όπως τελικά έμεινε το όνομά της. (Ερτσος, 2015: 33-34)

5.8 Περίοδος (1980-1990) - Το Γκρέμισμα του γηπέδου

Το γκρέμισμα του γηπέδου

Την περίοδο του 1980 έρχεται η εποχή που ψηφίζεται στην χώρα μας ο νόμος 79\1979, περί ιδρύσεως του επαγγελματικού ποδοσφαίρου. Όλοι οι αθλητικοί σύλλογοι χωρίζονται σε δύο κομμάτια. Τα ερασιτεχνικά σωματεία, τα οποία διατηρούν όλα τα αγωνιστικά τμήματα των συλλόγων και οι ποδοσφαιρικές ανώνυμες εταιρείες (ΠΑΕ), που έχουν υπό την κατοχή τους το ποδοσφαιρικό τμήμα ενός συλλόγου. Δημιουργούνται έτσι διοικητικά συμβούλια (Δ.Σ.), τα

οποία παίρνουν και τις αποφάσεις για όλα τα ζητήματα που αφορούν τα τμήματα και την έδρα του συλλόγου. Το ίδιο ακριβώς έγινε και στο σύλλογο της ΑΕΚ. Στην ερασιτεχνική ΑΕΚ, πέρασε η κυριότητα του γηπέδου και η ποδοσφαιρική ομάδα έδινε τους αγώνες στην Νέα Φιλαδέλφεια και η ΠΑΕ ΑΕΚ πλήρωνε ένα αντίτιμο ώστε η ερασιτεχνική ΑΕΚ να είναι σε θέση να συντηρεί τα υπόλοιπα αθλητικά τμήματα καθώς και να καλύπτει μέρος από τις ανάγκες του σταδίου. Κατά την διάρκεια αυτών των χρόνων, λίγα έργα έγιναν στο στάδιο της ομάδας. Το μόνο ίσως μεγάλο έργο που έγινε, ήταν η κατασκευή του κλειστού γηπέδου μπάσκετ της ομάδας το οποίο έγινε πίσω από τις εξέδρες της βορεινής πλευράς του ποδοσφαιρικού γηπέδου μέσα στο τμήμα της ιδιοκτησίας της ΑΕΚ.

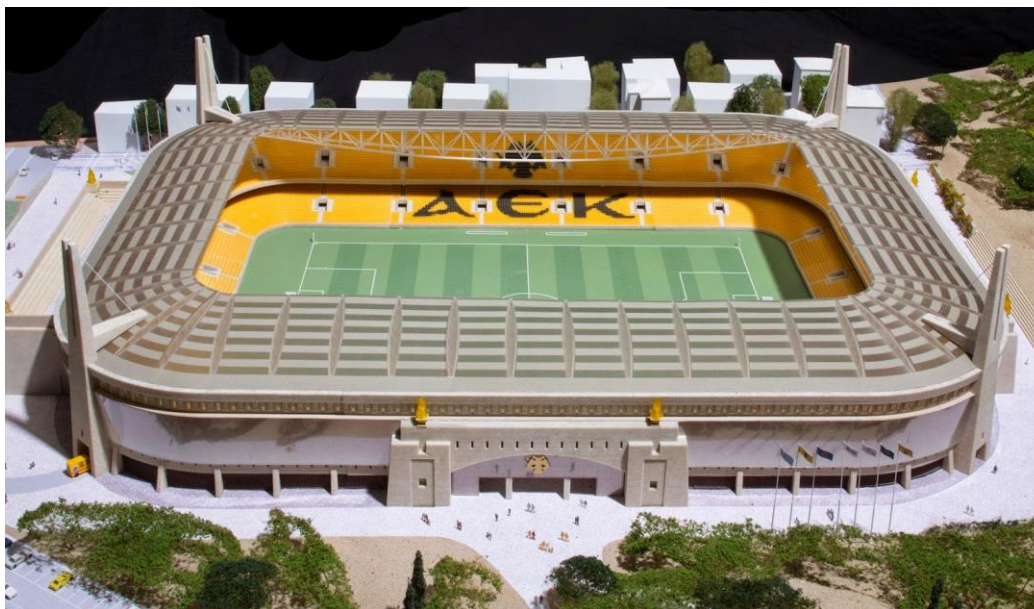
Η ποδοσφαιρική ομάδα όλα αυτά τα χρόνια, έδινε τους αγώνες της στο στάδιο της Νέας Φιλαδέλφειας και ουσιαστικά το γήπεδο, αν και γερασμένο πλέον, πληρούσε τις προδιαγραφές ενώ παράλληλα είχε γίνει και αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης. Ήταν το σημείο αναφοράς για μια πόλη και μια ομάδα που είχαν αλληλένδετη και αναπόσπαστη πορεία μέσα στα χρόνια. Φτάνοντας στο 1999, στην Αττική γίνεται ο μεγάλος σεισμός των 5,9 βαθμών της κλίμακας ρίχτερ που άφησε πίσω του πολλές ζημιές και αρκετούς, δυστυχώς, νεκρούς. Στη Νέα Φιλαδέλφεια, παρόλο που η πλειονότητα των κτιρίων τα οποία είχαν κτιστεί την τελευταία εικοσαετία άντεξε, μεγάλες ζημιές προκλήθηκαν στον προσφυγικό συνοικισμό δίπλα ακριβώς στο γήπεδο, που όπως είδαμε είχε κτιστεί την δεκαετία του 1930 και που τα τότε υλικά και ο τρόπος δόμησης φαίνονται ανήμπορα να αντέξουν. Αντίθετα το στάδιο της ΑΕΚ κράτησε γερά από τον εγκέλαδο και αμέσως μετά από τις πρώτες αυτοψίες στον χώρο, οι οποίες, δεν παρουσιάζουν κάποιο πρόβλημα στατικότητας και ασφάλειας καταδεικνύουν ότι το γήπεδο μπορεί να λειτουργήσει άμεσα. Παράλληλα όμως αρχίζουν να παρουσιάζονται δημοσιεύματα στον τύπο ότι το γήπεδο δεν μπορεί να αντέξει πλέον, ότι δεν πληροί τις προδιαγραφές της παγκόσμιας ομοσπονδίας ποδοσφαίρου και ότι χρειάζεται η επισκευή του ή ακόμη περισσότερο η κατεδάφισή του και το κτίσιμο ενός νέου γηπέδου για την ποδοσφαιρική ομάδα. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι η χώρα είχε αναλάβει τους Ολυμπιακούς αγώνες για το 2004 και το γήπεδο στη Νέα Φιλαδέλφεια είχε μπει στον φάκελο των Ολυμπιακών αγώνων με την προοπτική και εκτέλεση κάποιων τεχνικών παρεμβάσεων που έπρεπε να γίνουν. Αυτές οι παρεμβάσεις ήταν η αναβάθμιση του φέροντος οργανισμού, ώστε να προσαρμοστεί στον τελευταίο αντισεισμικό κανονισμό που είχε θεσπίσει η πολιτεία, η ανακαίνιση, ο εξωραϊσμός και η συμπλήρωση όλων των εγκαταστάσεων, οι οποίες βρίσκονταν κάτω από τις εξέδρες του

γηπέδου, η κατασκευή πρώτου ορόφου εξέδρας στο ανατολικό και βόρειο τμήμα του γηπέδου συνολικής χωρητικότητας 10.000 θεατών και η κατασκευή ενός στεγάστρου στο δυτικό τμήμα του γηπέδου που έβλεπε στην οδό Καππαδοκίας. Θα πρέπει να αναφέρουμε εδώ ότι για τα έργα αυτά είχε εξασφαλιστεί η εξ ολοκλήρου χρηματοδότηση από το κράτος και η διοίκηση της ερασιτεχνικής ή της ΠΑΕ ΑΕΚ δεν θα χρειαζόταν να ξοδέψει απολύτως τίποτα. Ακριβώς εκείνο το διάστημα εμφανίζεται στο προσκήνιο η πρόταση του ΔΣ της ερασιτεχνικής ΑΕΚ για το γκρέμισμα του γηπέδου και την κατασκευή ενός καινούριου. Η πρόταση που πέφτει στο τραπέζι, ονομάστηκε πρόταση Γρανίτσα, ο οποίος ήταν ο πρόεδρος της ερασιτεχνικής ΑΕΚ εκείνη την περίοδο. Η πρόταση αυτή περιελάμβανε την κατεδάφιση του μέχρι τότε υπάρχοντος γηπέδου, και την κατασκευή ενός νέου. Χώριζε το οικόπεδο της ΑΕΚ που ήταν 27 στρέμματα σε δύο κομμάτια. Το ένα κομμάτι πλέον θα είχε έκταση επιφάνειας 7 στρεμμάτων και το υπόλοιπο 20 στρέμματα. Στο κομμάτι των 20 στρεμμάτων θα χτιζόταν ένα μικρό γήπεδο χωρητικότητας μέχρι 30.000 θέσεων με 3 υπόγεια που θα φιλοξενούσαν θέσεις στάθμευσης αυτοκινήτων, γήπεδο μπάσκετ, πισίνα και γυμναστήρια και στο κομμάτι των 7 στρεμμάτων θα κατασκευαζόταν ένα εμπορικό κέντρο τύπου Mall συνολικής επιφάνειας 25.000 τετραγωνικών μέτρων με 3 υπόγεια. Ο φίλαθλος κόσμος της ομάδας χωρίζεται στη μέση και ουσιαστικά προκύπτει ένας μεγάλος διχασμός στις τάξεις της ομάδας. Αυτοί που θέλουν το νέο γήπεδο και το Mall και κάποιοι άλλοι που επιθυμούν το γήπεδο να παραμείνει ως έχει και με την ευκαιρία των Ολυμπιακών αγώνων που επακολουθούσαν χρονικά να εκμοντερνιστεί. Τελικά η απόφαση για το γκρέμισμα του γηπέδου είχε παρθεί και πολύ γρήγορα εγκρίνεται και η άδεια κατεδάφισης στις 10 Φεβρουαρίου του 2003. (Ερτσος, 2015: 35-36, 190)

5.9 Ο Τελευταίος Αγώνας

Το τελευταίο παιχνίδι της ποδοσφαιρικής ομάδας της ΑΕΚ στο γήπεδο της Νέας Φιλαδέλφειας, γίνεται τον Μάιο του 2003 με αντίπαλο την ομάδα του Άρη Θεσσαλονίκης με νικήτρια την ομάδα της Αθήνας. Η ατμόσφαιρα στο γήπεδο ήταν έντονα συγκινησιακή, καθώς ήταν η τελευταία φορά που οι φίλαθλοι της ομάδας αντίκριζαν το γήπεδο που για 60 συνεχή χρόνια είχε γαλουχήσει νέες γενιές Αεκτζήδων οπαδών, ενώ παράλληλα κυριαρχούσε η αγωνία για το μέλλον. (Ερτσος, 2015: 193)

5.10 Η Αγία Σοφιά

Η μακέτα της Αγίας Σοφιάς

Μετά το γκρέμισμα του γηπέδου ‘Νίκος Γκούμας’, η ομάδα της ΑΕΚ, μετά από αλλεπάλληλους λανθασμένους χειρισμούς της τότε διοίκησης του συλλόγου μένει χωρίς δικό της γήπεδο. Από τότε μέχρι και σήμερα η ποδοσφαιρική ομάδα δίνει τους εντός έδρας αγώνες της στο Ολυμπιακό στάδιο της Αθήνας. Το γεγονός αυτό είχε και συνεχίζει να έχει πολλά μειονεκτήματα στην λειτουργία όλου του ποδοσφαιρικού οργανισμού της ΑΕΚ. Το υψηλό κόστος λειτουργίας, συντήρησης και ενοικίασης του σταδίου λόγω του τεράστιου μεγέθους του και παράλληλα η μη δυνατότητα ύπαρξης στον συγκεκριμένο χώρο εμπορικών χρήσεων δεν μπορούν να εξασφαλίσουν περαιτέρω έσοδα στην ομάδα και ουσιαστικά η ΑΕΚ υφίσταται μια οικονομική αιμοραγία από την χρήση του Ολυμπιακού σταδίου. Αυτά τα μειονεκτήματα δεν επιτρέπουν στην ομάδα να εξασφαλίσει τα αναγκαία έσοδα για τη λειτουργία της και την ανταγωνιστικότητά της. Είναι γνωστό ότι, η ΑΕΚ λόγω των πολύ κακών χειρισμών από την πλευρά της διοίκησής της, συσώρευσε εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ χρέη, γεγονός που οδήγησε στον υποβιβασμό της ομάδας σε μικρότερες ποδοσφαιρικές κατηγορίες χάνοντας και στο οικονομικό και στο συμβολικό πεδίο μέρος της αίγλης που διατηρούσε. Μέσα στη διάρκεια όλων αυτών των χρόνων η ΠΑΕ ΑΕΚ, παρουσίαζε κατά καιρούς διάφορα σχέδια για την

κατασκευή νέου γηπέδου, είτε στην Νέα Φιλαδέλφεια, είτε σε σημεία έξω από τον οικιστικό ιστό. Τα σχέδια που αφορούσαν την κατασκευή του γηπέδου στη Νέα Φιλαδέλφεια αντιμετώπισαν δύο κυρίως προβλήματα. Το πρώτο ήταν η περιπλοκότητα του ίδιου του εγχειρήματος λόγω του ότι ακριβώς δίπλα από το οικόπεδο της ΑΕΚ υπάρχει το άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας, της πυκνής πλέον δόμησης της περιοχής αλλά και των όμορων δήμων των υφιστάμενων περιορισμών του Κτηριοδομικού κανονισμού και από την άλλη πλευρά την οικονομική δυσπραγία της ΠΑΕ ΑΕΚ.

Έτσι φτάνουμε χρονικά στο 2014, όπου την ΑΕΚ έχει αναλάβει διοικητικά ο επιχειρηματίας Δημήτρης Μελισσανίδης. Άνθρωποι της απόλυτης εμπιστοσύνης του βρίσκονται στο τιμόνι της ΠΑΕ ΑΕΚ, ενώ ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και στην ερασιτεχνική ΑΕΚ. Ο βασικότερος στόχος που έχουν θέσει όλα αυτά τα πρόσωπα είναι η κατασκευή ενός νέου υπερσύγχρονου γηπέδου της ομάδας στη Νέα Φιλαδέλφεια. Μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, με ενέργειες οι οποίες ψηφίζονται στην Βουλή των Ελλήνων, με τον νόμο 4277/2014, με ΦΕΚ 156, το άρθρο 42 περιγράφει και εγκρίνει τους όρους δόμησης και χρήσης γης στην ιδιοκτησία της ΑΕΚ, όπως παρουσιάζονται αμέσως μετά. Επίσης μεγαλώνει την επιφάνεια του οικοπέδου της ΑΕΚ από 26.700 τ.μ σε 29.121 τ.μ. Ο δήμος της Νέας Φιλαδέλφειας προχώρησε σε προσφυγή κατά του νόμου μαζί με μια ομάδα δημοτών. Το συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε τις προσφυγές και τελικά ξεπεράστηκαν όλα τα εμπόδια που είχαν μπει ως προς την κατασκευή του γηπέδου της ΑΕΚ. Η Αγία Σοφία, όπως ονομάστηκε, κατόπιν των ενεργειών της διοίκησης της ΑΕΚ, ‘χτυπάει’ στην καρδιά κάθε φιλάθλου της ΑΕΚ και παραπέμπει ευθέως στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τις χαμένες πατρίδες της Μικράς Ασίας απ’ όπου προήλθε το σωματείο της ΑΕΚ. Είναι σαν μια νοητή γραμμή μνήμης, η οποία συνδέει το παρελθόν με το παρόν αλλά και το μέλλον της ομάδας, των φιλάθλων και της περιοχής. Λειτουργεί ως σημείο αναφοράς όλων των φιλάθλων της ΑΕΚ που τους κάνει να θεωρούν ότι μέσω του νέου γηπέδου η ομάδα μπορεί να συνεχίσει την ένδοξη ιστορία της και στα επόμενα χρόνια.

Σήμερα το γήπεδο Αγία Σοφία της ΑΕΚ κατασκευάζεται κανονικά. Μπορούμε να πούμε πως έχει ολοκληρωθεί περίπου το 75% των εργασιών και το χρονοδιάγραμμα λέει πως, η ομάδα της ΑΕΚ θα μπει στο καινούριο της γήπεδο τον Αύγουστο του 2020. Σε αυτό το σημείο, θεωρώ πως είναι σκόπιμο να σημειωθεί τι ακριβώς περιελάμβανε ο νόμος του 2014, ο οποίος επέτρεψε τελικά, παρά τις όποιες αντιδράσεις, να αρχίσουν οι εργασίες για την κατασκευή του γηπέδου.

5.11 Ο Νόμος 4277/2014

Στην περιοχή του οικοπέδου της ΑΕΚ καθορίζονται όροι και περιορισμοί δόμησης και οι ακόλουθες επιτρεπόμενες χρήσης γης.

A) Όροι και περιορισμοί δόμησης

αα) Ανώτατο επιτρεπόμενο ύψος κτιρίων είναι τα 27 μέτρα

ββ) Ανώτατο επιτρεπόμενο ύψος απολήξεων κλιμακοστασίων είναι τα 2,7 μέτρα (πέραν του επιτρεπόμενου ανώτατου ύψους κτιρίων).

γγ) Ανώτατο επιτρεπόμενο ύψος στεγάστρων είναι τα 30 μέτρα

δδ) Ανώτατο επιτρεπόμενο όριο ύψους πυλώνων ανάρτησης στεγάστρων είναι τα 40 μέτρα.

εε) Ανώτατος επιτρεπόμενος συντελεστής δόμησης είναι το 1.2.

στ στ) Ανώτατο ποσοστό κάλυψης είναι το 60%

B) Επιτρεπόμενες χρήσεις γης

αα) Αθλητικές χρήσεις με τις βοηθητικές τους εξυπηρετήσεις (αποδυτήρια, χώροι υγιεινής, ιατρεία, σουίτες VIP, φυσικοθεραπευτήρια, γραφεία προπονητών και διαιτητών, γραφεία διοίκησης και προσωπικού, αποθήκες, συνεργεία, καθώς και χώρους ελέγχου και χειρισμού των εγκαταστάσεων. Ακόμη συνοδευτικές χρήσεις των κυρίως αθλητικών εγκαταστάσεων με τους αντίστοιχους κλειστούς διαδρόμους, όπως χώροι μέσων μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης, χώροι αναψυχής και εστίασης αθλητών, προπονητών και διαιτητών, αίθουσες συσκέψεων και προβολών, γυμναστήριο, spa, χαμάμ, χώροι εξυπηρέτησης θεατών και επισήμων, κυλικεία, χώροι αναψυχής, εμπορικά καταστήματα (με εξαίρεση τις υπεραγορές και τα πολυκαταστήματα) και καταστήματα παροχής προσωπικών υπηρεσιών, εκθεσιακοί χώροι, μουσείο και εστιατόρια. Ο ανώτατος συντελεστής δόμησης των παραπάνω επιτρεπόμενων χρήσεων γης για τις συμπληρωματικές λειτουργίες δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το 15% του ανώτατου επιτρεπόμενου συντελεστή δόμησης.

ββ) Ο αριθμός των θέσεων στάθμευσης ορίζεται συνολικά στις 180 θέσεις για την περιοχή του γηπέδου και σε 200 θέσεις στάθμευσης, οι οποίες πρέπει να βρίσκονται σε ιδιόκτητο ακίνητο, το

οποίο πρέπει να βρίσκεται εκτός των ορίων του άλσους της Νέας Φιλαδέλφειας και να μην απέχει από την αθλητική εγκατάσταση πέρα από το ένα χιλιόμετρο

γγ) Για τη λειτουργική ενσωμάτωση των επιτρεπόμενων χρήσεων στον αστικό ιστό, επιτρέπεται, επίσης, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου και των περιμετρικών πεζοδρόμων, έργο το οποίο αναμένεται να ξεκινήσει μέσα στο 2019, με την πραγματοποίηση εκσκαφών έως και 5 μέτρα και επιχώσεων έως και 2 μέτρα.

δδ) Οι περιβαλλοντικοί όροι για τη δημιουργία των εγκαταστάσεων, εγκρίνονται, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον νόμο 4014\2011, ύστερα από την υποβολή και την αξιολόγηση Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) από την αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής. Στη ΜΠΕ, εκτός των άλλων, προβλέπονται πρόσθετοι ειδικοί όροι περιβαλλοντικής προστασίας καθώς και τα κατάλληλα και πρόσφορα αντισταθμιστικά μέτρα.

εε) Με την πύκνωση και επαύξηση των χώρων πρασίνου στο υπόλοιπο άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας, με την εντατικοποίηση της συνοχής, της συνέχειας και της λειτουργίας του άλσους ως δασικού οικοσυστήματος, με την ενίσχυση της αντιπυρικής προστασίας του και με κάθε συναφές μέτρο που διασφαλίζει την αναγκαία αντιστάθμιση και αποκαθιστά το περιβαλλοντικό ισοζύγιο στο άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας.

στ) Οι προβλεπόμενες εγκρίσεις και άδειες για την πραγματοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων στην περιοχή του οικοπέδου της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια, εκδίδονται πριν την αδειοδότηση και υλοποίηση των συνοδευτικών τεχνικών και συγκοινωνιακών έργων, η ολοκλήρωση των οποίων, αποτελεί προϋπόθεση για την έκδοση της άδειας λειτουργίας των αθλητικών εγκαταστάσεων. Η ολοκλήρωση των συνοδευτικών έργων πιστοποιείται με διαπιστωτική πράξη από τον υπουργό περιβάλλοντος και κλιματικής αλλαγής. (Ερτσος, 2015: 313-315)

Κεφάλαιο 6: Συνεντεύξεις - Ποιοτική Έρευνα

Όταν κάποιος ερευνητής ασχοληθεί με ένα θέμα όπως η κατασκευή ενός γηπέδου, πρέπει να ανατρέξει στους φιλάθλους, οι οποίοι θα δώσουν ζωή στο συγκεκριμένο γήπεδο όταν αυτό λειτουργήσει. Έτσι κι εμείς σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τις συνεντεύξεις από τρεις φιλάθλους της ομάδας της ΑΕΚ και τις απόψεις τους σχετικά με το νέο γήπεδο της ομάδας και τη Νέα Φιλαδέλφεια. Χωρίς την πολύτιμη συμβολή τους αυτή η εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί.

Παρόλο που προσωπικά δεν είμαι φίλαθλος της ομάδας της ΑΕΚ και υποστηρίζω την ομάδα του Παναθηναϊκού, ασχολούμαι με το ποδόσφαιρο ως θεατής αν και τα τελευταία χρόνια οφείλω να ομολογήσω ότι, ασχολούμαι με το ποδόσφαιρο όλο και λιγότερο. Παρόλα αυτά έχω πολλές εικόνες από το παρελθόν όταν μαζί με φίλους πήγαινα κι εγώ στο γήπεδο για να παρακολουθήσω από κοντά τις προσπάθειες της αγαπημένης ομάδας να φτάσει στην νίκη. Εικόνες και από το γήπεδο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, ιστορικής έδρας της ομάδας του Παναθηναϊκού, αλλά και αργότερα από το Ολυμπιακό στάδιο στο Μαρούσι, που χρησιμοποιεί ο Παναθηναϊκός και η ΑΕΚ ακόμη και σήμερα. Λόγω της ατμόσφαιρας που δημιουργούν οι οπαδοί στις κερκίδες, πολλές φορές, έπιανα τον εαυτό μου να μην παρακολουθεί τον ποδοσφαιρικό αγώνα αλλά αντίθετα να χαζεύει τους οπαδούς και τις αντιδράσεις τους στις κερκίδες. Έτσι θεωρώ πως τέτοιου είδους εργασίες προχωρούν καλύτερα με την μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης και την διεξαγωγή ποιοτικών συνεντεύξεων(Pearson, 2012: 15). « Πρέπει να είμαστε στενά συνδεδεμένοι με τους ανθρώπους που μελετάμε» (Bourgois, 2006: 13). Παρόλο που πλέον δεν επισκέπτομαι το γήπεδο, έχω φιλικές σχέσεις με άτομα τα οποία εξακολουθούν να πηγαίνουν να παρακολουθούν την αγαπημένη τους ομάδα. Πολλοί από αυτούς ασφαλώς και υποστηρίζουν διαφορετική ομάδα από τη δικιά μου και πολλές φορές μετά από αγώνες μεταξύ των ομάδων που υποστηρίζουμε και ανάλογα με το τελικό αποτέλεσμα ο ένας πειράζει τον άλλον και δημιουργείται η απαραίτητη καζούρα. Οι συνεντεύξεις που πήρα και εξαιτίας ότι γνώριζα τους συνεντευξιζόμενους λειτούργησε ευεργετικά για μένα, χωρίς να αλλοιώσω το πεδίο της έρευνας ή ακόμη να υπάρχει κάποιου είδους καχυποψία και να χρειαστεί να κερδίσω την εμπιστοσύνη κάποιου από τους τρεις (Κυριαζή, 2001: 258). Με τους πληροφορητές μου γνωρίζομαστε αρκετά χρόνια και βρισκόμαστε σε άλλες δραστηριότητες της

κοινωνικής μας ζωής και υπήρχε απόλυτη εμπιστοσύνη μεταξύ μας. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι κανένας από τους πληροφορητές μου δεν αρνήθηκε την συμμετοχή του στην έρευνα και υπήρξαν αρκετά πρόθυμοι κατά την φάση των συνεντεύξεων, παρέχοντας μου πληροφορίες και γεγονότα που εγώ δεν ήμουν σε θέση να γνωρίζω.

Το κοινό σημείο και των τριών πληροφορητών μου είναι το γεγονός ότι δεν έχουν εικόνες από το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ στη Νέα Φιλαδέλφεια, πράγμα που εξηγεί την ανυπομονησία που έχουν σχετικά με την λειτουργία του νέου γηπέδου και ότι οι συνεντεύξεις πάρθηκαν έξω από το γήπεδο της ομάδας αφού πρώτα με περιήγησαν στον χώρο εξηγώντας μου πολλά πράγματα σχετικά με τη διαρρύθμιση του χώρου και την ιστορία της ομάδας. Ακολούθως με πήγαν στο ιστορικό καφέ της περιοχής ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΓΩΝΙΑ πληροφορώντας με ότι εδώ ήταν το σημείο συνάντησης των οπαδών όταν υπήρχε και λειτουργούσε το παλιό γήπεδο.

Ο Βασίλης, 30 ετών σήμερα, θυμάται πολύ αμυδρά το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ. Η πρώτη ερώτηση που του έκανα ήταν τί είναι η ΑΕΚ για τον ίδιο. Για τον Βασίλη λοιπόν η ΑΕΚ είναι μια ομάδα διαφορετική από όλες τις υπόλοιπες. Πρεσβεύει πολλά περισσότερα από το κομμάτι το αθλητικό, συμπεριλαμβάνει το ιστορικό θέμα της προσφυγιάς και κάποια ιδεώδη αλληλένδετα με το πολιτικό κομμάτι, το οποίο ένα μεγάλο κομμάτι της κιτρινόμαυρης εξέδρας ασπάζεται και ακολουθεί. Επίσης, η ΑΕΚ είναι μια ομάδα, η οποία δεν ακολουθεί και δεν συμμετέχει στο ποδοσφαιρικό κατεστημένο, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί στο παρασκήνιο της ελληνικής πραγματικότητας, ενώ θεωρείται ομάδα του περιθωρίου έχοντας περάσει πολλές δύσκολες καταστάσεις, όπως ο υποβιβασμός της λόγω χρεών στην Γ' Εθνική κατηγορία κι έχει βγει πολύ πιο δυνατή. Διαθέτει ένα ιστορικό μεγάλων επιτυχιών και στο ποδοσφαιρικό αλλά και στο ερασιτεχνικό της σκέλος, ενώ διακρίνεται για τις κοινωνικές της δράσεις και τις ακτιβιστικές πολιτικές δράσεις που εκτός από την ομάδα συμμετέχει και το οπαδικό κίνημα σε αυτές. Η αμέσως επόμενη ερώτηση ήταν αν η επιλογή της ομάδας έχει σχέση με την προσφυγιά κι αν ο ίδιος έχει ρίζα από την Μικρά Ασία. Τονίζει πως δεν έχει κάποια οικογενειακή ρίζα προσφυγική, αλλά η ιστορία που κουβαλάει η ομάδα δεν τον άφησε καθόλου ανεπηρέαστο καθώς και η καθημερινότητά μας πλέον, λόγω των έντονων προσφυγικών ροών στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, και εφόσον είναι μια κατάσταση που την βλέπει, τον ευαισθητοποιεί και τον αγγίζει είναι πολύ καλύτερο να το εκπροσωπεί και η ίδια η ομάδα μέσω του παρελθόντος της και με τις δράσεις που έχει αναλάβει η ίδια η ομάδα απέναντι στους πρόσφυγες θεσπίζοντας την

κερκίδα των προσφύγων, οι οποίοι παρακολουθούν τα παιχνίδια της ομάδας δωρεάν. Στην ερώτηση σχετικά με το νέο γήπεδο της ομάδας με πληροφορεί ότι είναι θαμώνας στην περιοχή και θεωρεί πως σε σχέση με το παρελθόν η Νέα Φιλαδέλφεια έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό τη φυσιογνωμία της. Πληθυσμιακά ασφαλώς υπάρχουν περισσότεροι κάτοικοι, αλλά εστιάζει περισσότερο στους θαμώνες των καταστημάτων και δηλώνει πως από τότε που ξεκίνησαν οι εργασίες κατασκευής του νέου γηπέδου έχει αυξηθεί και η κίνηση στα μαγαζιά της περιοχής. Πιστεύει ότι όταν το γήπεδο λειτουργήσει, το φαινόμενο της μαζικής συσσώρευσης ανθρώπινου δυναμικού στην περιοχή θα ενταθεί πολύ περισσότερο και κάθε φορά που η ομάδα θα παίζει στην έδρα της οι εμπορικές επιχειρήσεις γύρω από το γήπεδο θα πλημμυρίζουν με κόσμο. Τον ρώτησα αν πιστεύει ότι οι κάτοικοι της περιοχής θα επιβαρυνθούν από την λειτουργία του γηπέδου και η απάντηση του ήταν καταφατική. Θεωρεί ότι αν και οι περισσότεροι κάτοικοι της Νέας Φιλαδέλφειας είναι φίλαθλοι της ΑΕΚ θα επιβαρυνθούν λόγω της κυκλοφορίας πολλών οχημάτων τις μέρες των αγώνων αλλά αυτό θα είναι κάτι πρόσκαιρο και μόνο για τις ώρες του αγώνα. Στην ερώτηση "γήπεδο στην Νέα Φιλαδέλφεια ή γήπεδο έξω από τον αστικό ιστό" ήταν αναφανδόν υπέρ του πρώτου. Με πληροφόρησε ότι παλαιότερα υπήρξαν μελέτες και σχέδια για την κατασκευή του νέου γηπέδου της ομάδας μακριά από την Νέα Φιλαδέλφεια, όμως ο ίδιος θεωρεί θετικό το γεγονός ότι η ΑΕΚ συμβιβάστηκε στα ζητήματα χωρητικότητας και ελάχιστων εμπορικών χρήσεων ώστε να μπορέσει να κατασκευάσει το νέο της γήπεδο εντός του αστικού ιστού γιατί εκεί χτυπάει η καρδιά της ομάδας. Αναφέρει ότι στη Νέα Φιλαδέλφεια υπάρχει ισχυρός πυρήνας οπαδών της ομάδας ενώ δεν υπάρχει οπαδικός σύνδεσμος άλλης ομάδας εκεί. Σχετικά με την βιωσιμότητα του γηπέδου με ενημερώνει ότι αυτή την στιγμή η ομάδα αγωνίζεται στο ΟΑΚΑ και πληρώνει ένα τεράστιο ποσό για την ενοικίασή του, ποσό που όταν μπει στο νέο ιδιόκτητό της γήπεδο θα σταματήσει να το δαπανά. Επομένως οι εμπορικές χρήσεις για την βιωσιμότητα του δεν είναι καθόλου αναγκαίες, ενώ για το άλσος θεωρεί ότι πρέπει να παραμείνει ως έχει. Στην περίπτωση που η ιδιοκτησία της ομάδας επιθυμήσει να το αξιοποιήσει εμπορικά θα βρει το σύνολο των οπαδών της ομάδας απέναντι.

Ο Γιάννης από την άλλη μεριά, ήταν ο δεύτερος φίλαθλος της ομάδας που δέχτηκε να μου μιλήσει για το θέμα του γηπέδου. Ο Γιάννης είναι 25 ετών και ήρθε στην Αθήνα για σπουδές από το νησί της Κω. Δήλωσε φανατικός οπαδός της ομάδας της ΑΕΚ και η παρουσία του στο γήπεδο όταν δίνει αγώνες η ομάδα είναι αρκετά συχνή. Έγινε ΑΕΚ λόγω του παππού του ο οποίος είχε έρθει από την Κωνσταντινούπολη στην Ελλάδα, επομένως σε αυτό το σημείο έχουμε

άμεση σύνδεση της στήριξης μιας ομάδας με την ιστορική μνήμη που κουβαλάει ο καθένας από εμάς, αλλά μου δήλωσε ότι ο βασικότερος λόγος που έγινε ΑΕΚ, ήταν, το γεγονός ότι κάτω από το πατρικό του σπίτι στην Κω υπήρξε ο οπαδικός σύνδεσμος της ομάδας. Παρόλο που ο σύνδεσμος για κάποια χρόνια είχε κλείσει ο ίδιος μαζί με την παρέα του ξανάνοιξαν τον σύνδεσμο, έχοντας αυτή τη φορά πιο ενεργή παρουσία στις δραστηριότητές του και είναι πολύ υπερήφανος για τις ακτιβιστικές δράσεις που κατά καιρούς έχει αναλάβει το οπαδικό κομμάτι της ομάδας, τονίζοντάς μου ότι μοιάζει περισσότερο με κινηματική διαδικασία, παρά με ενέργειες αποσπασματικές. Αυτές οι δράσεις τον έφεραν ακόμη πιο κοντά στην ομάδα διότι έννοιες όπως ο ξεριζωμός, η προσφυγιά και ο ρατσισμός συνειδητοποιήθηκαν από τον ίδιο μέσω αυτών των δράσεων. Στο ζήτημα της κατασκευής του νέου γηπέδου της ομάδας στη Νέα Φιλαδέλφεια με πληροφορεί ότι έχει κάποια θετικά στοιχεία, αλλά όπως όλα τα πράγματα που συμβαίνουν, έχει και την αρνητική της πλευρά. Δεν είναι απέναντι στην κατασκευή γηπέδων μέσα στον αστικό ιστό, αρκεί αυτός να χρησιμοποιείται εκτός της επαγγελματικής ομάδας και των νεότερων δημοτών ή ερασιτεχνικών ομάδων της περιοχής. Ονειρεύεται το νέο γήπεδο ως μια κυψέλη αθλητικών δραστηριοτήτων για μικρότερα παιδιά τα οποία αργότερα και ανάλογα με την αθλητική τους εξέλιξη, θα μπορούν να πλαισιώσουν την αντρική ομάδα της ΑΕΚ και να πρεσβεύουν τα ιδανικά που εκφράζει αυτή. Στην σχέση της πόλης με το γήπεδο πιστεύει, όπως και ο Βασίλης ότι θα υπάρξει κυκλοφοριακό πρόβλημα καθώς οι δρόμοι στην Νέα Φιλαδέλφεια είναι αρκετά στενοί ενώ θα δημιουργηθεί μεγάλο θέμα με τις θέσεις στάθμευσης των αυτοκινήτων, τις ημέρες κυρίως που θα αγωνίζεται η ομάδα, όμως οικονομικά η περιοχή θα εξελιχθεί πάρα πολύ και οι επιχειρήσεις θα δουλέψουν πάρα πολύ καλά. Γνωρίζει πολύ καλά ποιές εμπορικές χρήσεις θα διαθέτει το νέο γήπεδο ενώ στο ζήτημα της οικονομικής βιωσιμότητάς του, λόγω ότι δεν υπάρχουν τεράστιες εμπορικές χρήσεις για να το υποστηρίξουν, μου απαντά ότι αυτό μπορεί να λυθεί με τα εισιτήρια που αγοράζουν οι φίλαθλοι ενώ μπορεί το γήπεδο να ενοικιάζεται κάποιες μέρες για τη διεξαγωγή διάφορων άλλων θεαμάτων (συναυλίες κτλ) ενώ θεωρεί απαραίτητη την χρηματοδότηση από τον επιχειρηματία-ιδιοκτήτη της ομάδας. Στη συνέχεια θεωρεί σενάριο επιστημονικής φαντασίας την ύπαρξη ενός εμπορικού κέντρου μέσα στο δημοτικό άλσος και δηλώνει ότι το ενδεχόμενο αυτό θα εξαργίωνε τους φιλάθλους της ομάδας. Το άλσος ανήκει στους δημότες, όπως μου είπε, και σε καμία περίπτωση στην ιδιοκτησία της ομάδας. Στην πρακτική που ακολουθούν στο εξωτερικό σε σχέση με τα γήπεδα πιστεύει πως οι μεγάλες ομάδες του εξωτερικού αντιμετωπίζουν το ποδόσφαιρο ως θέαμα και ως

επιχειρηματικά project, και δεν είναι σαν την ελληνικές ομάδες. Εδώ κυριαρχεί πολύ περισσότερο το συναίσθημα του οπαδού και η άρρηκτη σχέση περιοχής και συλλόγου. Η επόμενη ερώτηση μου ήταν ότι εφόσον το γήπεδο δεν θα διαθέτει τεράστιες εμπορικές χρήσεις το κόστος των εισιτηρίων ενός αγώνα θα είναι πολύ μεγάλο με αποτέλεσμα κάποιοι να μην μπορούν να παρακολουθήσουν την αγαπημένη τους ομάδα μέσα στο καινούριο της γήπεδο. Παραδέχτηκε ότι το εισιτήριο θα είναι αρκετά πιο ακριβό σε σχέση με το παρελθόν, όμως γι' αυτό το ζήτημα θα δουλέψουν οι οργανωμένοι οπαδοί της ομάδας και θα το λύσουν προς το συμφέρον του απλού φιλάθλου, όπως γίνεται τώρα με την κερκίδα ανέργου ή προσφυγόπουλων όταν παίζει η ΑΕΚ. Η ομάδα είναι δομημένη με τέτοιο τρόπο ώστε να νοιάζεται για τους πιο αδύναμους και αυτό δεν πρόκειται να αλλάξει σε καμία περίπτωση τώρα που ο σύλλογος θα μπει μέσα στο δικό του γήπεδο.

Ο τρίτος της παρέας ήταν ο Μάριος, 28 ετών . Γι' αυτόν η ΑΕΚ δεν είναι απλά μια ομάδα, αλλά μια ζωντανή ιστορία που συνεχίζεται. Η νοοτροπία που έχει ο Αεκτζής φιλάθλος είναι διαφορετική από άλλους φιλάθλους και τελικά την προσομοιάζει περισσότερο με ιδέα που θέλει να υπηρετήσει, παρά μια ομάδα που απλά υποστηρίζει. Μου τονίζει ότι είναι διαφορετικό να είσαι ΑΕΚ και όταν του ζήτησα να μου δώσει ένα παράδειγμα αυτού του διαφορετικού, μου είπε πως η ΑΕΚ ήταν η μόνη ελληνική ομάδα που έδωσε φιλικό αγώνα στο Βελιγράδι εν καιρώ πολέμου. Το γεγονός αυτό τον κάνει πολύ υπερήφανο για την ιστορία της ομάδας παρόλα τα προβλήματα που ήρθαν αργότερα και έφεραν την ομάδα σε πολύ δύσκολη θέση. Οι οπαδοί της την καθιστούν την πλέον πολιτικοποιημένη ομάδα της χώρας και για αυτό τον λόγο προχωρούν σε δράσεις που δεν θα τις έκανε κανείς άλλος οπαδός. Σε σχέση με το γήπεδο δηλώνει ξεκάθαρα πως είναι υπέρ της κατασκευής του εκεί που ήταν ακριβώς και το παλιό γήπεδο της ομάδας γιατί υπερισχύουν οι ρίζες της. ΑΕΚ και Νέα Φιλαδέλφεια είναι έννοιες ταυτόσημες και δεν μπορείς να έχεις μέλλον εάν ξεχάσεις την ιστορία σου. Επομένως, ο κόσμος της Φιλαδέλφειας θα συμβαδίσει με το νέο γήπεδο όπως ακριβώς συμβαδισε και κατά το παρελθόν που συνέβαινε το ίδιο ακριβώς. Θα είναι το στολίδι της πόλης και όλοι οι δρόμοι θα οδηγούν εκεί. Κι αυτός εντοπίζει το πρόβλημα της πολυκοσμίας και της έλλειψης θέσεων στάθμευσης στην περιοχή, όμως κατά την άποψή του όλα αυτά θα ξεπεραστούν διότι το ίδιο συνέβαινε και στο παρελθόν εκεί κατά την διάρκεια των αγώνων. Σε σχέση με το εξωτερικό μου τονίζει ότι υπάρχει τεράστια διαφορά νοοτροπίας. Εδώ είναι αλλιώς, μου είπε. Τα πάντα είναι αλλιώς, όχι μόνο το ποδόσφαιρο. Όταν ρώτησα τί ακριβώς εννοεί μου απάντησε ότι εδώ σε σχέση με το ποδόσφαιρο

ισχύει το ‘μία πόλη-μία ομάδα’ και αυτό διατρέχει όλους τους αθλητικούς συλλόγους ανεξάρτητα από το μέγεθος που έχουν. Το μόνο κοινό που βλέπει σε σχέση με το εξωτερικό και την πρακτική που ακολουθούν στην κατασκευή των γηπέδων είναι η αναβάθμιση και η αναμόρφωση της περιοχής. Το νέο γήπεδο της ΑΕΚ θα αναβαθμίσει την περιοχή, σε σχέση με το παρελθόν που το γήπεδο είχε γκρεμιστεί. Η Νέα Φιλαδέλφεια είχε πεθάνει όπως μου είπε χαρακτηριστικά και ο στόχος του γηπέδου είναι να ξαναζωντανέψει. Στο ζήτημα της οικονομικής βιωσιμότητας δεν βλέπει άμεσα τον κίνδυνο να συμβεί κάτι τέτοιο λόγω της αυξημένης κίνησης που θα έχει τα πρώτα χρόνια ειδικότερα, αλλά βλέπει ότι γήπεδο μπορεί να χρησιμοποιηθεί- ενοικιαστεί για την διοργάνωση κάποιων πολιτιστικών θεαμάτων που θα αποφέρουν έσοδα. Το καινούριο στοιχείο που μου δίνει ο Μάριος είναι ότι θα μπορούσε το γήπεδο να ονομάζεται Αγία Σοφία με την συνοδεία ενός μεγάλου εμπορικού χορηγού. Εκεί η ιστορική μνήμη συνοδεύεται με τις σύγχρονες επιταγές που επιβάλλει η βιομηχανία του ποδοσφαίρου και φαντάζει ως η ιδανική ιδέα ώστε να μην πειραχτούν οι υπόλοιποι δημόσιοι χώροι πέριξ του γηπέδου. Μαζί με τις φλόγες που θα υπάρχουν στους 4 πυλώνες του γηπέδου στην μνήμη των Μικρασιατών προσφύγων και το όνομα του γηπέδου, θα υπάρχει και ο χορηγός που θα χρηματοδοτεί. Ο ρομαντισμός και η μνήμη μαζί με τις σύγχρονες επιταγές του marketing μπορούν να συμβαδίσουν αρμονικά και κυρίως κερδοφόρα. Παράλληλα το γήπεδο, μέσω του μουσείου που θα δημιουργηθεί, θα προσελκύσει επισκέπτες γεγονός το οποίο θα αποφέρει έσοδα στην ομάδα ενώ θα συνεισφέρει σημαντικά στο πολιτισμικό κεφάλαιο που διαθέτει η περιοχή αλλά και η ομάδα.

Εν κατακλείδι, και οι τρεις συνεντευξιαζόμενοι που μου έδωσαν τις πληροφορίες είναι αναφανδόν υπέρ της κατασκευής του γηπέδου στην Νέα Φιλαδέλφεια. Η αλήθεια είναι, ότι πλέον είναι δύσκολο να εντοπίσεις κάποιον φίλαθλο της ΑΕΚ ο οποίος, να είναι εναντίον της κατασκευής. Παρ’ όλα αυτά και οι τρεις συνδέουν το παρελθόν της ομάδας με τον τόπο που αυτή γεννήθηκε και θεωρούν ότι το γήπεδο δεν μπορεί να κατασκευαστεί κάπου αλλού. Αναγνωρίζουν ότι αυτό θα δημιουργήσει κάποια προβλήματα στην περιοχή και στους κατοίκους της, αλλά αυτά τα προβλήματα θα λυθούν με καλή θέληση και με κάποια έργα που θα βελτιώσουν μελλοντικά τις υποδομές της πόλης. Δεν συζητάνε καν το ενδεχόμενο κατασκευής εμπορικών χρήσεων στον χώρο του δημοτικού άλσους και δηλώνουν ότι στην πιθανότητα που αυτό συμβεί θα σταθούν απέναντι όπως και το σύνολο των φίλων της ομάδας. Παράλληλα, λένε ότι υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις πάνω στο ζήτημα της βιωσιμότητας του νέου γηπέδου, όπως

εμπορικές χορηγίες μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών και ενοικίαση του χώρου για μη αθλητικές χρήσεις και ότι τελικά η σχέση γηπέδου ομάδας και πόλης θα ενισχύσει από όλες τις πλευρές και τις τρεις.

Συμπεράσματα

Μέσα από τη συγγραφή αυτής της εργασίας συνειδητοποίησα κι εγώ κάποια πράγματα στα οποία κατά το παρελθόν δεν έδινα μεγάλη σημασία. Αυτό το ταξίδι στον χρόνο, στην γέννηση της Νέας Φιλαδέλφειας και της ομάδας της ΑΕΚ, μαζί με την κατασκευή του τότε γηπέδου με βοήθησε να καταλάβω την τόση ισχυρή σύνδεση που υπάρχει μεταξύ της ιστορικής μνήμης και του παρόντος αλλά και του μέλλοντος. Είναι ένας δεσμός πολύ ισχυρός καθώς χτίζει και εξελίσσει πολλαπλές ταυτότητες σε έναν κόσμο και σε μια εποχή που κατακερματίζεται συνεχώς. Αυτός ο δεσμός πρέπει να συνεχίσει να υπάρχει και στο συγκεκριμένο ζήτημα τη λύση την δίνει το νέο γήπεδο της ομάδας. Είναι ουσιαστικά το νέο όχημα που θα μεταφέρει τον σύλλογο και την περιοχή στην νέα εποχή και θα εξασφαλίσει την συνεχή βιωσιμότητά του καθώς θα αυτονομηθεί οικονομικά και το βασικότερο θα γεννήσει και θα μεγαλώσει τις καινούριες γενιές φιλάθλων που θα έχουν ως αναφορά την περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας, η οποία κουβαλάει το συγκεκριμένο ιστορικό φορτίο.

Από την άλλη πλευρά εξέτασα το ιστορικό του ευρωπαϊκού παραδείγματος στον τομέα της κατασκευής νέων γηπέδων. Και εκεί έγινε μια ιστορική αναδρομή, όμως εκεί στην πορεία ακολουθήθηκε μια εντελώς διαφορετική πρακτική. Είχαμε ολοκληρωτικές αστικές αναπλάσεις περιοχών με επίκεντρο ένα ποδοσφαιρικό γήπεδο το οποίο όμως στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν ανήκει στον σύλλογο που αγωνίζεται εκεί, αλλά σε πολυεθνικές εταιρείες μεγαθήρια που χρησιμοποιούν το brand name μιας ποδοσφαιρικής ομάδας για την εξυπηρέτηση των οικονομικών τους συμφερόντων και πολιτικής. Από την μια μεριά η οικονομική ευμάρεια των συλλόγων τους οδηγεί σε μεγιστοποίηση των εσόδων τους και σε πολλές περιπτώσεις τις αθλητικές επιτυχίες των σωματείων αλλά από την άλλη το ποδόσφαιρο καθίσταται ένα άθλημα απρόσωπο που μοναδικό λόγο έχουν οι εταιρείες οι μάνατζερ και πολύ λιγότερο οι ίδιοι οι ποδοσφαιριστές και το θέαμα που αυτοί μπορούν να αποδώσουν.

Εξέτασα την έννοια του δημόσιου χώρου που είναι το χαρακτηριστικό της κάθε πόλης, και προσπάθησα να τον αναδείξω μέσα από το ζήτημα της εξουσίας μέσω της ομοιογένειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο δημόσιος χώρος είναι από τα βασικά ζητήματα της καθημερινότητας των πολιτών ειδικότερα αυτών που ζουν πλέον σε σύγχρονες μεγαλουπόλεις. Αυτός καθορίζει ή όχι αν θα έχουν μια καλή ποιότητα ζωής και σε τελική ανάλυση εάν είναι ευχαριστημένοι από αυτήν την ποιότητα ή επιδιώκουν να την βελτιώνουν κάθε φορά. Με την ποιοτική έρευνα κατάλαβα πως όπως σε όλη την χώρα ουσιαστικά πατάμε σε δύο βάρκες που από την μια βρίσκεται το ένδοξο παρελθόν και η μνήμη και από την άλλη βρίσκεται η σύγχρονη πραγματικότητα, το γεγονός αυτό δεν μας βοηθάει πολλές φορές να δούμε και να συνειδητοποιήσουμε ουσιαστικά το τί θέλουμε και το τι είναι πιο συμφέρον να γίνει κάθε φορά. Αυτό δεν μας οδηγεί πάντα στην σωστή κατεύθυνση, γεγονός που οδηγεί στα μη επιθυμητά αποτελέσματα κάποιες φορές. Για τον λόγο αυτό πρέπει να οριοθετηθούν επακριβώς τα όρια του δημόσιου χώρου της πόλης και του νέου γηπέδου, ώστε μελλοντικά η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας να μπορέσει να αναπτυχθεί με ισορροπημένο τρόπο και κυρίως αυτή η ανάπτυξη να αφορά το σύνολο των κατοίκων της αλλά και των επισκεπτών της. Σίγουρα θα ήθελα να έχω περισσότερο χρόνο για να ολοκληρώσω, φωτίζοντας περισσότερες πτυχές του θέματος και να έχω μεγαλύτερο δείγμα και αντιπροσωπευτικότερο δείγμα των οπαδών της ΑΕΚ. Είμαι όμως σίγουρος ότι ζητήματα αθλητικών και δημόσιων χώρων της πόλης θα απασχολήσουν τους μελλοντικούς ερευνητές και τις έρευνές τους καθώς στις σύγχρονες κοινωνίες ζητήματα ποιότητας της ζωής καταλαμβάνουν ολοένα και περισσότερο τον ζωτικό χώρο των ερευνών.

Παράρτημα

Εικόνες από γήπεδα στην Ευρώπη

Stade de France, Saint Denis, Paris, France

Etihad Stadium, Manchester, UK

Amsterdam Arena, Holland

Allianz Arena, Munich, Germany

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Άντερσον, Μ. (1997). *Φαντασιακές κοινότητες: Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, μτφρ. Π. Χαντζαρούλα. Αθήνα: Νεφέλη

Έρτσος, Γ. (2015). *Στάδιο ΑΕΚ και η Ιστορία του... από το 1928 μέχρι το 2015*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.

Ζαϊμάκης, Γ., Φουρναράκη Ε., (επιμ) (2015). *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα, Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Ζαρωτής, Γ.Φ, Tokarski, W., Κοντάκος Α., Κατσαγκόλης, Α. (2008). *Ελεύθερος χρόνος. Φυσική Δραστηριότητα. Υγεία και ποιότητα ζωής. Μια ψυχολογική, παιδαγωγική και κοινωνιολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Ατραπός

Κορωναίου, Α. (1996). *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου*. Αθήνα: Νήσος

Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο.

Κωνσταντίνκος, Π. (2015). *Κοινωνιολογία των πολιτισμικών δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Παπαζήση

Μαλούτας, Θ. (2018). *Η κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας, Κοινωνικές ομάδες και δομημένο περιβάλλον σε μια νοτιοευρωπαϊκή μητρόπολη*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μπρομπερζέ, Κ. (2007). *Ποδόσφαιρο: Σύμβολα, αξίες, φίλαθλοι*, μτφρ. G, Georget, Π. Κυπριανός, Αθήνα: Βιβλιόραμα

Πέττας, Δ. (2018). *Δημόσιος χώρος, πόλη και εξουσία*. Αθήνα: Εκδόσεις των συναδέλφων.

Foucault M., *Ετεροτροπίες και άλλα κείμενα*, μτφρ. Τ. Μπέτζελος, (1967 στα γαλλικά). Αθήνα:Πλέθρον

-(2008) *Το μάτι της εξουσίας*, μτφρ Τ. Μπέτζελος. (1982 στα γαλλικά). Θεσσαλονίκη: Βάνιας

-(2011) *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Τ.Μπέτζελος. (1975 στα γαλλικά). Αθήνα:Πλέθρον

Σπανούδη, Α. (1931) *Ο αθλητισμός σύγχρονη θρησκεία*. Αθήνα: Φλάμμα

Ανώνυμος (2014) *Η Ιστορία της ΑΕΚ - 90 χρόνια*, Αθήνα: Λιβάνης

Ξενογλώσση

- Armstrong, G. (1999). *Football Cultures and Identities*, Basingstoke: Macmillan
- Brown, A. (2008). *Our club, our rules. Fan communities at FC United of Manchester*, Soccer and Society, 9 (3): 346-358
- Bourgois, P. (2006). *In search of respect: Selling Crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giulianotti, R. (1999). *Football: A Sociology of the Global Game*, Καίμπριτζ: Polity Press.
- (2002) *Supporters, followers, fans and flaneurs: A taxonomy of spectator identities in football*. Journal of Sport and Social Issues, 26 (1): 25-46.
- Harrison-Hill, T., Chalip, L. (2005) *Marketing sport tourism: Creating synergy between sport and destination*, Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics.
- Iveson, K. (1998) “*Putting the public back into public space*”, Urban Policy and Research, 16(1): 21-33
- Jarvie, G. (2012). *Sport, Culture and Society: An Introduction*, Νέα Υόρκη: Routledge (2^η έκδ.)
- Kerr, J. (1994). *Understanding Soccer Hooliganism*. Μπακινγκχαμ: Open University Press.
- Kotler, P., Hamlin, M.A., Rein, I., Haider, D. (2002) *Marketing Asian Places*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia).
- Lefebvre, H. (1974) *The Production of Space*. Cambridge, Massachusetts: Anthropos.
- Nash, R. (2000). *Contestation in modern English professional football: The independent supporters association movement*. International Review for the Sociology of Sport, 35 (4): 465-486
- O’Sullivan, E.L., Spangler, K.J. (1998). *Experience Marketing: Strategies for the New Millennium*. State College, PA: Venture Publishing.
- Savage, M., Bagnall, G., Longhurst, B. (2005), *Globalization and Belonging*, London: Sage.
- Thornley, A. (2002) *Urban regeneration and sports stadia*, European Planning Studies, 10(7): 813-818

Διαδικτυακοί Τόποι/ Ιστοσελίδες

Νέος Κόσμος (2019), *Βούρος: Το γήπεδο της ΑΕΚ προάγει την οικονομική ανάπτυξη της πόλης*. Διαθέσιμο: <https://neoskosmos.com/el/217584/vouros-to-gipedo-tis-aek-proagei-tin-oikonomiki-anaptyksi-tis-polis/>. Τελευταία πρόσβαση: 31/10/2019.

ΑΕΚ FC. Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως, *Η Ιστορία μας*. Διαθέσιμο: <https://www.aekfc.gr/hp/i-istoria-mas-42825.htm?lang=el&path=-234507649&tab=0&place=0>). Τελευταία πρόσβαση: 31/10/2019.